

FULL TEXTS BOOK

INTERNATIONAL KHAZAR SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE - III

JANUARY 7-9, 2022

BAKU, AZERBAIJAN, KHAZAR UNIVERSITY

EDITORS

PROF. DR. HACER HUSEYNOVA

ALINA AMANZHOLOVA

ISBN: 978-625-8423-84-6

INTERNATIONAL KHAZAR SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE - III

January 7-9, 2022
Baku, Azerbaijan, Khazar University

FULL TEXTS BOOK

Editors:
Prof. Dr. Hacer Huseynova
Alina Amanzholova

All rights of this book belong to IKSAD -2022©.
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Issued:**17.01.2022**

ISBN: 978-625-8423-84-6

CONFERENCE ID

INTERNATIONAL KHAZAR SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE – III

ORGANIZATORS

Hazar University and IKSAD Institute

DATE-PLACE

January 7-9,2022/ Baku, Azerbaijan, Khazar University

EDITORS

Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA

Alina AMANZHOLOVA

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

TOTAL NUMBER OF PAPERS: 149

THE NUMBER OF PAPERS FROM TURKEY: 68

OTHER COUNTRIES: 81

PARTICIPANT COUNTRIES (18):

Turkey, Azerbaijan, Ukraine, Tunisia, Algeria, India, Indonesia, Nigeria, Israel, Pakistan, Saudi Arabia, Romania, Italy, Iran, North Cyprus, Canada, Sri Lanka, Morocco

Conference Chairman

Prof. Dr. Hamlet ISAHANLI - Chairman of the Board of Trustees of Hazar University

Conference Organizing Committee

Prof. Dr. Seyfeddin RZAYEV - Director of AMEA Folklore Institute "Mythology", vice president of the scientific journal "Dede Korkut"

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI - Director of AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" fireplace, President of the scientific journal "Dede Korkut"

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA - AZERBAIJAN STATE PEDAGOGY UNIVERSITY

Assoc. Dr. İrade HALİLOVA - HAZAR UNIVERSITY VICE RECTOR, Chairman of the Scientific Committee Assoc. Dr. Ruslan ABDULLAYEV - AZERBAIJAN NATIONAL SCIENCES ACADEMY

Assoc. Dr. Gönül SAMEDOVA - AZERBAIJAN STATE PEDAGOGY UNIVERSITY

Assoc. Dr. Sehran HAVERİ- Member of the Board of Directors of AMEA

Assoc. Dr. Sebine İSAYEVA - AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" branch, Expert researcher

Assoc. Dr. Sefa KARAYEV - AMEA Folklore Institute

Assoc. Dr. Hikmet GULUYEV - AMEA Folklore Institute

Assoc. Dr. Ezgi TOPÇU - Ataturk University

Dr. Zamik TEHMEZOV - Azerbaijan State Pedagogical University

Dr. Lecturer Ishak ERTUĞRUL - Muş Alparslan University

Dr. Lecturer Sabahat COŞKUN - Bilecik Şeyh Edebali University

Huraman KERIMOVA - AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" branch Expert researcher

Aysel ŞEYDAYEVA - Azerbaijan State Pedagogical University

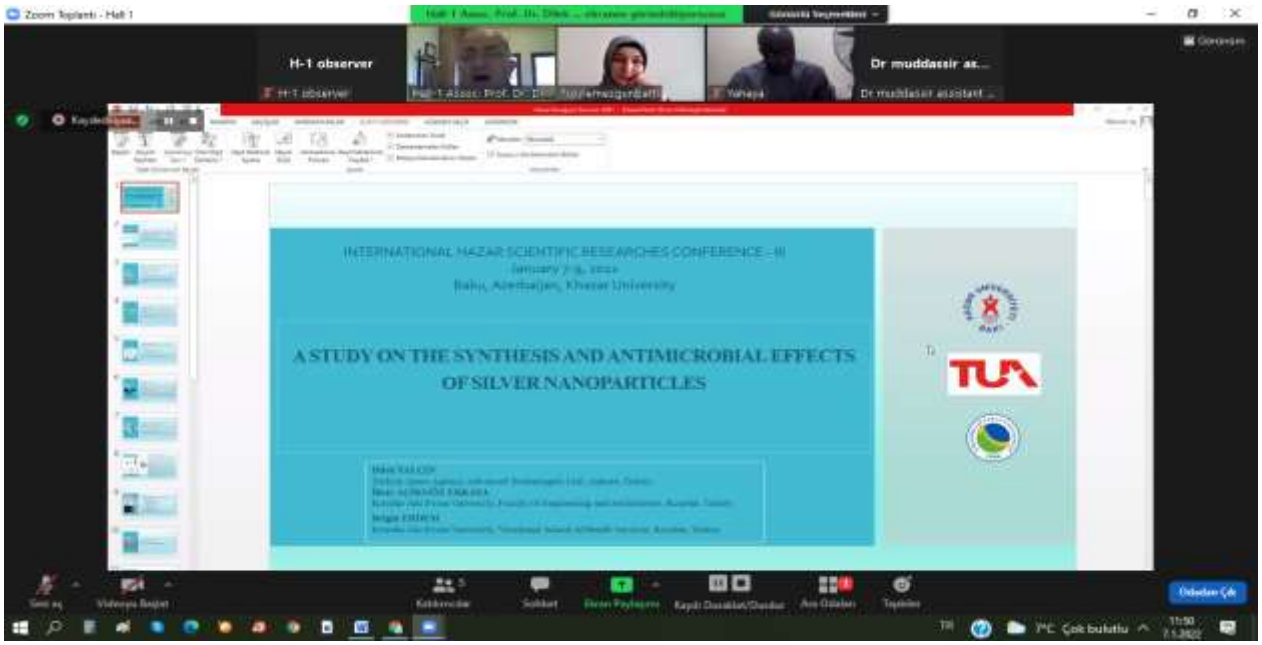

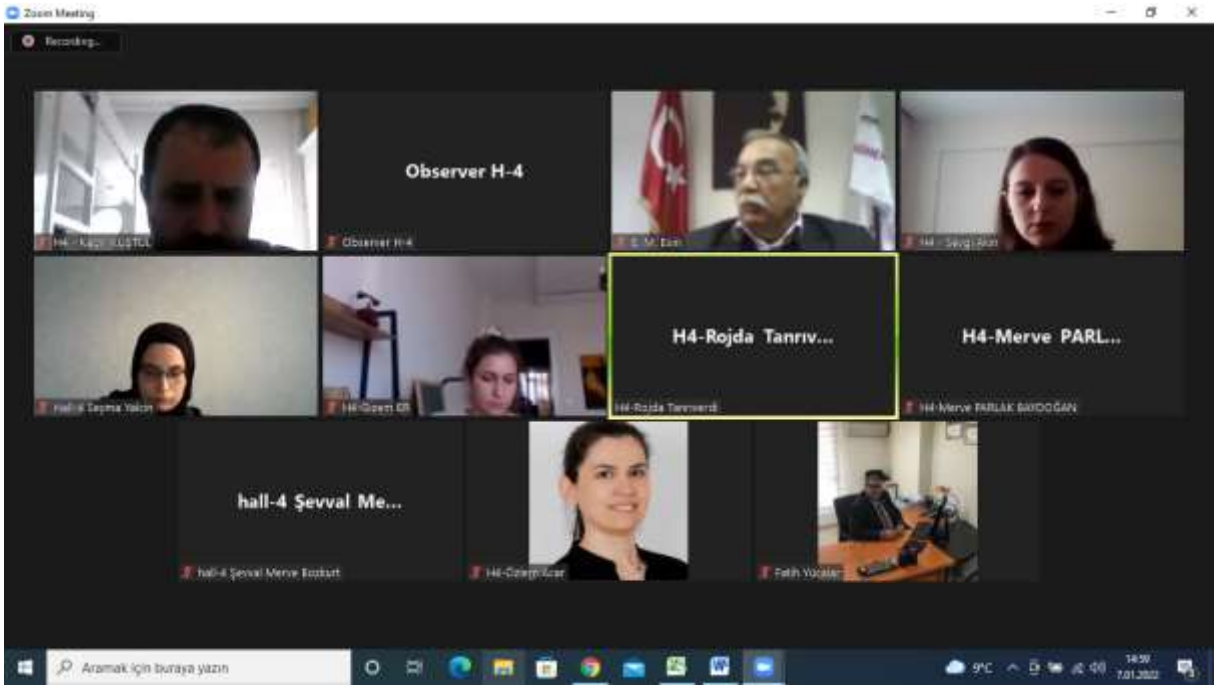
SCIENCE AND ADVISORY BOARD

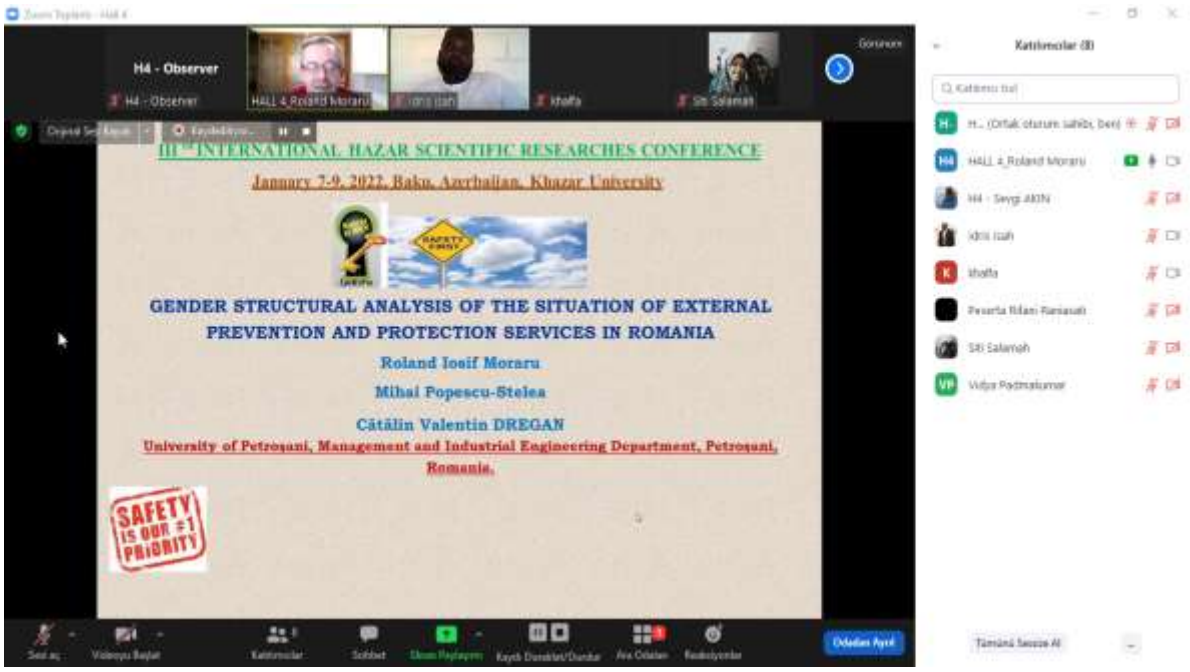
Prof. Dr. İsmayıl KAZIMOV - Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Ramazan GAFARLI - Director of AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" fireplace, President of the scientific journal "Dede Korkut"
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA - Azerbaijan State Pedagogical University
Prof. Dr. Teyyar CAVADOV - Azerbaijan State Pedagogical University
Prof. Dr. Seyfeddin RZAYEV - Director of AMEA Folklore Institute "Mythology" network, vice president of the scientific journal "Dede Korkut"
Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Ankara University
Prof. Dr. Mahmut MASCA - Afyon Kocatepe University
Prof. Dr. Aliye ÖZENOĞLU - Üsküdar University
Assoc. Dr. Sebine İSAYEVA - AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" branch, Expert researcher
Assoc. Dr. Galib SAYİLOV - AMEA Folklore Institute "Ceremonial folklore" branch Expert researcher
Assoc. Dr. Gönül SAMEDOVA - Azerbaijan State Pedagogical University
Assoc. Dr. Serhan HAVERİ - Member of the Board of Directors of AMEA
Assoc. Dr. Melahet BABAYEVA - AZERBAIJAN STATE PEDAGOGY UNIVERSITY
Assoc. Dr. Sefa KARAYEV - AMEA Folklore Institute
Assoc. Dr. Hikmet GULUYEV - AMEA Folklore Institute
Assoc. Dr. Basak HANEDAN - Ataturk University
Dr. Zamik TEHMEZOV - Azerbaijan State Pedagogical University
Dr. Lecturer Gülşen KIRPIK - Adıyaman University
Dr. Gülşen AĞABEY - AZERBAIJAN STATE PEDAGOGY UNIVERSITY
Dr. Halide MEMMEDOVA - AMEA Folklore Institute "Dede Korkut" branch, Expert researcher
Dr. Aygun MEHERREMOVA. Baku State University
Dr. Gulshen MEHERREMOVA. Azerbaijan University of Languages

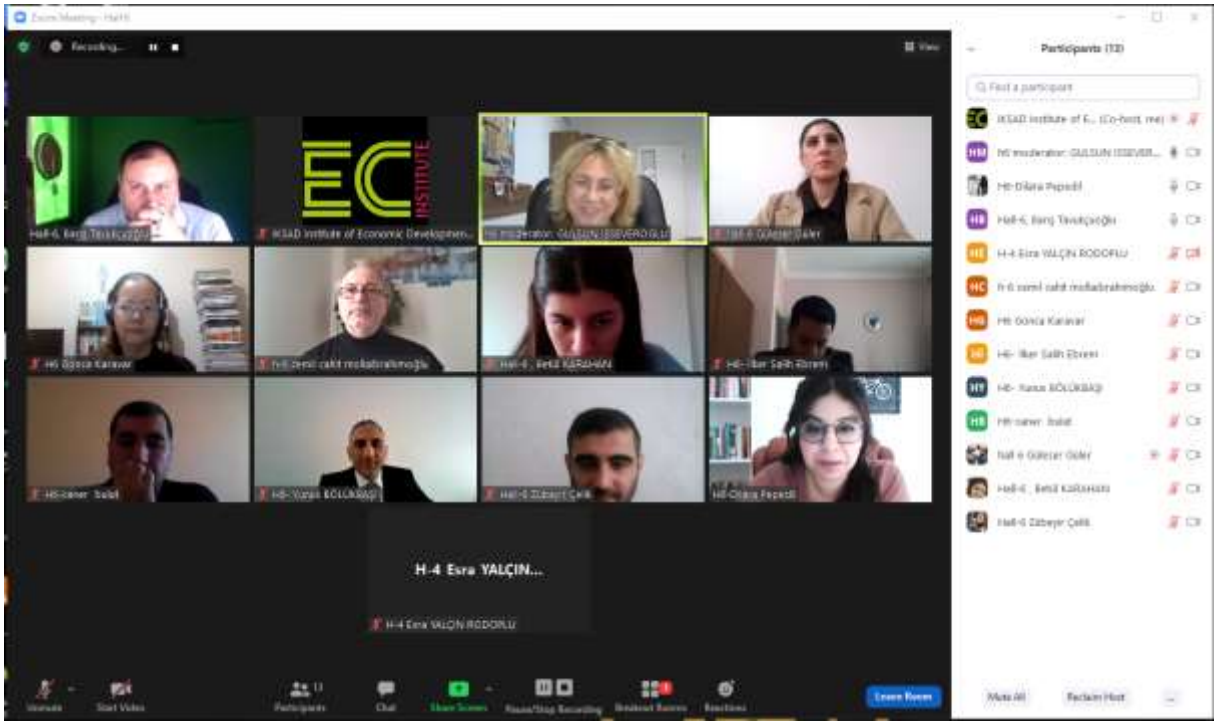
PHOTO GALLERY

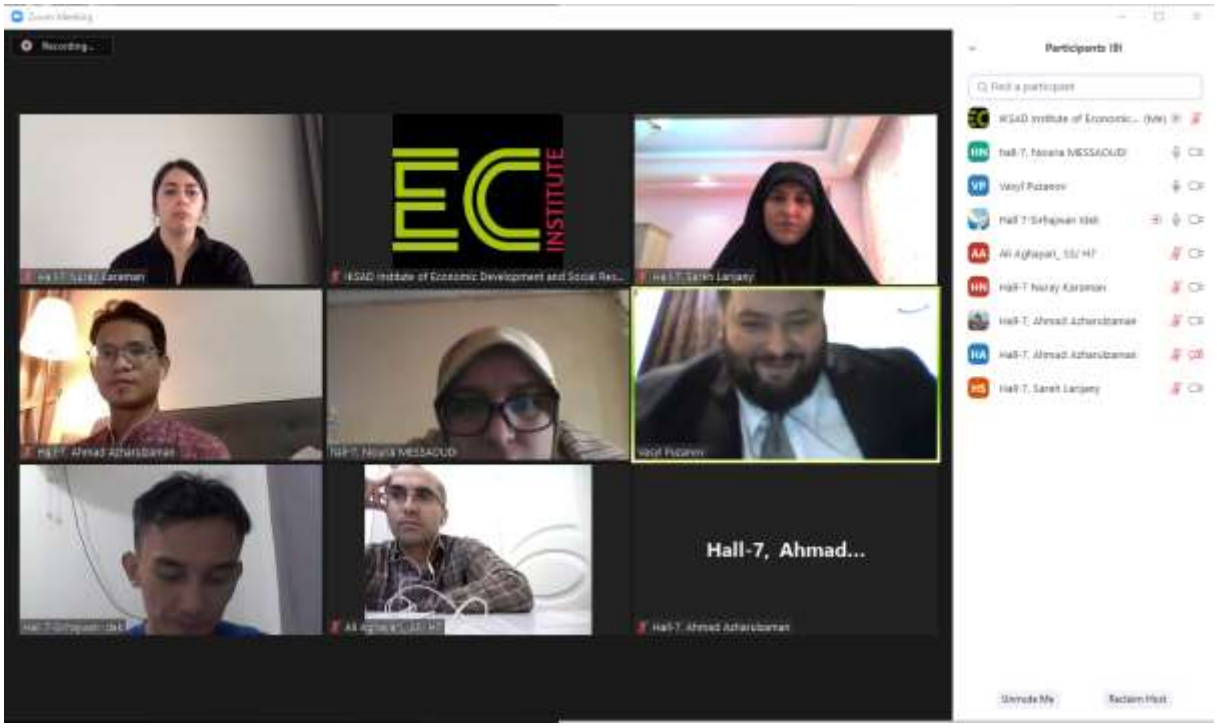

H4 - Observer
III RD INTERNATIONAL HAZAR SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE
January 7-9, 2022, Baku, Azerbaijan, Khazar University
GENDER STRUCTURAL ANALYSIS OF THE SITUATION OF EXTERNAL PREVENTION AND PROTECTION SERVICES IN ROMANIA
Roland Iosif Moraru
Mihai Popescu-Stelea
Cătălin Valentin DREGAN
University of Petroşani, Management and Industrial Engineering Department, Petroşani, Romania.
SAFETY IS OUR #1 PRIORITY
Katılımcılar (8)

Zoom Toplantı
Kaydediliyor...
H-1 observer

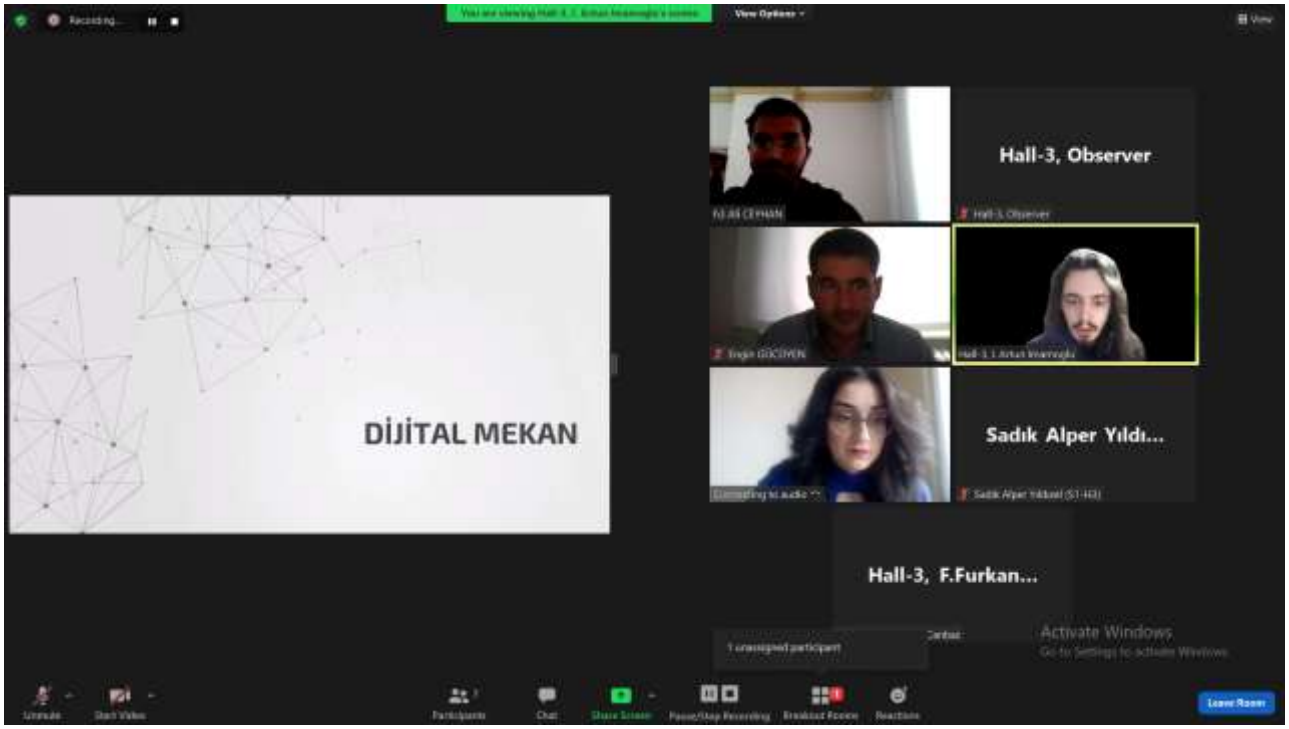

Participants (12)
H-4 Esra YALÇIN...

You are viewing Muzzamal Hussain's screen
View Options
IKSAD Institute of Eco...
Dr. Naeema Arzeen
Muzzamal Hussain
saima arzeen
saima arzeen
Recording...
INTRODUCTION
Melon and Watermelon both belong to Cucurbitaceae family
Melon has yellow skin and white flesh
Water melon has dark green, and smooth rind with red flesh
Watermelon juicy and has sweet flavor
Melon sweet to pear-like taste
Click to add notes
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

Recording...
Participants (8)
Hall-7, Ahmad...

H-5 Observer
S2H5 Chems Ed...
ELSA TIARA_432...
GOVERNMENT'S ROLE
IN OVERCOMING THE IMPACT
OF THE COVID-19 PANDEMIC
FOR MSMES IN INDONESIA

Hi-7 Observer
Quliyeva Ayişə-...
"Jude the Obscure"
"Jude the Obscure" əsərində Sue obrazını da nümunə olaraq göstərmək olar. Sude evlilik və nigah olmadan qeyri-qanuni şəkildə Jude ilə birlikdə yaşayır və ondan uşaqlar dünyaya gətirir. Əslində, əxlaqlı, vicdanlı və hətta yüksək düşüncəli bir insan olmağına baxmayaraq, cəmiyyət ona "pozğun" damğası vurur, münasibətləri ətrafdakılar tərəfindən qəbuledilməz hesab olunur.
JUDE THE OBSCURE

DİJİTAL MEKAN
Hall-3, Observer
Sadık Alper Yıldı...
Hall-3, F.Furkan...
Activate Windows

Hall-3, Observer
ArzuKaratas
H-3, Muhamme...
Activate Windows

Hall_5_Observer

INTERNATIONAL HAZAR SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE - III

January 7-9, 2022
Baku, Azerbaijan, Khazar University

CONFERENCE PROGRAM

Online (with Video Conference) Presentation

Meeting ID: 868 7926 9855
Passcode: 000777

Join Zoom Meeting

https://us02web.zoom.us/j/86879269855?pwd=QlJSRVlIYXNIZmRLTmNKUGk3WVprUT09

PARTICIPANT COUNTRIES (18):
Turkey, Azerbaijan, Ukraine, Tunisia, Algeria, India, Indonesia, Nigeria, Israel, Pakistan, Saudi Arabia, Romania, Italy, Iran, North Cyprus, Canada, Sri Lanka, Morocco

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN / IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ✓ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ✓ Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ✓ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ✓ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ✓ Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- ✓ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 15 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ✓ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ✓ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ✓ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ✓ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ✓ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ✓ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ✓ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ✓ To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- ✓ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ✓ The Zoom application can be used without registration.
- ✓ The application works on tablets, phones and PCs.
- ✓ The participant must be connected to the session 15 minutes before the presentation time.
- ✓ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ✓ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ✓ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ✓ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ✓ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ✓ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number,
exp. Hall-1, Awais Khan

Meeting ID: 868 7926 9855
Passcode: 000777

Session 1 / Hall-1
07.01.2022
Moderator: Yıldırım İsmail Tosun
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 10:00 – 12:00
Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Yıldırım İsmail Tosun	CARRIER COLUMN FLOTATION BY CHAR SLIME - WASHING OF ŞIRNAK ASPHALTITE SLIMES	Şırnak University, Turkey
Fethullah Chichek		Azerbaijan National Academy of Science, Radiation Institute, Baku, Azerbaijan
Yıldırım İsmail Tosun	MICROWAVE ACTED VERTICAL BALL MILL GRINDING OF ŞIRNAK FLY ASH AND ŞIRNAK ASPHALTITE SLIME AND OAK WOOD CHAR	Şırnak University, Turkey
Fethullah Chichek		Azerbaijan National Academy of Science, Radiation Institute, Baku, Azerbaijan
Kübra Gül Durmaz	THE ROLE OF NATURAL GAS IN ELECTRICITY GENERATION AND ASSESSMENT OF COMBINED CYCLE PLANTS	İskenderun Teknik University, Turkey
Ergül Yaşar		İskenderun Teknik University, Turkey
Barbaros DURMUŞ	ANAEROBIC BIODEGRADATION OF COSMETIC INDUSTRY WASTEWATER	Firat University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Nilüfer NACAR KOÇER		Firat University, Turkey
Buğra YILMAZ	INDUCTIVE SUPERCONDUCTOR FAULT CURRENT LIMITERS WORKING PRINCIPLES	Fırat University, Turkey
Prof. Dr. Muhsin Tunay GENÇOĞLU		Fırat University, Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-2
07.01.2022
Moderator: Berrabah Hamza Madjıd & Zemri Amine
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 10:00 – 12:00
Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Berrabah Hamza Madjıd	BEHAVIOR OF FLEXED COMPOSITE PLATES UNDER THERMOMECHANICAL LOADS	Relizane University, Algeria
Bouderba Bachır		Tissemsilt University
Berrabah Hamza Madjıd	THE INFLUENCE OF THE PIEZOELECTRIC EFFECT ON THE STRAIN DISTRIBUTION FOR SEMICONDUCTOR LAYERS	Relizane University, Algeria
Miloudi Mohamed	EMC MODELING OF THE INVERTER-MACHINE ASSOCIATION	University of Relizane, Algeria
Miloudi Houcine		University of Sidi Bel Abbes, Algeria
Bendaoud Abdelber		University of Sidi Bel Abbes, Algeria
Gourbi Abdelkader		University of Oran, Algeria
Rami Abdelkader		University of Sidi Bel Abbes, Algeria
Benhadda Nassireddine		University of Sidi Bel Abbes, Algeria
Omar TALEB	SHRINKAGE BEHAVIOR OF ECO-SELF COMPACTNG MORTAR	Tlemcen University, Departement of çivil engineering, EOLE Laboratory
Farid Brahim HOUTI		Tlemcen University, Departement of çivil engineering, EOLE Laboratory
Ahmed Soufiane BENOSMAN		Tlemcen University, Departement of çivil engineering, EOLE Laboratory
Juan Miguel Alvarez Gomez	HYBRID GEOPOLYMER COMPOSITES ORGANIC-INORGANIC	Cracow University of Technology, Poland
Beata Figiela		Cracow University of Technology, Poland
Dalila Khalfa	PRELIMINARY ANALYSIS OF PRODUCTIVITY IN A ROLLING PLANT BY USING THE "DMAIC" METHOD APPLICATION: METAL SHEET PRODUCTION LINE UNIT: HOT ROLLER COMPANY: SIDER –ANNABA-ALGERIA	Badji Mokhtar Annaba University
Abdelouahabame Benretem		Badji Mokhtar Annaba University
Mounira Djemai		Badji Mokhtar Annaba University
Hichem Bouras		Badji Mokhtar Annaba University
Zemri Amine	THE HYGRO-THERMO-MECHANICAL BENDING OF FUNCTIONALLY GRADED BEAM WITH HIGER ORDER BEAM THEORY	University of Relizane, Algéria

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-3

07.01.2022

Moderator: Assoc. Prof. Dr. Engin GÜCÜYEN

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Duygu YASAN	EXAMINING URBANIZATION WITH THE GOOGLE EARTH ENGINE PLATFORM: THE CASE OF ISTANBUL	Yıldız Technical University, Turkey
Uğur ACAR		Yıldız Technical University, Turkey
Osman Salih YILMAZ		Manisa Celal Bayar University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Engin GÜCÜYEN	NUMERICAL ANALYSIS OF FLOATING OFFSHORE STRUCTURE UNDER WAVE LOADS	Manisa Celal Bayar University, Turkey
Ali CEYHAN	EVALUATION OF LAYOUT OPTIMIZATION ALTERNATIVES USING MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING METHODS	Kramanoğlu Mehmetbey University, Turkey
Muhammet Enes AKPINAR		Manisa Celal Bayar University, Turkey
Sadık Alper YILDIZEL		Kramanoğlu Mehmetbey University, Turkey
İsmail Artun İmamoğlu	DECENTRALIZED METAVERSE PLACES: DECENTRALAND	KTO Karatay University, Turkey
Halil Sevim		KTO Karatay University, Turkey
Fatih Furkan Canbaz		KTO Karatay University, Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-4
07.01.2022
Moderator: Hassan Guendouz
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 10:00 – 12:00
Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Deepika M	GAS USAGE LEVEL MONITORING USING IOT	EIE, India
Devanya K		EIE, India
Divya D		EIE, India
Hassan Guendouz	CARBON INCORPORATION INTO IRON TARGET SURFACE USING ION IMPLANTATION SIMULATION	Mechanics Research Center (CRM), Algeria.
Dr. Kellouche Yasmina	PLASTICITY INDEX PREDICTION MODEL OF FLY ASH STABILIZED CLAYEY SOILS USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS	University Djilali Bounaama, Algeria
NOUR SOULEYMANE Mahamat		University Djilali Bounaama, Algeria
DE CARVALHO Marcelo		University Djilali Bounaama, Algeria
Dr. Sari Ahmed Bilal		University Hassiba Benbouali, Algeria
Volodymyr PAVLENKO	USING DATA SCIENCE TO OPTIMIZE THE GAME ECONOMY	Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
Ihor PONOMARENKO		Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
Oussama Meghlaoui	EVALUATION OF AVAILABILITY PERFORMANCE INDICATORS OF A WIND TURBINE	Badji Mokhtar University, Algeria
Hocine Cheghib		Badji Mokhtar University, Algeria
Dalila Khalfa		Badji Mokhtar University, Algeria
Abdelouahabame Benretem		Badji Mokhtar University, Algeria
Ibrahim Abdulhalim	MINIATURE HIGH PERFORMANCE PLASMONIC SENSOR FOR POC APPLICATIONS	Ben Gurion University of the Negev, Israel

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-5

07.01.2022

Moderator: Assoc. Prof. Dr. Meral EKİM

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Özlem ORHAN	ANEURYSMAL BONE CYST OF THE CALCANEUS: A RARE CASE REPORT	Harran University, Turkey
Hüseyin Emre TEPEDELENLİOĞLU		Çankırı Public Hospital
Yağız Oğul AKCAN		Gazi University, Turkey
Tolga TOLUNAY		Gazi University, Turkey
Şefik Murat ARIKAN		Gazi University, Turkey
Fatma Demir Yenigürbüz	EFFECTS OF IRON DEFICIENCY ANEMIA ON THYROID HORMONES	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar University, Turkey
Emine Türkkan		Sağlık Bilimleri Üniversitesi Cemil Taşçıoğlu Şehir Hastanesi
Fırat ARGÜDER	EXAMINATION OF THE CAUSES OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS OCCURING IN THE CONSTRUCTION SECTOR IN TURKEY, IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Servet SOYGÜDER		Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Meral EKİM	SKIN AGING	Yozgat Bozok University, Turkey
Prof. Dr. Hasan EKİM		Yozgat Bozok University, Turkey
Servet SOYGÜDER	HEALTH EFFECTS OF NOISE AND PROTECTION METHODS; A RESEARCH ON CREDIT EMPLOYEES	Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
İlker YILMAZ		Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Salih MACİN	EVALUATION OF ENTAMOEBA HISTOLYTICA, GIARDIA LAMBLIA AND CRYPTOSPORIDIUM PARVUM ANTIGEN PRESENCE BY IMMUNOCHROMATOGRAPHIC METHOD IN PATIENTS WITH PRE-DIAGNOSIS OF GASTROENTERITIS	Selcuk University, Turkey
Rugiyya SAMADZADE		Selcuk University, Turkey
Prof. Dr. Eyyup ECEVİT	THE EFFECTS OF AGING ON HEALTH: EMPIRICAL ANALYSIS ON TURKIC REPUBLICS	Erciyes University, Turkey
Vugar HAZIYEV		Sakarya University, Turkey
Rojdan Ferman GÜNEŞ UYSAL	PERIPHERAL GIANT CELL GRANULOMA IN MANDIBLE: CASE REPORT	Batman Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ağız, Diş ve Çene Cerrahisi BATMAN/TÜRKİYE
Salih MACİN	INVESTIGATION OF HELICOBACTER PYLORI SEROPERVELENCE IN PEDIATRIC AGE GROUP BY IMMUNOCHROMATOGRAPHIC METHOD	Selcuk University, Turkey
Rugiyya SAMADZADE		Selcuk University, Turkey

Hülya İNCE	BIOTIN THIAMIN RESPONSIBLE BASAL GANGLION DISEASE: DAY 23 th – DIAGNOSTIC BRAIN MRI – LIFE SAVING EARLY TREATMENT	Özel Medikal Park Samsun Hastanesi, Çocuk Nörolojisi Bölümü
Didem YEŞİLIRMAK		Özel Medikal Park Samsun Hastanesi, Neonatoloji Bölümü
Kaya Turan	LATE PRESENTING PEDIATRIC RADIAL NECK FRACTURE: A CASE REPORT AND REVIEW OF THE LITERATURE	Medicine Faculty of Istinye University, Istanbul / Turkey
Cenk Köroğlu		Medicine Faculty of Istinye University, Istanbul / Turkey
Haluk Çabuk		Medicine Faculty of Istinye University, Istanbul / Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-6
07.01.2022
Moderator: Asoc. Prof. Dr. Gülsün İŞSEVEROĞLU
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 10:00 – 12:00
Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Zübeyir ÇELİK	THE MEDIATING ROLE OF SHOPPING EXPERIENCE IN THE EFFECT OF CONSUMERS' MENTAL WELL-BEING ON SHOPPING ENJOYMENT	Van Yüzüncü Yıl University
Özge HABİBOĞLU		Tekirdağ Namık Kemal University
Yunus BÖLÜKBAŞI		Dr., Education Manager ACCA Turkey Cluster – Turkey, Azerbaijan, Georgia, Afghanistan
Betül KARAHAN	IDEOLOGIES ON WOMEN AND ITS EFFECTS IN FAIRY TALES WITHIN THE SCOPE OF FEMINIST THEORY	Uludağ University, Turkey
Cemil Cahit MOLLAİBRAHİMOĞLU	MUSLIM PERSONALITY IN THE LIGHT OF HADITH	Namık Kemal University, Turkey
Barış Tavukçuoğlu	THE RELATION BETWEEN USER GROUPS AND SOCIAL MEDIA IN DESTINATION CHOICE PROCESS	Marmara University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Gonca KARAVAR	THE FACTORS THAT POSE DAMAGE TO TRADITIONAL TEXTILES	DEÜ, İzmir, TÜRKİYE
Güleser GÜLER		DEÜ, İzmir, TÜRKİYE
Asoc. Prof. Dr. Gülsün İŞSEVEROĞLU	BRAND VALUE FOR SUSTAINABLE FINANCIAL PERFORMANCE: TURKISH PARTICIPATION BANKS PRACTICE	Bursa Uludağ University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Murat KOÇ	LEADERSHIP in REMOTE WORKING	Çağ University, Turkey
Dilara PEPEDİL		Çağ University, Turkey
Mehmet POLAT	DETERMINING THE FACTORS AFFECTING THE PRICES OF USED CARS	Iğdır University, Turkey
Caner BULUT		Iğdır University, Turkey
İlker Salih EBREM	URBANIZATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION	Siirt University, Turkey
Esra Yalçin Rodoplu	THE EFFECT OF REMOTE WORKING ON MOTIVATION IN THE COVID-19 PANDEMIC: A RESEARCH IN THE BANKING SECTOR	MA in Business Administration
Islam Islamzade	FACTORS AFFECTING LOCAL TOURISTS' DESTINATION CHOICE: THE CASE OF AZERBAIJAN	Selcuk University, Turkey
Erkan Akgoz		Selcuk University, Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-7

07.01.2022

Moderator: Vəliyeva Bəyimxanım Ənvər qızı

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 09:00 – 11:00

Author(s)	Title	Affiliation
Islam Islamzade	FACTORS AFFECTING LOCAL TOURISTS' DESTINATION CHOICE: THE CASE OF AZERBAIJAN	Selcuk University, Turkey
Erkan Akgoz		Selcuk University, Turkey
Erkan Akgoz	A STUDY ON THE DETERMINATION AND EVALUATION OF E-APPLICATION AREAS OF AZERBAIJAN TOURISM	Selcuk University, Turkey
Taleh Mansurov		Selcuk University, Turkey
Vəliyeva Bəyimxanım Ənvər qızı	XAN ŞUŞİNSKİNİN MÜƏLLİFİ OLDUĞU "CEYRAN BALA" MAHNISININ FƏRQLİ İFALARDA TƏHLİLİ	Azərbaycan Milli Konservatoriyasının baş müəllimi Azərbaycan Milli Konservatoriyasının doktorantı
Balaxanova Qumru Vasif kızı	CURRENT SITUATION AND PROBLEMS OF MICABIOTAS OF URBAN LAND	Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Kimya ve Biyoloji Fakültesi Ekoloji (bilim alanlarına göre) Bölümü
Vüsalə Ağabəyli, dosent, fil.f.d.	"NEW WOMEN" AND FEMINIST PERSPECTIVES IN THOMAS HARDY'S WORKS	Azərbaycan Dillər Universiteti, Azərbaycan
Ayişə Quliyeva	XƏLİL RZA ULUTÜRKÜN ƏSƏRLƏRİNİN TƏDRİSİNDƏ SİNİFDƏNXARİC TƏDBİRLƏRİN ROLU	Bakı Mühəndislik Universiteti
Məmmədova Gülbəniz	THE STRUCTURE-SEMANTIC FEATURES OF PLANT NAMES BEING MORPHOLOGICAL WAYS (SIMPLE STRUCTURE OF PLANT NAMES)	Bakı Xoreoqrafiya Akademiyası

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-1
07.01.2022
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Dilek YALÇIN
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 12:30 – 14:30
Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Ameni BRAHMIA	THE MERCERIZATION EFFECT ON CRYSTAL STRUCTURAL AND ELECTRICAL PROPERTIES OF SODIUM CELLULOSE-BASED POLYMERS	King Khalid University, Tunisia
Amira Marzouki		Laboratory of Signal Image and Energy Mastery, Tunisia
Riadh Marzouki		University of Tunis El Manar, Tunisia
Sherif M.A.S. Keshk		Laboratory of Signal Image and Energy Mastery, Tunisia
Rached BEN HASSEN		Laboratory of Signal Image and Energy Mastery, Tunisia
Ameni BRAHMIA	CRISTAL STRUCTURAL AND THEORETICAL STUDY OF THE NEW AMINOCOUMARIN DERIVATIVE	King Khalid University, Tunisia
Riadh Marzouki		University of Tunis El Manar, Tunisia
Jan Rohlicek		Na Slovance 2, 182 21 Prague 8, Czech Republic
Ahmad Irfan		King Khalid University, Tunisia
Rached BEN HASSEN		Laboratory of Signal Image and Energy Mastery, Tunisia
Ulku SOYDAL	NEW ANTIBACTERIAL BIOCOMPOSITE FILMS AND EVALUATION OF THEIR PROPERTIES	Selcuk University, Konya/Turkey
Fadim SOYLEMEZ GUNBATTI		Selcuk University, Konya/Turkey
Gulnare AHMETLI		Selcuk University, Konya/Turkey
Naima Melzi	PREDICTION OF DIFFUSION COEFFICIENT FOR NON POLAR BINARY GAS USING MULTIPLE LINEAR REGRESSIONS	University of Médéa, Algeria
Yamina ammi		University of Médéa, Algeria
Salah Hanini		University of Médéa, Algeria
Assoc. Prof. Dr. Dilek YALÇIN	A STUDY ON THE SYNTHESIS AND ANTIMICROBIAL EFFECTS OF SILVER NANOPARTICLES	Türkiye Uzay Ajansı, İleri Teknolojiler Birimi, Ankara, Türkiye
İlkay AÇIKGÖZ ERKAYA		Kırşehir Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey
Belgin ERDEM		Kırşehir Ahi Evran University, Kırşehir, Turkey
Dr.Muhammad Muddassir Ali	STUDY OF SINGLE NUCLEOTIDE POLYMORPHISM (rs1888747) IN *FRMD3* GENE & rs6930576 IN *SASH1* GENE IN PATIENTS WITH DIABETIC NEPHROPATHY	Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan
Yasir Riaz		Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan
Dr. Maryam Javed		Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan
Dr. Muhammad Ijaz		Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan
Memoona adil		Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan
Areej Fatima		Univesity of veterinary and Animal Science, Pakistan

A. Yahaya	FINGERPRINTING POLYAROMATIC HYDROCARBONS (PAHS) IN OGURO RIVER WATER IN AJAOKUTA AREA, NORTH CENTRAL NIGERIA AND THEIR HEALTH RISK ASSESSMENT	Kogi State University
S.A. Adegoke		Kogi State University
G. Ayeni		Kogi State University
R.A. Larayetan		Kogi State University
A.D. Onoja		Kogi State University
R. Eboh		Kogi State University

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-2

07.01.2022

Moderator: Bakhtiar Ul Haq

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 12:30 – 14:30

Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Murat Canavar	ANALYTICAL INVESTIGATION OF DRUG PROTEIN INTERACTION	Çukurova University, Adana, Turkey
Sabriye AYDINOĞLU		Cukurova University, , Adana, Turkey
Bakhtiar Ul Haq	PHYSICAL PROPERTIES OF NOVEL POLYMORPHS OF INDIUM PHOSPHIDE	King Khalid University, Saudi Arabia
S. AlFaify		King Khalid University, Saudi Arabia
R. Ahmed		King Khalid University, Saudi Arabia
Asmaa Benaissa	BIOLOGICAL CONTROL OF PECTINOLYTIC PLANT PATHOGENS BY PLANT GROWTH PROMOTING RHIZOBACTERIA (PGPR)	University of Tamanrasset, Algeria
Merdıa Bestami		University of Tamanrasset, Algeria
Nadine-Chahrazade Djellout		University of Tamanrasset, Algeria
Sule, Ajuma Fatima	COMPARATIVE STUDY ON THE PROXIMATE AND ANTI-NUTRIENT COMPOSITIONS OF Phoenix dactylifera and Cyperus esculentus	Kogi State University, Anyigba
Sunday, Ojochegbe Meshach		Kogi State University, Anyigba
Yahaya	FINGERPRINTING POLYAROMATIC HYDROCARBONS (PAHS) IN OGURO RIVER WATER IN AJAOKUTA AREA, NORTH CENTRAL NIGERIA AND THEIR HEALTH RISK ASSESSMENT	Kogi State University, Anyigba, Kogi State, Nigeria
Adegoke		Kogi State University, Anyigba, Kogi State, Nigeria
Ayeni		Kogi State University, P.M.B. 1008. Anyigba, Kogi State
Larayetan		Kogi State University, Anyigba, Kogi State, Nigeria
Onoja		Kogi State University, Anyigba, Kogi State, Nigeria
Eboh		Kogi State University, Anyigba, Kogi State, Nigeria
Umar Obafemi SALISU	PERCEIVED IMPACT OF TRANSPORTATION OPERATIONS ON CLIMATE CHANGE IN LAGOS METROPOLIS, NIGERIA	Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria
Hazzan Tunde SHODUNKE		Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria
Simeon Oluwagbenga FASINA		Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria
Nathaniel Oluwaseun OGUNSEYE		Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye, Nigeria
Ayobami Ademola AKANMU		The Oke-Ogun Polytechnic, Saki, Nigeria
Sekinat Motunrayo SANNI		Transport and Logistics Limited, Ibadan, Nigeria
Adegoke, Sunday Adetunji	MYCOFLORA AND AFLATOXIN STATUS OF MAIZE (ZEA MAYS) SOLD IN ANYIGBA MARKET, NIGERIA	Kogi State University, Anyigba, Nigeria
Apeh, Daniel		Kogi State University, Anyigba, Nigeria

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-3
07.01.2022
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Başak Hanedan
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 12:30 – 14:30
Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Abdullahi abdukadir ISAK	DETERMINATION OF PASSIVE TRANSFER FAILURE IN DAIRY CALVES	Selcuk University,Turkey
Prof. Dr. Hasan GUZELBEKTES		Selcuk University, Turkey
Prof. Dr. Ali Bilgili	ANTIBACTERIAL TREATMENT IN GASTROINTESTINAL DISEASES OF CAGE BIRDS	Ankara University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Başak Hanedan		Atatürk University, Turkey
Hasan Ziya İÇÖZ	EVALUATION ON CAT AND DOG WELFARE IN VETERINARY HEALTH ESTABLISHMENT	Selçuk University, Turkey
Aşkın YAŞAR		Selçuk University, Turkey
Hüseyin Tayyar Güldal	A NEW APPLICATION IN TURKISH AGRICULTURE: DIGITAL AGRICULTURE MARKET	Ankara University, Turkey
Ahmet Özçelik		Ankara University, Turkey
Arzu KARATAŞ	GROWTH AND YIELD OF PEPPER (Capsicum annum L.) CULTIVATED ON SIX DIFFERENT SUBSTRATES	Department of Horticulture, Faculty of Agriculture, Recep Tayyip Erdoğan University, Pazar, Rize, 53300, Turkey
Muhammet Ali Tunç	EFFECTS OF ADDING DIFFERENT RATIOS OF THYME (THYMUS VULGARIS L.) OIL TO BROILER DIETS UNDER HIGH TEMPERATURE ON PERFORMANCE PARAMETERS	Atatürk University, Erzurum, Turkey
Hasan ÇELİKYÜREK	EVALUATION OF EMPLOYMENT STATUS OF GRADUATES OF GEVAŞ AND BAŞKALE VOCATIONAL SCHOOLS, DEPARTMENT OF PLANT AND ANIMAL PRODUCTION	Van Yüzüncü Yıl University, Turkey
Cüneyt TEMUR		Van Yüzüncü Yıl University, Turkey
Haydar BALCI		Van Yüzüncü Yıl University, Turkey
Mehmet Şerif SARIMURAT		Van Yüzüncü Yıl University, Turkey
Feriha Göksu	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF FOOD MATRIX ON BIOAVAILABILITY OF PHENOLIC COMPOUNDS IN FOODS	Sağlık Bilimleri University, Turkey
Muhammed Ali Göktaş		Sağlık Bilimleri University, Turkey
Feyza Tosya		Sağlık Bilimleri University, Turkey
Sibel Bölek		Sağlık Bilimleri University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Rabia Mehtap TUNCAY	PRESENCE OF *E. COLI* O157:H7 AND ANTIBIOTIC RESISTANCE IN CHICKEN MEAT CONSUMED IN VAN	Van Yuzuncu Yil University

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-4
07.01.2022
Moderator: Dr. Ade Irma Anggraeni & Roland Iosif Moraru
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 12:30 – 14:30
Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Idris Yusuf Isah	EXAMINING THE IMPACT OF TRUST ON CUSTOMER LOYALTY AND RETENTION	Ahmadu Bello University Zaria
Muhammad Sani Bashir		Ahmadu Bello University Zaria
Muhammad Goga Yahaya		Ahmadu Bello University Zaria
Dr. Ade Irma Anggraeni	MANAGING MILLENNIALS: EUDAIMONIC APPROACH	Universitas Jenderal Soedirman, Purwokerto, Indonesia
Alzana Rahma	PRINCIPLE TRADE AND TRADE IN THE ISLAMIC ECONOMIC SYSTEM	IAIN Pekalongan
Hendri Hermawan ADİNUGRAHA		IAIN Pekalongan
Professor. Ph.D. Roland Iosif MORARU	GENDER STRUCTURAL ANALYSIS OF THE SITUATION OF EXTERNAL PREVENTION AND PROTECTION SERVICES IN ROMANIA	University of Petroşani, Romania
Mihai Popescu-Stelea		University of Petroşani, Romania
Cătălin Valentin DREGAN		University of Petroşani, Romania
Vidya Padmakumar	HYDROLOGIC MONITORING AND ANALYSIS OF THE MANGROVE ECOSYSTEMS OF MAHE TOWN, INDIA	Mangalore University, Mangalore, Karnataka, India
Shine P Joseph		Mangalore University, Mangalore, Karnataka, India
Roland Iosif Moraru	GENDER STRUCTURAL ANALYSIS OF THE SITUATION OF EXTERNAL PREVENTION AND PROTECTION SERVICES IN ROMANIA	University of Petroşani, Romania
Mihai Popescu-Stelea		University of Petroşani, Romania
Cătălin Valentin DREGAN		University of Petroşani, Romania
Siti Salamah	CONCEPT OF EDUCATOR IN QS REVIEW. AL-ANBIYA' VERSE 107	State islamic institute of Pekalongan, Indonesia
Muhammad Hufron		State islamic institute of Pekalongan, Indonesia
Khafid Abadi		State islamic institute of Pekalongan, Indonesia
Rifani Raniasati	SYMBOLIC INTERACTION ANALYSIS OF SMARTFREN ADVERTISING CONTENT	State Islamic Institute of Pekalongan, Indonesia
Teddy Dyatmika		State Islamic Institute of Pekalongan, Indonesia
Aris Priyanto		State Islamic Institute of Pekalongan, Indonesia

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-5

07.01.2022

Moderator: Assist. Prof. Dr. Sneha Dhillon & Nadia MAFTOUNI

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 12:30 – 14:30

Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Elsa Tiara	MIDDLE PERIOD OF ECONOMIC THINKING OF MUSLIM SCIENTISTS (AL-GHAZALI)	State Islamic Institute of Pekalongan
Devy Arisandi		State Islamic Institute of Pekalongan
Hendri Hermawan		State Islamic Institute of Pekalongan
Chems Eddine BOUKHEDIMI	ANALYZE THE NEXUS BETWEEN THE AGE OF ALGERIAN CONSUMERS TOWARD TAKING INTO CONSIDERATION THE WELL-BEING AND THE ECOLOGICAL ASPECT IN THE PURCHASE PROCESS	University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Management Marketing Algeria
Emin Alirzayev	OBJECTIVES (AIMS) OF SOCIAL PROTECTION: SCIENTIFIC-THEORETICAL BASES AND A BRIEF EMPIRICAL STUDY IN THE EXAMPLE OF AZERBAIJAN REPUBLIC	The State Social Protection Fund under the Ministry of Labor and Social Protection of Population of the Republic of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan
P. Nitharjan	AN ANALYSIS ON CONSUMERS' DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND BUYING BEHAVIOUR FACTORS TOWARDS LIFE AND HEALTH INSURANCE POLICIES IN BATTICALOA	Assistant Lecturer, Department of Marketing, Faculty of Management Studies & Commerce, University of Jaffna, Sri Lanka
V. Kumaradeepan		Senior Lecturer, Department of Marketing, Faculty of Management Studies & Commerce, University of Jaffna, Sri Lanka
Ayobami Ademola AKANMU	TOWARDS IMPROVING ROAD TRAFFIC FLOW IN IBADAN, NIGERIA	The Oke-Ogun Polytechnic, Saki, Nigeria
Rizky ANDREAN	GOVERNMENT'S ROLE IN OVERCOMING THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR MSMES IN INDONESIA	IAIN Pekalongan, Faculty of Islamic Economics and Business, Department of Islamic Economics
Hendri Hermawan ADİNUGRAH		IAIN Pekalongan, Faculty of Islamic Economics and Business, Department of Islamic Economics
Farhaoui Mohamed	EFFECTS OF LOCATION ON REAL ESTATE VALUES	Sidi Mohamed Ben Abdellah Univeristy, ESSOR Lab, Fez, Morocco
Nadia MAFTOUNI	Influence of Music on Social Preferences	University of Tehran, Iran
Sneha Dhillon	CYBER FORENSICS:RELEVANCE OF DIGITAL EVIDENCE IN INDIA	Assistant Professor, Asian Law College, Noida (Delhi NCR) India
Mederbek Aitmyrzaev	JUDICIAL INDEPENDENCE AS AN ELEMENT OF FAIR TRAIL IN KYRGYZSTAN	University of Szeged, Szeged, Hungary

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-6

07.01.2022

Moderator: Dr. Naeema Arzeen

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 12:30 – 14:30

Ankara Local Time: 11:30 – 13:30

Author(s)	Title	Affiliation
Dr. Naeema Arzeen	ROLE OF PERCEIVED SOCIAL SUPPORT IN PSYCHOLOGICAL DISTRESS AND SUBJECTIVE WELL-BEING AMONG PARENTS OF INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN AND NON-DISABLED CHILDREN	NUML, Lecturer, Department of Applied Psychology, Islamabad, Pakistan
Dr. Saima Arzeen		University of Peshawar, Pakistan.
Farhan Saeed	EXPLORING THE NUTRITIONAL COMPOSITION OF WATERMELON AND MELON SEEDS WITH SPECIAL REFERECE TO THEIR ANTIOXIDENT PROFILE	Government College University Faisalabad-Pakistan
Bushra Niaz		Government College University Faisalabad-Pakistan
Muzzamal Hussain		Government College University Faisalabad-Pakistan
BALAMURUGAN V	ROLE OF INDEIGENOUS TECHNICAL KNOWLEDGE IN SUSTAINABLE AGRICULTURE IN TAMIL NADU	Tamil Nadu Agriculture University, Coimbatore, India.
ARUNKUMAR R		Tamil Nadu Agriculture University, Coimbatore, India.
Lawal Lateef ADEFALU	INFORMATION NEEDS OF WILDLIFE HUNTERS IN KWARA STATE: IMPLICATION FOR EXTENSION SERVICE DELIVERY IN NIGERIA	University of Ilorin, PMB 1515, Ilorin, Kwara State, Nigeria
Sikiru IBRAHIM-OLESIN		Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike, Ebonyi State, Nigeria
Oluwafemi Peter OLABANJI		University of Ilorin, PMB 1515, Ilorin, Kwara State, Nigeria
Tunde Rafiu OLAITAN		University of Ilorin, PMB 1515, Ilorin, Kwara State, Nigeria
Oyedola Waheed KAREEM		University of Ilorin, PMB 1515, Ilorin, Kwara State, Nigeria

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-1
07.01.2022
Moderator: Dr. Kadir KORKUTAN
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 15:00 – 17:00
Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Tuba DOĞAN	DETERMINING THE DIGITAL LITERACY LEVELS OF SCIENCE TEACHERS	Gazi University, Turkey
Prof. Dr. Semra BENZER		Gazi University, Turkey
Amaç PALA	THE EFFECT OF SELF-REGULATORY PIANO TEACHING ON THE ATTITUDE TO THE COURSE	İnönü University, Turkey
Cafer ÇARKIT	A COMPARATIVE ANALYSIS OF 2019 TURKISH COURSE CURRICULUM READING ACHIEVEMENTS AND PISA READING SKILLS QUALIFICATION LEVELS	Gaziantep University, Turkey
Kadir KORKUTAN		Ivan Franko National University of Lviv
Assoc. Prof. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN	UNIVERSITY STUDENTS' EXAM WITH CYBER BULLYING: THE CASE OF KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY	Karadeniz Teknik University, Turkey
Eylem KALAYCIOĞLU		Sosyolog
Rabia AYDIN		Sosyolog
Esma Nur KOCA		Sosyolog
Zerrin GÖKKAYA	REFLECTIONS OF THE LEADERSHIP CONCEPT TO THE SCHOOL	Sivas Cumhuriyet University, Turkey
Soner DOĞAN		Sivas Cumhuriyet University, Turkey
Esma KOÇAK	REFLECTIONS OF THE EMPATHY CONCEPT ON THE SCHOOL ENVIRONMENT	Sivas Cumhuriyet University, Turkey
Soner DOĞAN		Sivas Cumhuriyet University, Turkey
Narmin Guseynova	REPRODUCTIVE HEALTH AND THE IMPORTANCE OF TEACHING THIS TO STUDENTS	Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Doc. Dr. Elnure Seferova		Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Suat ÖZER	CAN A SPOKEN LANGUAGE RESEARCH BE DONE IN HISTORICAL TEXTS?	MEB (Çukurova Üniversitesi, Fef, Türk Dili Ve Edebiyatı, Adana, Türkiye)
Sibel AYDOĞAN	DETERMINATION OF SAMPLE SIZE IN QUANTITATIVE RESEARCH	Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey
Tuba GÜNDÜZ		Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Erkan YANARATEŞ	COMPARATIVE ANALYSIS OF MICRO TEACHING TECHNIQUES APPLIED IN DIFFERENT DISCIPLINES	Kastamonu University, Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-2
07.01.2022
Moderator: Prof. Dr. M.H. Hamdan
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 15:00 – 17:00
Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Idris Gadoura	FIFTH-ORDER-ACCURATE FINITE DIFFERENCE SCHEME WITH NON-UNIFORM GRID IN VON MISES COORDINATES	University of New Brunswick, Canada
M.H. Hamdan		University of New Brunswick, Canada
Dale Roach	VARIABLE PERMEABILITY AND TRANSITION LAYER MODELS FOR BRINKMAN EQUATION	University of New Brunswick, Canada
M.H. Hamdan		University of New Brunswick, Canada
Habib Djourdem	EXISTENCE THEORY OF A NONLINEAR BOUNDARY VALUE PROBLEM FOR A FRACTIONAL DIFFERENTIAL EQUATIONS	Relizane University, Faculty of science and technology, Departement of Mathematics, Relizane, Algeria
İsmail İÇLİK	USING GENERALIZED PREDICTIVE AND PROPORTIONAL INTEGRAL CONTROLLERS IN CONTINUOUS-STIRRED TANK REACTOR	Kocaeli University, Kocaeli,Turkey
Tarık ERFİDAN		Kocaeli University, Kocaeli,Turkey
Raja Mohammad Latif	ΘS - MAPPINGS IN TOPOLOGICAL SPACES	Prince Mohammad Bin Fahd University Al Khobar Saudi Arabia
Nadia Parveen	AMENDED SINE-COSINE ALGORITHM FOR HIGH DIMENSIONAL OPTIMIZATION PROBLEMS	Kohat University Of Science and Technology, Pakistan
Dr.Wali Khan Mashwani		Kohat University Of Science and Technology, Pakistan
Dr.Ikram Ullah		Kohat University Of Science and Technology, Pakistan
Jamal Karmoua	THE POSITIONING OF START WELDING POINT FOR INTELLIGENT WELDING ROBOTS	University of Miskolc, Hungary
Abul Basar	SOME RESULTS ON RELATIVE Γ-IDEALS IN Γ-NEARRINGS	Glocal University, India

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-3

07.01.2022

Moderator: Assist. Prof. Dr. K.R.Padma & Dr. Anwar Mallongi

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 15:00 – 17:00

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Dr. Anwar Mallongi	THE PREDICTION MODEL OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT FOR LUNG TB CONTROL IN MAMUJU REGENCY WEST SULAWESI PROVINCE	Hasanuddin University, Faculty of Public Heath, environmental Health Department
K.R.Padma	ANTIVIRAL ACTIONS OF CURCUMIN ON ACE2 RECEPTOR AN EFFICIENT DRUG CANDIDATE AGAINST SARCOV-2	Assistant Professor, Department of Biotechnology, Sri Padmavati Mahila VisvaVidyalayam (Women's) University, Tirupati,AP
K.R.Don		Reader, Department of Oral Pathology and Microbiology, Sree Balaji Dental College and Hospital, Bharath Institute of Higher Education and Research (BIHER) Bharath University
Rodolfo Reda	ULTRASOUND IMAGING IN DENTISTRY: A LITERATURE OVERVIEW	Sapienza University of Rome, Rome, Italy
Alessio Zanza		Sapienza University of Rome, Rome, Italy
Maurilio D'Angelo		Sapienza University of Rome, Rome, Italy
Dario Di Nardo		Sapienza University of Rome, Rome, Italy
Luca Testarelli		Sapienza University of Rome, Rome, Italy
Aman Upaganlawar	PROTECTIVE EFFECTS OF *LAGERSTROEMIA SPECIOSA L.* EXTRACT IN CADIMUM CHLORIDE INDUCED CARDIOTOXICITY AND NEPHROTOXICITY IN EXPERIMENTAL RATS	SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Chandwad, India
Seema Jogad		SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Chandwad, India
Alexander Plakida	MUSCLE DAMAGE DURING EXERCISE: USING PROTEIN ADDITIVES	Odessa National Medical University, Ukraine
Olga Yuschkovska		Odessa National Medical University, Odessa, Ukraine
Akanksha More	EFFECTS OF ALPHA LIPOIC ACID ON BEHAVIORAL AND BIOCHEMICAL PARAMETERS IN PERIPHERAL DIABETIC NEUROPATHIC IN RATS	SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
Sneha Gupta		SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
Dr. Aman Upaganlawar		SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
Huma Ali	PHARMACOVIGILANCE AND ADVERSE DRUG REPORTING SYSTEM: A WAY FORWARD TOWARDS PATIENT SAFETY WITH RESPECT TO KNOWLEDGE, ATTITUDE AND PRACTICES OF PHARMACY RESIDENTS AND	Jinnah Sindh Medical University, Pakistan
Saba zubair		Jinnah Sindh Medical University, Pakistan

	PROFESSIONALS	
Prayagkumar Bhore	CONNECTOMICS: A NEW TOOL TO STUDY NEUROPHARMACOLOGY	SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
Dr. Chandrashekhar Upasani		SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
Dr. Aman Upaganlawar		SNJBs SSDJ College of Pharmacy, Pune-India
SHWETA S. GEDAM	DEVELOPMENT, OPTIMIZATION AND PHARMACOKINETIC EVALUATION OF GLICLAZIDE NANOSPONGE TABLETS FOR ORAL ADMINISTRATION	SNJBs Shriman Sureshdada Jain College of Pharmacy
GANESH D. BASARKAR		SNJBs Shriman Sureshdada Jain College of Pharmacy
Meliha Funda AFYONOĞLU	HUMAN TRAFFICKING AND SOCIAL WORK	Selçuk University, Türkiye
Hitesh V. Shahare	DESIGN AND SYNTHESIS OF EGFR INHIBITORS AS PROMISING ANTICANCER AGENTS	SNJBs Shriman Sureshdada Jain College of Pharmacy, India-423101
Gokul S. Talele		SNJBs Shriman Sureshdada Jain College of Pharmacy, India-423101
Chandrashekhar D. Upasani		SNJBs Shriman Sureshdada Jain College of Pharmacy, India-423101

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-4
07.01.2022
Moderator: Prof. Dr. Emin Murat ESİN
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 15:00 – 17:00
Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Kadir KUŞTUL	A DATA MINING APPLICATION TO IMPROVE THE DEVIATIONS IN THE ESTIMATION OF THE ARRIVAL TIMES OF PUBLIC TRANSPORT VEHICLES TO THE STOPS (IETT EXAMPLE)	Maltepe University, Turkey
Prof. Dr. Emin Murat ESİN		Maltepe University, Turkey
Gizem ER	FIXED POINT THEOREMS ON PARTIAL METRIC SPACES	Selçuk University, Turkey
Özlem ACAR		Selçuk University, Turkey
Sevgi AKIN	IMPROVING PERFORMANCE OF SOFTWARE REQUIREMENTS CLASSIFICATION WITH ENSEMBLE LEARNING METHOD	Manisa Celal Bayar University, Turkey
Fatih YÜCALAR		Manisa Celal Bayar University, Turkey
Prof. Dr. Ali Kara	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF PH FOR THE ADSORPTION OF DYES WITH CROSS-LINKED POLYMER MICRO BEADS	Bursa Uludağ University, Turkey
Şevval Merve Bozkurt		Bursa Uludağ University, Turkey
Şeyma Yalçın		Bursa Uludağ University, Turkey
Merve PARLAK BAYDOĞAN	DETECTION OF PNEUMONIA WITH DEEP LEARNING METHOD	Fırat University, Turkey
Seda ARSLAN TUNCER		Fırat University, Turkey
Rojda TANRIVERDİ	THE DETERMINATION OF COPPER AND ZINC REFERENCE RANGE WITH THE INDIRECT METHOD	Mersin University, Turkey
İhsan DÖNMEZ		Mersin University, Turkey
Oya GEZER		Mersin University, Turkey
Gülhan TEMEL		Mersin University, Turkey
Lülüfer TAMER		Mersin University, Turkey
Burak ÇİMEN		Mersin University, Turkey

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-5
07.01.2022
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Hüseyin MERTOL
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 15:00 – 17:00
Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin MERTOL	AN EXAMINATION IN TERMS OF CULTURAL GEOGRAPHY AND LITERATURE GEOGRAPHY: TRADITION OF MINSTREL	Gaziosmanpaşa University, Tokat, Turkey
Halime ÖZGÜR		Gaziosmanpaşa University, Tokat, Turkey
Asst. Prof. Dr. Nisa Gökden KAYA		Hitit University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin MERTOL	A GEOGRAPHICAL READING ON TRADITIONAL HEALING METHODS IN THE BALKAN GEOGRAPHY	Gaziosmanpaşa University, Tokat, Turkey
Halime ÖZGÜR		Gaziosmanpaşa University, Tokat, Turkey
Asst. Prof. Dr. Nisa Gökden KAYA		Hitit University, Çorum, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Bahadır Öztürk	MACHINE MADE CARPET PRODUCTION AFTER 2000 IN TURKEY	Dokuz Eylül University, Turkey
Sevinj Seyidova	IMPACT OF TEAMWORK AND COLLABORATIVE LEARNING ON LEADERSHIP SKILLS	PhD Student, Baku State University, Baku, Azerbaijan
Gulsabah Amirova		PhD Student, The Institute of Education of the Azerbaijan Republic, Baku, Azerbaijan
Çinarə Vaqif qızı Rzayeva	QURBAN BAYRAMI FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ	AMEA Naxçıvan Bölməsi, Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Sema KARAGÖZ	DEATH AND SPIRITUALITY IN THE WORLD OF CHILDREN DURING PANDEMICS	Bolu Abant Izzet Baysal University, Bolu, Turkey
Elmira Məhərrəmova	NİZAMİ GENCEVİNİN EDEBİ İRSİ	ADPU-nun ETM-nin Tətbiqi Tədqiqatlar bölməsinin əməkdaşı
Afet Musayeva	THE PROCESS OF THE BIRTH OF GENERAL LITERATURE IN THE GLOBALIZED WORLD	Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-6

07.01.2022

Moderator: Assist. Prof. Dr. Murat JANE

Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777

Baku Local Time: 15:00 – 17:00

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Anar SHIRINOV	ON THE ISLAMIC REVITALIZATION OF THE ANCIENT IRANIAN STATEHOOD BY THE SELJUK OGUZ TURKMENS	Zonguldak Bulent Ecevit University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Murat JANE	THE PLACE OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE MULTILATERAL DIPLOMACY PRACTICES OF AZERBAIJAN AFTER THE SECOND KARABAGH WAR	İstanbul Aydın University, Turkey
Mahira Hajiyeva	UTOPIAN DREAM TOWARDS THE END OF THE XX CENTURY	National Museum of Azerbaijan Literature named after Nizami Ganjavi, Azerbaijan University of Languages
Av. Serhat YILMAZ	TAKSIM AND AMALGAME PROCESSES IN TRNC ZONING LAW (SUBDIVISION AND CONSOLIDATION PROCESSES)	Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC
Yrd. Doç. Dr. Muhammed ERDAL		Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC
Assist. Prof. Dr. Zuhal AKBELEN	EFFECT OF SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS ON SYNERGETIC AND ANTOGONESTIC TAX CLIMATE	Bursa Uludag University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Zehra Berna AYDIN		Bursa Uludag University, Turkey
Burcu ÖZDEMİR	SOVIET WOMEN IN THE SECOND WORLD WAR	Manisa Celal Bayar University, Turkey
Mətanət Şahaliyeva Qurban qızı	SAĞLAM NƏSİL PROBLEMİ BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA (A.M.BAĞIR XALXALİNİN “SƏLƏBİYYƏ” ƏSƏRİ)	M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-7
07.01.2022
Moderator: Lect. Vasyl PUZANOV
Meeting ID: 868 7926 9855 / Passcode: 000777
Baku Local Time: 15:00 – 17:00
Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Author(s)	Title	Affiliation
Nouria MESSAOUDI	THE EFFICACY OF GOOGLE CLASSROOM AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR TEACHING ENGLISH AT THE TEACHERS' TRAINING SCHOOL OF MOSTAGANEM- ALGERIA	Teachers' Training School, Mostaganem-Algeria
Ahmad Azharulzaman Ibrahim	TEACHING PARTS OF SPEECH THROUGH SPECIALLY DESIGNED BOARD GAME	Keningau Vocational College, Sabah
Nuray KARAMAN	ENVIRONMENTAL CONFLICTS IN THE GOLD MINING FIELD IN TURKEY	Uşak University, Turkey
Waqas Ahmad	PREVALENCE AND DETERMINANTS OF SUSCEPTIBILITY OF SMOKING IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS OF DISTRICT MULTAN	Allama Iqbal Open University Islamabad
Ali Aghayari	THE ROLE OF ABBAS MIRZA, THE VICEROY IN THE IRAN-RUSSIA WARS	Master of History of Islamic Iran / (Tabriz) - Urmia University
Sareh Larijany	THE QURAN AND UNIVERSAL HERMENEUTICS	Ahlul Bayt International University, Tehran, Iran
Prof. Dr. Liudmyla PONOMARENKO	THE GROWING POPULARITY OF CRIMEAN TATAR CINEMA IN UKRAINE	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Lect. Vasyl PUZANOV		Zaporizhzhia National University, Zaporizhia, Ukraine

All participants must join the conference 15 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

CONTENT

CONFERENCE ID	1
SCIENTIFIC COMMITTEE	2
PHOTO GALLERY	3
PROGRAM	4
CONTENT	5

FULL TEXTS BOOK

Roland Iosif Moraru, Mihai Popescu-Stelea & Cătălin Valentin DREGAN ***GENDER STRUCTURAL ANALYSIS OF THE SITUATION OF EXTERNAL PREVENTION AND PROTECTION SERVICES IN ROMANIA***	**1**
Feriha GÖKSU, Muhammed Ali GÖKTAŞ & Feyza TOSYA, Sibel BÖLEK ***INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF FOOD MATRIX ON BIOAVAILABILITY OF PHENOLIC COMPOUNDS IN FOODS***	**16**
Anar Velioğlu ŞİRİNOV ***ON THE ISLAMIC REVITALIZATION OF THE ANCIENT IRAN STATEHOOD BY THE SELJUK OGUZ-TURKMENS***	**21**
Bahadır Öztürk ***MACHINE MADE CARPET PRODUCTION AFTER 2000 IN TURKEY***	**38**
Duygu YASAN, Uğur ACAR & Osman Salih YILMAZ ***EXAMINING URBANIZATION WITH THE GOOGLE EARTH ENGINE PLATFORM: THE CASE OF ISTANBUL***	**49**
Vəliyeva Bəyimxanım Ənvər qızı ***XAN ŞUŞİNSKİNİN MÜƏLLİFİ OLDUĞU "CEYRAN BALA" MAHNISININ FƏRQLİ İFALARDA TƏHLİLİ***	**61**
Idris Yusuf Isah & Muhammad Sani Bashir, Muhammad Goga Yahaya ***EXAMINING THE IMPACT OF TRUST ON CUSTOMER LOYALTY AND RETENTION***	**67**
Emin Alirzayev ***OBJECTIVES (AIMS) OF SOCIAL PROTECTION: SCIENTIFIC-THEORETICAL BASES AND A BRIEF EMPIRICAL STUDY IN THE EXAMPLE OF AZERBAIJAN REPUBLIC***	**74**
Barış Tavukçuoğlu ***THE RELATION BETWEEN USER GROUPS AND SOCIAL MEDIA IN DESTINATION CHOICE PROCESS***	**105**
Nadia Maftouni ***INFLUENCE OF MUSIC ON SOCIAL PREFERENCES AN EXPERIMENTAL STUDY ON FARABI'S THEORY***	**112**
Salih MAÇİN & Rugıyya SAMADZADE ***EVALUATION OF ENTAMOEBA HISTOLYTICA, GIARDIA LAMBLIA AND CRYPTOSPORIDIUM PARVUM ANTIGEN PRESENCE BY IMMUNOCHROMATOGRAPHIC METHOD IN PATIENTS WITH PRE-DIAGNOSIS OF GASTROENTERITIS***	**119**
Zübeyir ÇELİK & Özge HABİBOĞLU, Yunus BÖLÜKBAŞI ***THE MEDIATING ROLE OF SHOPPING EXPERIENCE IN THE EFFECT OF CONSUMERS' MENTAL WELL-BEING ON SHOPPING ENJOYMENT***	**125**
İsmail İÇLİK & Tarık ERFİDAN ***USING GENERALIZED PREDICTIVE AND PROPORTIONAL INTEGRAL***	**134**

CONTROLLERS IN CONTINUOUS-STIRRED TANK REACTOR	
Gonca KARAVAR & Güleser GÜLER	**141**
THE FACTORS THAT POSE DAMAGE TO TRADITIONAL TEXTILES	
Yıldırım İsmail Tosun & Fethullah Chichek	**164**
CARRIER COLUMN FLOTATION BY CHAR SLIME - WASHING OF ŞIRNAK ASPHALTITE SLIMES	
Idris Gadoura & M.H. Hamdan	**175**
FIFTH-ORDER-ACCURATE FINITE DIFFERENCE SCHEME WITH NON-UNIFORM GRID IN von MISES COORDINATES	
Dale Roach & M.H. Hamdan	**184**
VARIABLE PERMEABILITY AND TRANSITION LAYER MODELS FOR BRINKMAN EQUATION	
Yıldırım İsmail Tosun & Fethullah Chichek	**192**
MICROWAVE ACTED VERTICAL BALL MILL GRINDING OF ŞIRNAK FLY ASH AND ŞIRNAK ASPHALTITE SLIME AND OAK WOOD CHAR	
Tuba DOĞAN & Semra BENZER	**199**
DETERMINING THE DIGITAL LITERACY LEVELS OF SCIENCE TEACHERS	
Meral EKİM & Hasan EKİM	**204**
SKIN AGING	
Sevgi AKIN & Fatih YÜCALAR	**211**
IMPROVING PERFORMANCE OF SOFTWARE REQUIREMENTS CLASSIFICATION WITH ENSEMBLE LEARNING METHOD	
Umar Obafemi SALISU1, Hazzan Tunde SHODUNKE1, Simeon Oluwagbenga FASINA & Nathaniel Oluwaseun OGUNSEYE, Ayobami Ademola AKANMU, Sekinat Motunrayo SANNI	**219**
PERCEIVED IMPACT OF TRANSPORTATION OPERATIONS ON CLIMATE CHANGE IN LAGOS METROPOLIS, NIGERIA	
Salih MAÇİN & Rugıyya SAMADZADE	**228**
INVESTIGATION OF HELICOBACTER PYLORI SEROPERVELANCE IN PEDIATRIC AGE GROUP BY IMMUNOCHROMATOGRAPHIC METHOD	
İslam İSLAMZADE & Erkan AKGÖZ	**233**
YERLİ TURİSTLERİN DESTİNASYON SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ	
Jamal Karmoua & Béla Kovács	**249**
THE POSITIONING OF START WELDING POINT FOR INTELLIGENT WELDING ROBOTS	
Serhat YILMAZ & Muhammed ERDAL	**256**
TAKSIM AND AMALGAME PROCESSES IN TRNC ZONING LAW (SUBDIVISION AND CONSOLIDATION PROCESSES)	
Servet SOYGÜDER & İlker YILMAZ	**268**
HEALTH EFFECTS OF NOISE AND PROTECTION METHODS; A RESEARCH ON CREDIT EMPLOYEES	
Ali BİLGİLİ & Başak HANEDAN	**285**
ANTIBACTERIAL TREATMENT IN GASTROINTESTINAL DISEASES OF CAGE BIRDS	
Kübra Gül Durmaz & Ergül Yaşar	**295**
THE ROLE OF NATURAL GAS IN ELECTRICITY GENERATION AND ASSESSMENT OF COMBINED CYCLE PLANTS	
Mahirə Hacıyeva	**307**
UTOPIAN DREAM TOWARDS THE END OF THE XX CENTURY	
Çinarə Vaqif qızı Rzayeva	**312**
QURBAN BAYRAMI FOLKLOR MƏTNLƏRİNDƏ	

İsmail Artun İmamoğlu, Halil Sevim & Fatih Furkan Canbaz ***DECENTRALIZED METAVERSE PLACES: DECENTRALAND***	**317**
Merve PARLAK BAYDOĞAN & Seda ARSLAN TUNCER ***DETECTION OF PNEUMONIA WITH DEEP LEARNING METHOD***	**327**
Murat JANE ***THE PLACE OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE MULTILATERAL DIPLOMACY PRACTICES OF AZERBAIJAN AFTER THE SECOND KARABAGH WAR***	**335**
Ali Aghayari ***THE ROLE OF ABBAS MIRZA, THE VICEROY IN THE IRAN-RUSSIA WARS***	**343**
A. Yahaya, S.A. Adegoke, G. Ayeni & R.A. Larayetan, A.D. Onoja, R. Eboh ***FINGERPRINTING POLYAROMATIC HYDROCARBONS (PAHS) IN OGURO RIVER WATER IN AJAOKUTA AREA, NORTH CENTRAL NIGERIA AND THEIR HEALTH RISK ASSESSMENT***	**352**
Slimani Chahid & Farhaoui Mohamed ***EFFECTS OF LOCATION ON REAL ESTATE VALUATION***	**361**
Volodymyr PAVLENKO & Ihor PONOMARENKO ***USING DATA SCIENCE TO OPTIMIZE THE GAME ECONOMY***	**368**
Mederbek Aitmyrzaev ***JUDICIAL INDEPENDENCE AS AN ELEMENT OF FAIR TRAIL IN KYRGYZSTAN***	**374**
Balaxanova Qumru Vasif kızı ***CURRENT SITUATION AND PROBLEMS OF MICABIOTAS OF URBAN LAND***	**381**
Rojda TANRIVERDİ, İhsan DÖNMEZ & Oya GEZER, Gülhan TEMEL, Lülüfer TAMER, Burak ÇİMEN ***THE DETERMINATION OF COPPER AND ZINC REFERENCE RANGE WITH THE INDIRECT METHOD***	**384**
Sareh Larijany ***THE QURAN AND UNIVERSAL HERMENEUTICS***	**388**
Sibel AYDOĞAN & Tuba GÜNDÜZ ***DETERMINATION OF SAMPLE SIZE IN QUANTITATIVE RESEARCH***	**395**
M. Yavuz ALPTEKİN, Eylem KALAYCIOĞLU & Rabia AYDIN, Esma Nur KOCA ***UNIVERSITY STUDENTS' EXAM WITH CYBER BULLYING: THE CASE OF KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY***	**402**
Gülsün İŞSEVEROĞLU ***BRAND VALUE FOR SUSTAINABLE FINANCIAL PERFORMANCE: TURKISH PARTICIPATION BANKS PRACTICE***	**435**
Erkan Akgöz & Taleh Mansurov ***A STUDY ON THE DETERMINATION AND EVALUATION OF E-APPLICATION AREAS OF AZERBAIJAN TOURISM***	**444**
Burcu ÖZDEMİR ***SOVIET WOMEN IN THE SECOND WORLD WAR***	**455**
Hüseyin MERTOL & Halime ÖZGÜR, Nisa Gökden KAYA ***AN EXAMINATION IN TERMS OF CULTURAL GEOGRAPHY AND LITERATURE GEOGRAPHY: TRADITION OF MINSTREL***	**462**
Hüseyin MERTOL & Halime ÖZGÜR, Nisa Gökden KAYA ***A GEOGRAPHICAL READING ON TRADITIONAL HEALING METHODS IN THE BALKAN GEOGRAPHY***	**467**
Cemil Cahit MOLLAİBRAHİMOĞLU ***MUSLIM PERSONALITY IN THE LIGHT OF HADITH***	**478**
Nuray KARAMAN ***ENVIRONMENTAL CONFLICTS IN THE GOLD MINING FIELD IN TURKEY***	**488**

Suat ÖZER ***CAN A SPOKEN LANGUAGE RESEARCH BE DONE IN HISTORICAL TEXTS?***	**496**
Mətanət Şahaliyeva Qurban qızı ***THE PROBLEM OF A HEALTHY GENERATION IN FICTION (THE WORK OF "SELEBIYA" BY A.M. BAGIR KHALKHALI)***	**502**
Eyyup ECEVİT & Vugar HAZIYEV ***THE EFFECTS OF AGING ON HEALTH: EMPIRICAL ANALYSIS ON TURKIC REPUBLICS***	**506**
Fırat ARGÜDER & Servet SOYGÜDER ***EXAMINATION OF THE CAUSES OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS OCCURING IN THE CONSTRUCTION SECTOR IN TURKEY, IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY***	**520**
Nermin Hüseynova & Elnure Seferova ***REPRODUCTIVE HEALTH AND THE IMPORTANCE OF TEACHING THIS TO STUDENTS***	**529**
Hasan Ziya İÇÖZ & Aşkın YAŞAR ***EVALUATION ON CAT AND DOG WELFARE IN VETERINARY HEALTH ESTABLISHMENT***	**532**
Ayişə Quliyeva ***XƏLİL RZA ULUTÜRKÜN ƏSƏRLƏRİNİN TƏDRİSİNDƏ SİNİFDƏNXARİC TƏDBİRLƏRİN ROLU***	**543**

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIKLA İMTİHANI: KTÜ ÖRNEĞİ*

M. Yavuz ALPTEKİN

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü

ORCID ID 0000-0002-6221-7913

Eylem KALAYCIOĞLU

Sosyolog

ORCID ID: 0000-0002-4963-8967

Rabia AYDIN

Sosyolog

ORCID ID: 0000-0002-8048-1224

Esmanur KOCA

Sosyolog

ORCID ID: 0000-0002-5294-0841

ÖZET

Günümüzde teknoloji yaşantımızın vazgeçilmez bir unsurudur. Teknoloji yararlı noktalarda kullanılarak hayatımızı kolaylaştırır. Bunun dışında bazı insanların da teknolojiyi yarar amacının dışına çıkarak kötüye kullandıkları görülmektedir. Siber zorbalık da bu kötüye kullanımın örneklerinden biridir. Siber zorbalık, kişinin elektronik iletişim araçlarını kullanarak belirli bir zaman içerisinde veya sürekli olarak, kendisini savunma gücüne sahip olmayan bir kişi ya da gruba yönelik olarak kasıtlı bir şekilde psikolojik, sosyal, sözel veya görsel saldırgan davranışlardır. Bu çalışmanın amacı, insanların siber zorbalık hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını ve maruz kaldıkları tutumların siber zorbalık olup olmadığıyla ilgili görüşlerini öğrenip bu konuda farkındalık yaratmaktır. Bu araştırma Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin siber zorbalıkla ilgili kişisel tecrübelerini veya yakın çevresinin deneyimlerini göz önünde bulundurarak anket ve mülakat sorularını cevaplandırmasını içermektedir. Bu araştırmada 250 öğrenci ile anket, 30 öğrenci ile de mülakat yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, kadınların erkeklere göre daha çok siber zorbalık mağduru oldukları görülmektedir. Ayrıca internet kullanım süresinin oldukça fazla olduğu, interneti daha çok gece ve eğlence amaçlı kullandıkları görülmektedir. Sosyal medya hesaplarının şifrelerini erkek/kız arkadaşıyla paylaşan kişilerin aynı zamanda siber zorbalık mağduriyetini daha çok yaşadığı gözlemlenmektedir. Siber zorbalığa maruz kalmış kişiler psikolojik bunalıma girebilmektedir. Bu durum da onların sosyal hayatını tümüyle etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Farkındalık, Üniversite Öğrencileri.

ABSTRACT

Today, technology is an indispensable element of our lives Technology makes our lives easier by using useful points. Apart from this, it is seen that some people use technology to go beyond the purpose of

* Bu çalışma 2020-2021 yılı eğitim ve öğretim döneminde Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğrencileri Eylem Kalaycıoğlu (Yürütücü), Rabia Aydın (Araştırmacı), Esmanur Koca (Araştırmacı)'nın Bölüm Öğretim Üyesi Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN'in Danışmanlığında hazırladıkları TÜBİTAK 2209A Bitirme Tezinden üretilmiştir. Çalışma Tübitak'tan maddi destek alınmaksızın yapılmıştır.

benefit. Cyber bullying is one of the examples of this abuse. Cyber bullying is a deliberate psychological, social, verbal or visual aggressive behavior towards a person or group that does not have the power to defend themselves over a period of time or continuously using electronic communication tools. The aim of this study is to learn whether people have information about cyber bullying and their views on whether the attitudes they are exposed to are cyber bullying and to raise awareness on this issue. This research involves students studying at the Karadeniz Technical University answering the questionnaire and interview questions, taking into account their personal experiences about cyber bullying or the experiences of their immediate surroundings. In this research, 250 students were interviewed and 30 students were interviewed. As a result of this research, it is seen that women are more victims of cyber bullying than men. In addition, it is observed that the duration of internet use is quite high and they use the internet mostly for night and entertainment purposes. İt is observed that people who share the passwords of their social media accounts with their boy/girlfriend also experience cyber bullying more. People who have been subjected to cyberbullying may experience psychological depression. This situation completely affects their social life.

Keywords: Cyber Bullying, Cyber Victimization, Awareness, University Students.

GİRİŞ

İnternet, elimizin altındaki cihazlarla yapılan saniyelik tuşlamalarla sınırsız bilgi dünyasını önümüze sunmaktadır. Hayatı büyük ölçüde kolaylaştırmakta, insanların sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır. Elektronik postalar, çevrimiçi oynanan oyunlar, sosyal paylaşım siteleri sosyalleşmede kullanılan yaygın araçlardan bazıları olarak örnek gösterilebilir. İnternetin yadırganamayacak bu yararlarıyla birlikte madalyonun diğer yüzü olarak tanımlanabilecek kişilerin sosyal yaşantısı ve psikolojisi üzerindeki zararlı olan etkileri de gün geçtikçe artmaktadır. İnternetin yol açabileceği sorunlar olarak virüslü e-postalar, hakaret ve tehdit içerikli mesajlar, sosyal paylaşım sitelerinde dolaşan uygunsuz fotoğraf ve videolar ile kişilerin etik olmayan durumlarla karşılaşmaları örnek gösterilebilir. Bireylerin görüp, katılıp, paylaşım yapabileceği birçok ortamda meydana gelebilmektedir. Bu sorunlar tek bir çatı altında toplandığında siber zorbalık olarak adlandırılmaktadır.

Günlük yaşamın her alanında etkisini gösteren internet teknolojileri çocuklar için birçok öğrenme biçimi ve sosyal fırsatlar sunmakla beraber bilinçsiz ya da kötü niyetli kullanımı, siber zorbalık gibi olumsuz durumları ortaya çıkartmaktadır. İnternet kullanımının yaygınlaşmasına paralel olarak çevrimiçi risklere ilişkin çalışma ve araştırmaların sayısı artmakta ve bu çerçevede siber zorbalık da hem akademisyenler hem de politika üretenler açısından ilgi odağı haline gelmektedir. Yapılan araştırmalar neredeyse tüm dünyada çocukların siber zorbalığın kurbanı olduğunu göstermektedir.

1. Zorbalık ve Siber Zorbalık

Siber zorbalık kavramını anlaşılır kılmak için öncelikle zorbalık kavramını detaylandırmak gerekmektedir. Zorbalık yeni bir olgu olmamakla birlikte yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşıp benimsenmesiyle sanal dünyaya taşınmış ve yaygın olarak "siber zorbalık" fenomeni olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Zorbalık, kasten başkasını üzmeyi ya da ona zarar vermeyi içeren bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. “ “Siber” kelimesi İngilizce “Cyber” kelimesinden uyarlanıp kullanılmaya başlanılan bir kelime olup “Bilgisayar ağlarına ait olan” , İnternete ait olan”, “Sanal gerçeklik” manalarına gelmektedir. Siber zorbalık, teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasına koşut olarak son 20 yılda ortaya çıkmıştır. Siber zorbalık kavramı ise ilk kez 2004 yılında Kanadalı eğitimci Bill Belsey tarafından kullanılmıştır” (Baştak ve Altınova, 2015: 92).

“Zorbalık, bir kişi veya kişilerin kendini savunamayacak durumda olan kişilere tekrarlayıcı şekilde gerçekleştirdiği negatif ve saldırgan eylemler olarak tanımlanmaktadır” (Belsey, 2008; Olweus, 1991’den Akt. Uluçay ve Melek, 2017: 92). “Genellikle bu negatif eylemler mağdur üzerinde fiziksel veya duygusal yaralar açmaktadır” (Olweus, 1991; Roland ve Idsøe, 2001’den Akt. Uluçay ve Melek, 2017: 92). Örneklendirmek gerekirse zorbalık eylemi vurma, itme, eşyaya zarar verme gibi fiziksel olabildiği gibi hakaret, küfür, alay etme ve tehdit etme şeklinde sözel olarak da gerçekleşebilmektedir (Uluçay ve Melek, 2017: 92).

Geleneksel olarak zorbalık davranışları büyük oranda okul ortamıyla ilişkilendirilip eğitimcilerin denetimiyle çerçevelenirken siber zorbalık, yaşanan mağduriyeti okul dışına taşıyarak günün herhangi bir saatinde gerçekleşmesine izin vermektedir. Bu durum, zorbalığın zaman ve mekândan bağımsız, kesintisiz ve yaygın biçimde devam etmesine neden olmaktadır. Bir başka ifade ile siber zorbalıkta kurbanlar internette kendileri hakkında başlatılan olumsuz yorum ve gönderilerden kaçma fırsatı bulamamaktadır. Ayrıca bu yorum ve gönderiler kısa sürede çok geniş akran gruplarına yayıldığı için kurbanlar tanımadıkları kişilerin saldırısına ve istismarına da maruz kalmaktadır (Akça, 2017:2-3).

Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık birçok yönden birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bunların ilki, geleneksel zorbalıkta kurbanın taciz edilebilmesi için fiziksel bir ortam gerekirken, siber zorbalıkta buna gerek olmamaktadır. Geleneksel zorbalık sıklıkla gencin okuldayken karşılaştığı yaygın ve bilinen bir taciz biçimidir. En çok okuldan eve veya evden okula gelip giderken, oyun alanlarında veya okul servislerinde yapılmaktadır (Aksaray, 2011: 410). Geleneksel ve siber zorbalık arasındaki bir diğer önemli fark, siber zorbalığın gizliliğidir. Siber kurban kendisini taciz eden kişinin kim olduğunu çoğu zaman bilmemektedir. Zorbalık yapan kişi kurbanın kapı komşusu veya en yakın arkadaşı bile olabilmektedir. Bu nedenle de daha korkutucu ve etkileyicidir. Gizlilik, saldırgana gerçek hayatta davranamayacağı kadar rahat davranma olanağı sağlamaktadır. Herhangi bir tepki alabileceği ya da izinin araştırılıp bulunabileceği korkusu olmadığı için saldırgan daha korkutucu ve taciz edici olmakta hatta başka bir karaktere veya kişiliğe bürünebilmektedir. Zorbalık yüz yüze yapılmayınca kurbanla empati yapılamamaktadır, çünkü saldırgan karşısındaki kişiye ne kadar zarar verdiğini ve onun ne hissettiğini görme şansına sahip değildir (Aksaray, 2011: 410-411).

“Olweus zorbalığın iki biçimi olduğunu ifade etmektedir. Bunlar, sözel ve fiziksel ataklar şeklindeki direkt zorbalık ile sosyal dışlama şeklinde yapılan dolaylı zorbalık veya ilişkisel zorbalıktır. Erkek çocuklar daha çok fiziksel, kızlar ise iftira atma, seksüel yorumlar yapma gibi sözel zorbalığı kullanmaktadırlar.” (Nansel, Overpack, Pilla, Ruan, Simons-Morton, Scheidt, 2001; Olweus 1993’ten Akt. Aksaray, 2011: 409).

Siber zorbalık ile ilgili rollere bakıldığında siber zorba ve siber mağdur kavramlarına yer vermek gerekmektedir. Siber zorba, siber zorbalık davranışları sergilerken, siber mağdur, bu türden davranışlara maruz kalmaktadır. Siber zorba/mağdurlar ise daha çok siber zorbalık davranışlarını sergilerken aynı zamanda siber zorbalık davranışlarına maruz kalan kişilerdir (Baştak ve Altınova, 2015: 92).

Aftab’a göre, yetişkinlerin siber zorbalığa uğradığı durumlar “siber zorbalık olarak adlandırılmamalı”, bu durumlar “siber taciz ya da ısrarlı siber takip” terimleriyle adlandırılmalıdır. Siber zorbalığın sadece çocuklar ve gençlerle sınırlı bir kavram olmadığını ileri süren görüşler ise, yetişkinlerin dâhil olduğu siber taciz ya da ısrarlı siber takip davranışlarının da siber zorbalığın bir türü olduğunu belirtmekte; İnternetin yetişkinler için de bir siber zorbalık yapma aracı haline geldiğini vurgulamaktadır (Akça, 2017:5).

Kişilik özellikleri bağlamında ele alındığında siber zorbaların okul yaşamlarının problemli, ders notlarının düşük, ebeveynleriyle iletişimlerinin yetersiz, bilgisayar kullanma becerilerinin iyi, madde kullanmaya eğilimli oldukları, internet ortamında saldırganca davrandıkları, ön yargı ve öfke ile hareket ettikleri, başkalarının üzerinde baskı kurmak için internet ortamından yararlandıkları, internet ortamında kimliklerini gizleyerek siber zorbalık davranışlarında bulundukları, intikam alma duygusu taşıdıkları, kendilerine fazlasıyla güvendikleri, empati kurabilme becerilerinin düşük ve öz saygılarının son derece yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu kişilerin sosyal bağlarının da zayıf olduğu gözlemlenmektedir (Baştak ve Altınova, 2015: 92).

“Dünya genelinde yapılan çalışmalar okullarda yaşanan siber zorbalık vakalarının artmakta olduğunu ve yaşanan siber zorbalık oranlarının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini (%5,1-%41,4) ortaya çıkarmıştır.”(Cantone ve diğerleri, 2015, s.582’den Akt. Uluçay ve Melek, 2017: 93).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle ortaya çıkan yeni medya ortamları internet kullanma yaşını giderek düşürmekte bununla birlikte çocukların ve gençlerin günlük yaşam pratiklerinde ve kimliklerinin gelişmesinde hayati bir rol oynama özelliği göstermektedir. Öte yandan kullanıcılara birçok fırsat sunan internet teknolojileri ve yeni medya ortamları aynı zamanda anonim

kimliklerle karşılaşma ve mahremiyet kaybı gibi güvenlik sorunlarına neden olmuş ve siber zorbalık gibi riskleri beraberinde getirmektedir (Akça, 2017:2).

Siber zorbalığın görülme biçimleri araştırmacılara göre yediye ayrılmaktadır. Bu yedi tür şu şekilde özetlenmektedir:

1- Online Kavga: İki veya daha fazla kişi arasında meydana gelen, ateşli ve kısa süren, tartışmalardır.

2- Siber Taciz (Zarar Verme): Bir kişiye elektronik posta veya diğer yazılı mesajlaşma araçlarıyla tekrar eden saldırgan mesajların gönderilmesidir.

3- İftira: Bir kişi hakkında zarar verici, gerçek olmayan kaba söylemleri iletişim araçlarıyla başka kişilere göndermek veya çevrimiçi yayınlamak anlamına gelmektedir.

4- Taklit (Başka bir kimliğe bürünme): Bir kişinin itibarına zarar verecek, yanlış anlaşılmasına sebep olacak materyalin gönderilmesi veya yayınlanmasında başka birisi gibi davranmak anlamına gelmektedir.

5- Başkasının Bilgilerini Sanal Ortamda İzinsiz Kullanma: Bir kişi hakkında hassas, özel veya utanç verici bilginin veya görüntülerin halka açık olarak gönderilmesi veya yayınlanması anlamına gelmektedir.

6- Dışlama: Bir kişiyi çevrimiçi bir gruptan kötülük amaçlı olarak dışlamak anlamına gelmektedir.

7- Siber Tehdit: Bir bireyin kendisine veya başkalarına zarar vermek istediğini dolaylı veya dolaysız bir şekilde iletişim araçları aracılığıyla ipuçları veya imalar şeklinde paylaşıma sunması olarak tanımlanmaktadır. (Baştak ve Altınova, 2015: 93).

Siber zorbalık birçok şekilde gerçekleştirilmektedir. Siber zorbalık davranışlarını gerçekleştiren kişiler birçok iletişim aracından yararlanmaktadır. Bu araçlar:

Yazılı Mesaj: Cep telefonu, PDA (Kişisel dijital yardımcı) veya çağrı cihazı gibi bir cihaza kısa yazılı mesajlar gönderilmesidir.

Fotoğraf / Video Klibi: İletişim araçlarıyla hazırlanan fotoğraf ve video kliplerinden oluşmaktadır.

Telefon: Sessiz veya devamlı aramalar, kötü niyetli mesajlar göndermektir.

E- posta: İletişim ağları üzerinden mesajların iletilmesi anlamına gelmektedir.

Sohbet Odası (Chat): İki kullanıcı arasında bilgisayar aracılığıyla kurulan gerçek zamanlı bir iletişimdir.

Sosyal Paylaşım Siteleri: Bu siteler resimleri paylaşmak, taşımak ve eğlenmek için hızlı ve kolay bir yol sağlamaktadır. Ancak uygun güvenlik ayarları kullanılmadığında, dedikodu yaymak veya iftira amacıyla kötüye kullanılabilmektedir.

Anında Mesajlaşma: Başka bir bireyle özel bir sohbet odası yaratmaya olanak sağlayan bir iletişim servisidir.

Web Siteleri: Özel formatlı dokümanları destekleyen bir internet sağlayıcı sistemidir.

Bloglar (Web günlüğü): Web siteleriyle forumların birleşmesinden oluşur, çevrimiçi kişisel günlükler olarak nitelendirilebilir.

Forumlar: Herhangi bir konu ile ilgilenen insanların birbirleri ile o konu üzerinde tartışabildiği, fikir alışverişinde bulunabildiği, birbirlerinin sorunlarına çözüm önerileri sunabildikleri eş zamanlı olmayan iletişim ortamlarıdır (Rogers, 2010; Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, 2006).

Siber zorbalık sıradan bir şiddet yaşantısından ve yüz yüze akran zorbalığından daha tehlikelidir. Çünkü siber zorbalıkta kurbanlar internetten uzak dursa ve cep telefonlarını kapatsa dahi elektronik ortamda kendileri ile ilgili saldırıları engelleyememektedir. Çocuklar ve gençler için tehditkâr bir deneyim olma potansiyeli taşıyan siber zorbalık vakalarının tüm dünyada artış gösteren toplumsal bir sorun haline gelmesi eğitimcileri, akademik dünyayı ve kanun koyucuları siber zorbalığın yarattığı riskleri,

yaygınlığını, neden ve sonuçlarını araştırmaya ve bu konuda çözüm önerileri üretmeye yönlendirmiştir. Özellikle son yıllarda giderek artan sayıda ülkenin bu konuda eğitim politikaları oluşturduğu görülmektedir (Akça, 2017:3).

Siber zorbalığın cinsiyet, internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, günlük sosyal paylaşım sitelerine girme süresi, internet bağımlılığı riski, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve ailenin aylık geliri ile; siber mağduriyetin ise internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve internet bağımlılığı riski ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015'ten Akt. Peker ve Eroğlu, 2015: 765).

Son 15 yıldır dijital zorbalık, siber zorbalık, teknolojik zorbalık, internet zorbalığı, e-zorbalık, sanal zorbalık, çevrimiçi zorbalık, elektronik zorbalık gibi kavramsallaştırılan yeni iletişim teknolojileriyle ortaya çıkan psikolojik şiddet davranışı için devletin gerek hukuk gerekse eğitim yoluyla bilinçlendirme çalışmaları yapmaktadır. Gelişen teknolojilerin sunduğu yeni etkileşim olanakları, sosyal ağların yoğun kullanımı ve çevrimiçi ortamlardaki anonim olma şansı siber zorbalığı her geçen gün daha da ciddi bir sorun haline getirmektedir. Siber zorbalık için yapılan tanımlamalar birbirine yakın fakat yeni iletişim teknolojilerinin yapısından kaynaklanan sıkıntılar bazı tartışmalara neden olmaktadır. Örneğin, bir davranışın siber zorbalık niteliği taşıması için belli periyotlarla tekrarlanması gerektiği ifade edilir. Fakat sosyal medyada paylaşılan bir paylaşım aynı anda onlarca hatta yüzlerce kişiye ulaşmakta; bu kişilerin de paylaşımlarıyla geniş kitlelere yayılmaktadır. Bir sefer paylaşıldı diye siber zorbalık kavramı dışında mı tutulmalı? Paylaşım kartopu gibi büyüyen bir yapıya sahip olduğuna göre; sosyal ağlardaki tek bir paylaşımın da tekrarlayan davranış statüsünde ele alınabileceğini ifade etmektedirler (Özmen, 2018: 958-959).

"Genel anlamda siber zorbalık; "teknik temelli elektronik siber zorbalık" ve "iletişim temelli siber zorbalık" olarak ikiye ayrılabilir. Uzmanlık gerektiren teknik temelli siber zorbalıkla karşılaştırıldığında, iletişim temelli siber zorbalığın daha fazla gözlenmesinden yola çıkarak daha fazla incelendiği ifade edilebilmektedir. İnternet kullanıcılarının her biri aynı zamanda içerik üreticisidir. Kullanıcıların ürettikleri olumsuz içeriklerin bir uzantısı olan siber zorbalıkla bu sebeple daha sık karşılaşılması kaçınılmazdır. Siber zorbalık sosyal medya platformlarına göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyal medya platformları tasarım özelliklerine bağlı olarak farklı davranış kalıplarını içinde barındırmaktadır." (Aslan ve Önay Doğan, 2017, 103'ten Akt. Özmen, 2018: 959).

Günümüzde sadece gençlerin ve ergenlerin problemi olarak ele alınıp incelense de siber zorbalığın, yetişkinler arasında da fazlaca yaygın olduğu Amerika'da Cyberbullying Research Center'ın tarafından ifade edilmektedir. Bu noktada siber zorbalık yaş ile sınırlanabilecek bir olgu değildir. İlkokuldan yetişkinliğe kadar her yaşa uzanabilmektedir. Yaşın önemli bir belirleyici olup olmadığı araştırılmış ve farklı sonuçlara varılmıştır. Merkeze gelen telefonlar ve e-postalarda siber zorbalığa maruz kaldığını belirten birçok yetişkin bulunmaktadır. (Patchin, 2015 'ten Akt. Özmen, 2018: 960).

"Seferoğlu ve Yiğit (2017) tarafından yapılan siber zorbalıkla ilgili faktörler ve olası çözüm önerileri konulu makalede siber zorbalık nedenleri 9 başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar: Cinsiyet, gizlilik hissi, ahlaki çözülme, internet kullanım sıklığı, geleneksel zorbalık, ailesel ilişkiler, siber mağduriyet, empati, algılanan sosyal destek olarak sıralanmaktadır. Kavuk (2011) siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söylemektedir. Siber mağdur olan kişi kendisinin gördüğü zararı başkasına da verme eğilimi içinde olabilmektedir. Empati duygusu gelişmiş kişiler, siber zorbalık davranışını yapmaktan kaçınmaktadır. Etrafındaki kişilerin kendini sevdiği, değer verdiğini önemsediği düşünen kişilerin de siber zorbalık davranışından kaçınmaktadır". (Aktürk, 2015'ten Akt. Özmen, 2018: 961).

"Cinsiyet değişkenini soruşturan araştırmaların birçoğunda kurban ve zorba olmak açısından kız ve erkekler arasında bir fark bulunamamıştır. Cinsiyet farklılığı bulunduğunu belirten araştırmaların bir kısmına göre kurban olarak seçilen kızların oranı erkeklerden daha yüksektir. Zorbalık açısından ise, bazı araştırmalarda erkeklerin oranı kızlardan daha yüksek, bazı araştırmalarda ise, birbirine yakındır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, siber zorbalığa katılım açısından erkeklerin kızlara göre daha fazla kurban ve zorba rollerinde oldukları görülmektedir." (Aksaray, 2011: 416).

Siber mağduriyet yaşayan çocuklar üzüntü, anksiyete, korku gibi duyguları daha fazla hissettiklerini belirtmişler, ayrıca konsantrasyon bozukluğu nedeniyle okul notlarında düşüşlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan mağdur çocuklar okuldan kaçma, okula devamsızlık ve okula silah getirme gibi okulla ilgili davranış problemlerini daha fazla göstermişlerdir. Siber zorbalık yapan gençler kuralları çiğneme, saldırganlık gibi davranış problemlerine daha yatkın bulunmuşlardır. Buna ilave olarak %34 oranında genç internetten uzaklaşma, sürekli olarak olay hakkında düşünme ve çevresindeki her şeye ilgisini kaybetme gibi bir veya birden fazla stres belirtisi göstermiştir. Zorbalık yapan veya kurban rolünde olduğunu belirten ergenler problem davranışlar, alkol ve sigara kullanımı, depresif belirtiler ve düşük okul başarısı göstermektedirler (Aksaray, 2011: 418).

Zorbalığa dair çeşitli tanımlamalar yapılmasına rağmen, araştırmacılar bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel şartı koşul kılmışlardır. Bu koşullar; tekrar etme, güç dengesizliği ve incitme niyeti olarak sıralanabilmektedir. Zorbalık konusunun farklı boyutları, son 40 yıl içinde yeni türler eklenerek genişletilmiş ve analiz edilmiştir. Fiziksel ve sözlü zorbalık 80'li yıllardan beri incelenirken, 90'lı yıllarda ilişkisel ve dolaylı zorbalık konuları üzerinde durulmuştur (Slonje ve Smith, 2008'den Akt. Gönenç, 2018: 4).

"Siber zorbalık eylemleri olarak sıralanabilecek davranışlar şunlardır:

• Bir kişinin kişisel bilgilerini izni olmadan internet ortamında paylaşmak,

• Bir kişiyi gerekçe göstermeden sohbet odasından atmak,

• Bir kişinin utanç verici fotoğraflarını bir cep telefonu kamerasıyla gizlice kayıt altına almak,

•Sosyal ağlar ya da sohbet odaları gibi çevrimiçi ortamlarda başkalarına aşağılayıcı, öfke içeren, kaba, cinsel taciz veya şiddet içeren mesajlar göndermek,

• Kişiyi utandıran veya iftira niteliğindeki beyanları web sitelerinde paylaşmak,

• Bir kişinin sosyal ağlardaki tüm hesaplarını onu rahatsız edecek biçimde takibe almak,

• Başka bir kişinin adına sahte hesap açıp onun kimliğine bürünmek,

• Siber alanda bir kişiyle ilgili söylentilerin yayılmasını sağlamak,

• Kişinin sosyal ağlardaki paylaşımlarına sürekli olumsuz yorumlar yapmak,

• Ortak arkadaşları organize ederek hedef olarak seçilen bireyi arkadaş listelerinden silmeleri ve engellemeleri gibi eylemlerle bireyi sosyal dışlanmaya maruz bırakmak (Gönenç, 2018: 6-7).

Amerika'da 13 yaşındaki Megan adlı bir kız çocuğu popüler bir sosyal iletişim sitesi aracılığı ile taciz edildiği için intihar etme girişiminde bulunmuştur. Tacizci Megan"ın annesinin eski bir arkadaşı çıkmıştır. Saldırgan farklı bir kimlik altında Megan ile yazışmış ve onun hakkında bilgiler edindikten sonra bu bilgileri ona iftira atarak küçük düşürmek amacıyla kullanmıştır (Tokunaga, 2010'dan Akt. Aksaray, 2011: 407).

Burada görülen olayın benzerleri bazı filmlere de konu olmuş siber zorbalık ve siber mağdurluğun ilişkisi incelenmiştir. İlk olarak Cyberbully filminden bahsetmek yararlı olacaktır. On yedi yaşındaki Casey Jacobs, arkadaşı Megan'la Skype üzerinden konuşurken, eski erkek arkadaşı Nathan'ın kendisini üzen bir tweet 'ine denk gelir ve yeni online arkadaşı, bilgisayar dâhisi Alex'in yardımıyla Nathan'ın Twitter hesabını hackleyerek intikam almaya karar verir. Ancak kısa bir süre sonra Alex'in aslında kendisinin arkadaşı falan olmadığı, söylediğinden yaşlı olduğu ve Casey'in siber zorbalık yaparak intiharına neden olduğu bir genç kız olan Jennifer Li'nin intikamını almaya çalıştığı ortaya çıkar. Alex internette Casey'in utanç verici fotoğraflarını yayınlayıp ve babasıyla Megan'a zarar verme niyetindedir. Casey ise hızlıca ondan kurtulmanın bir yolunu bulmak zorundadır. Bu yüzden siber zorbanın her dediğini yapmaktadır.

Bu filmde siber zorbalık yapan ve siber mağduru kişiyi görmekteyiz. Burada da olduğu gibi insanlar sahte isimler kullanarak başkalarının hayatına kolayca müdahalede bulunabiliyor. Bunu yaparken ise bunun ne gibi sonuçlar doğuracağını bilemiyor. Aslında bu film ve buna benzer birçok duruma gündelik

hayatta da karşılaşılmaktadır. Hesapların hacklenmesi, virüslü programlar gönderme, başkasının adında isimler kullanma ve bu kişi adına konuşma gibi birçok durumlar bunlardan bazıları.

Siber zorbalığı konu edinen bir diğer film ise Trust. bu filmde özellikle sosyal medya kullanımının küçük yaşlara inmesi ve bu platformlarda tamamen savunmasız kalan çocukların başlarına gelebilecek felaketleri incelikli bir dille anlatılmıştır. Teknolojiyle birlikte gelen chatleşme ve bunun sonucunda oluşulabilecek sorunlara değinilmiştir. Aslında risk bölgesi sadece çocuklar değil büyükler içinde risk vardır. Teknolojinin nimetlerinden faydalanırken oluşan girdaba dikkat çekilmiştir. Film çocukların istismar için nasıl kandırıldığını, teknolojinin buna nasıl alet edildiğini göstermekle beraber esas probleme gönderme yapmaya çalışılmıştır. Şöyle ki; kişinin kendisini yalnız hissetmesi, çevreden bilerek ya da bilmeyerek soyutlanması, iç âleminde kendisini yalnız hissetmesi sonucu çocuk istismarcılarının bu boşluğu kolaylıkla doldurabileceği unutulmamalıdır. Filmde özellikle buna sert göndermeler vardır. Film aynı zamanda aile-çocuk bağının nasıl olması gerektiği, internet kullanımında ne derece dikkatli olunması gerektiği, zor zamanlarda aile içindeki etkileşimin nasıl olması gerektiği gibi çok önemli konulara değinmektedir.

Black Mirror dizisinin ise bir bölümünde siber zorbalıktan bahsetmektedir. Bilgisayarındaki virüsü temizlemek isterken indirdiği program sayesinde bilgisayarı hacklenen Kenny, farkında olmadan porno izlerken videoya alınıyor. Gelen bir maille de numarası isteniyor ve hackerların istediği şeyleri yapmazsa videonun internete sızdırılacağı söyleniyor. Beş dakika boyunca ne yapacağını bilemeyen Kenny'i panik halinde histerik davranışları sergilemektedir. Videosu ortaya çıkmasın diye hackerların istediğini yapan Kenny'e bir süre sonra Hector da katıldı. O da Kenny'yle aynı dertten muzdaripti fakat hackerların elinde Hector ile ilgili bir video değil, karısını aldattığına dair belgeler vardı. Kendisine kader ortağı bulan Kenny için işler daha da karmaşık olmaktan başka bir işe yaramamıştı. Hector ile birlikte banka soymaya kadar giden olaylar iyice çığrından çıkmıştı. Videosu ortaya çıkmasın diye insan öldürecek kadar ileri giden Kenny, bölüm sonunda, insanlara yalan söylemiş, banka soymuş ve bir adamla ölümüne kavga etmişti. Fakat yine de amacına ulaşamadı ve videonun yayınlanmasına engel olamadı.

Bütün bu filmler incelendiğinde görülmüştür ki siber zorbalık yapan kişilerin mağdurlar açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmemektedir. Bunun en iyi örneklerinden diğeri de son zamanlarda özellikle çocuklar ve gençler üzerinde çok büyük etki yaratan 'Mavi Balina' ve 'Momo' oyunudur.

2017 yılında Rusya'da başlayan `` Blue Whale Challange " oyununun birçok ülkeden birçok insanın intiharları nedeniyle olduğu iddia edildi. Bu oyuna bir şekilde katılan kişilerden, çoğu şiddet içeren 50 talimatı yerine getirmesi isteniyor. 50 günlük bir süreyi kapsayan bu komutlar arasında derin olmayacak şekliyle kol ve bacakların kesilmesi, belirli bir süre boyunca kimse ile görüşülmemesi, yüksek sesli olarak müzik dinlenilmesi gibi aşamalar yer alıyor. 50. günün sonunda da kişiye son aşama olan "yüksekten atlayarak ya da kendini asarak" intihar etme komutu veriliyor.

Çocukları intihara sürükleyen bu oyun, genellikle Rus sosyal medya sitesi Vkontakte ve Instagram üzerinden yayılıyor. Özellikle 10-14 yaş arasındaki gençler hedef alınıyor. Bu oyunu düzenleyenler, belli etiketler kullanarak ya da sıkça ziyaret edilen gruplara mesaj atarak gençleri oyuna dahil etmeye çalışıyor.

Momo; korku ve dehşet uyandıran bir yüzle Whatsapp aracılığıyla kullanıcıların karşısına çıkıyor. Korku filmlerindeki karakterleri aratmayan Momo, dünyanın en çok tercih edilen mesajlaşma uygulaması Whatsapp üzerinden kullanıcılara şiddet içerikli fotoğraflar veya tehdit içerikli mesajlar gönderiyor.

Momo'yu oynayan kişilerin başına gelebilecek tehlikeler şunlardır:

1) Momo oyununu oynayan kişiler, depresyon ve kaygı atakları geçirebilmektedir. 2)Momo, kullanıcıları tehdit ve taciz edebilmektedir. 3)Momo'yla mesajlaşması halinde kişisel bilgileriniz çalınabilmektedir. 4) Momo'ya ger i dönüş yapan kişilerden zorla para elde edebilmektedir. 5) Şiddet öven bir dile yer verilebilmektedir ve kişiler intihara teşebbüse edebilmektedir.

2. Siber Zorbalık Mağdurunun Belirtileri

- İnternet ve telefon kullanımı sırasında ya da sonrasında üzülmek
- Dijital yaşam konusunda fazla gizli ve korumacı davranmak
- Aile bireylerinden, arkadaşlardan ve aktivitelerden uzaklaşmak
- Okuldan veya grup toplantılarından kaçınmak
- Okul notlarının düşmesi ve evde öfkeli davranmak
- Ruh hali, davranış, uyku ve iştahta değişimler
- Bilgisayar veya cep telefonu kullanmayı bırakmak istemek
- Anlık ileti, mesaj ya da e posta geldiğinde gergin ve ürkek davranmak
- Bilgisayar ya da cep telefonu ile ilgili konuşmalardan kaçınmak

Siber zorbalık saldırganlığının belirtileri ise birisi yaklaştığında bilgisayar veya programı kapatmak, gece boyunca bilgisayar kullanmak, bilgisayar kullanamadığında anormal derecede sinirli olmak, bilgisayar kullanırken aşırı derecede gülmek, bilgisayarda ne yaptığıyla ilgili konuşmaktan kaçınmak, birden fazla online hesabı olmak veya kişini kendine ait olmayan hesapları kullanması olarak görülebilmektedir (Ekşi. ve Ümmet,2014'ten Akt. Özmen, 2018: 962-963).

3. Siber Mağduriyetin Türleri

Pasif Mağdur: Siber zorbalık mağduru bu kişiler, mağdur pozisyonundaki en riskli insanlar olup, zorbalığa karşı etkili bir duruş sergileyememektedirler. Onlara pasif denmesinin sebebi ise zorbaya hiçbir tepki vermemeleri ve zorbayı birçok yönden memnun etmeye çalışmalarıdır. Davranışlarından dolayı zorbalığı teşvik eder ve kolayca ezenin hedefi haline gelirler.

Kışkırtıcı Mağdur: Kışkırtıcı mağdurlar genelde saldırgan ve atak bir kişiliğe sahip olup sık sık kavgalara karışırlar. İsminden de anlaşılacağı üzere karşısındaki insanları tahrik eden ve kışkırtan bir davranış örüntüsüne sahiptirler. Genel anlamda hiperaktivite bozukluğu ve dikkat eksikliği yaşayan kışkırtıcı mağdurlar duygusal açıdan hızlı tepkilerde bulunup karşı tarafta negatif etki bırakabilmektedirler.

Olası mağdur: Olası mağdurlar genellikle hemen fark edilemezler. Gizli bir biçimde zorbalık yaşayabileceklerine dair derin bir korku ve endişe yaşamaktadırlar. Kendileri henüz siber bir saldırı yaşamamalarına rağmen endişe ve kaygı seviyeleri oldukça yüksektir (Gönenç, 2018: 11-12).

4. Siber Zorbalık Nasıl Önlenir?

Sürekli olarak siber zorbalık eylemleriyle karşı karşıya kalıyorsanız siber zorbalıkları önlemek için şu adımları gözetmek faydalı olabilir:

- Eğer çocuk sayılabilecek bir yaştaysanız, ilk iş karşılaştığınız siber zorbalık eylemlerinden ailenizi haberdar etmelisiniz.
- Size karşı zorbalık yapan kişilerin mesajları okunmamalı ve asla cevap verilmemelidir. Bu hesapları engelleyin ve kara liste özelliğini kullanarak size ulaşmalarının önüne geçilmelidir.
- Siber zorbalar sürekli farklı hesaplardan ulaşıyorlarsa kişisel hesaplarınızın gizlilik ayarlarından herkes tarafından bulunabilirliğini özele çevirin. Paylaşımlarınız ve profilinizin yalnızca sizin verdiğiniz kişiler tarafından görülmesine yardımcı olacak kapalı profil / gizli profil özelliklerinden faydalanabilirsiniz.
- Aldığınız önlemlere karşın siber zorbalar size ulaşmayı başarıyorsa mail adresinizi veya sosyal medya hesaplarınızı hatta telefon numaranızı değiştirerek kaynağın size ulaşmasını engelleyin.

- Bilgisayarınızda ve mobil cihazlarınızda daima geçerli ve etkin bir koruma yazılımı kullanın.
- Zorbalık eylemleri hız kesmeden devam ediyorsa aile aracılığıyla suç duyurusunda bulunma aşamasına geçin veya geçilmesini sağlayın. (URL 1)

5. Literatürde Öne Çıkan Çalışmalarda Zorbalık ve Siber Zorbalıkla İlgili Araştırma Bulguları

Olweus, Norveç ve İsveç'te yaptığı birinci sınıfla dokuzuncu sınıf arasındaki 150.000 öğrenciyi içeren geniş bir çalışmada öğrencilerin %15 inin kurban veya zorba olarak son 3-5 ay süresince birçok defa zorbalık olayının içinde bulunduklarını tespit etmiştir. Yaklaşık olarak öğrencilerin %9'u arkadaşları tarafından birçok defa taciz edildiklerini belirtmişler, %7'si ise kendilerinin diğerlerini taciz ettiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma grubundakilerin %2'si hem taciz etmiş hem de taciz edilmiştir (Aksaray, 2011: 409).

"Dehue, Bolman ve Wollink (2008) Hollanda'da 11-12 yaşlarında 1211 öğrenciyle yaptıkları çalışmada geleneksel akran zorbalığına katılan öğrencilerin birçoğunun aynı zamanda sanal ortamda da zorbalık yaptıklarını, her iki tür zorbalık arasında anlamlı korelasyon bulunduğunu ifade etmişlerdir. Smith vd. (2008) İngiltere'de 11-16 yaşlar arasındaki gençlerle yaptıkları çalışmada geleneksel anlamda taciz edilen gençlerin bir kısmının aynı zamanda sanal ortamda da taciz edilmekte olduğunu ya da geleneksel ortamda başkalarına eziyet edenlerin aynı zamanda sanal ortamda da eziyet ettiklerini bulmuşlardır. Bu durumda geleneksel akran zorbalığı kurbanlarının sanal ortamda şiddet uygulamaya daha çok eğilimli olabileceği ifade edilmiştir" (Aksaray, 2011: 412).

Li Kanada'da yaptığı bir çalışmada, 7. sınıf öğrencisi olan 177 kişiye anket uygulamış, araştırmanın sonunda geleneksel akran zorbalığı ile siber zorbalık arasında hem kurban hem de zorba olma açısından anlamlı ilişkiler bulunduğunu ifade etmiştir. Li'ye göre okulda zorbalık yapanlar bu tür olaylara katılmayanlarla kıyaslandığında elektronik iletişim araçlarını kullanarak diğerlerine eziyet etmeye de daha fazla eğilim göstermektedirler (Aksaray, 2011: 412).

Uluslararası alan yazın incelendiğinde siber zorbalık ile ilgili araştırmaların çoğunun genç yetişkinler üzerinde yoğunlaştığı, kısıtlı bir bölümünün ise özel olarak bu grubun içerisinde yer alan üniversite öğrencileri ile ilgili olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. "Türkiye'de siber zorbalık ile ilgili gerçekleştirilmiş sınırlı sayıdaki çalışma incelendiğinde ise bu çalışmaların çoğunun akran öğrenciler arasında görülen ve okulda yaşanan şiddetin bir türü olarak değerlendirildiği görülmektedir" (Akça, 2014, 20'den Akt. Uluçay ve Melek, 2017: 97).

Arıcak ve arkadaşlarının yaşları 12 ile 19 arasında değişen 269 ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, erkeklerin %13,4'ünün, kızların ise %10,4'ünün kendilerini siber zorbalık mağduru olarak tanımladığını ortaya koymuştur. Aynı araştırma, mağdur grubun en çok karşılaştıkları siber zorbalık davranışları olarak dedikodu yayma, aşağılama, kızdırma ve tehdit etme olduğunu ileri sürmüştür (Arıcak vd., 2008 'den Akt. Duman, 2019: 1158).

"Almanya'da yaşları 6 ile 19 arasında değişen 1987 öğrenciyle yürütülen bir araştırmada %5,4 olarak bulunan siber zorbalığa maruz kalma oranının araştırmanın siber mağdur tanımında kabul edilen katı kriterler (sadece son iki ay içerisinde ve haftada en az bir kere zorbalık yaşayanların siber mağdur olarak kabul edilmesi) nedeniyle düşük çıktığı; haftada en az bir kere olmasa bile Kanada'da ortaokul ve lise öğrencileriyle yürütülen bir araştırmada ise, siber zorbalığa dâhil olma oranının %50'lere kadar çıktığı görülmüştür. Söz konusu çalışmada araştırmacılar, siber zorbalığa dâhil olma oranlarının bu derece yüksek çıkma nedenini anketin hazırlanma şekline; öğrencilerin belirli davranışları yaşayıp yaşamadıklarının açıkça "zorbalık" sözcüğü ve tanımı verilmeden sorulmuş olmasına bağlamışlardır. Buna göre öğrencilere açık bir şekilde çevrim içi ortamda "zorbalık yapıp yapmadıkları" ya da "zorbalığa maruz kalıp kalmadıkları" sorulduğunda elde edilen oranlar, "zorbalık" sözcüğü verilmeden belirli davranışlara dahil olup olmadıkları sorulduğunda ortaya çıkan oranlardan daha düşük olmaktadır" (Mishna vd., 2012'den akt. Akça, 2017:7-8).

"Çocuk ve gençler arasında siber zorbalığın yaygınlığını araştıran çalışmalarda siber zorbalığın en sık hangi biçimde ve hangi ortamda gerçekleştirildiği de incelenmiştir. Siber zorbalığın en çok gerçekleştiği

ortamlar, gençlerin en yaygın biçimde kullandığı çevrimiçi ortamlardır ve bunlar değişime paralel olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin 2007 yılına ait, ABD'de yürütülen bir araştırmada siber zorbalık eylemlerinin en sık anlık mesajlaşma, sohbet odaları ve e-mail aracılığıyla gerçekleştiği ortaya konulmaktadır." Yine aynı yıla ait Türkiye'de yapılan bir araştırmada da en sık yapılan siber zorbalık türlerinin sohbet odasından birisini atma, sohbet odasında hakaret etme ve web cam aracılığıyla kişisel görüşme yapılırken karşısındakine fark ettirmeden başkalarına izletme şeklinde gerçekleştiği görülmüştür (Akça, 2017:8).

Topçu vd. ergenlerin siber zorbalığa dair düşüncelerini analiz ettikleri çalışmada, yaşıtlarının siber mağdurları fazla içe kapanık ya da fazla dışa dönük ve internet güvenliğine dair yeterli bilgisi bulunmayan kişiler olarak tanımladığı neticesine erişilmiştir. İçe kapanık kişilerin kolay hedefler olarak görüldüğünden kurban olarak seçildiği, dışadönük bireylerin ise popülerlikleri sebebiyle dolayı siber kurban olarak seçilebilecekleri bakış açıları da çalışmadan kıskanıldıklarından elde edilen neticelerdendir (Gönenç, 2018: 9).

Topcu iletişim araçlarını sık kullananların daha fazla siber zorbalık deneyimlediklerini; Casas vd. bağımlılık derecesinde aşırı internet kullanımının ve kişisel bilgilerin internette kontrolsüzce paylaşılmasının siber zorbalığın önemli unsurlarından olduğunu; Manap internete her gün giren öğrencilerin haftada iki üç kere giren, haftada iki-üç kere giren öğrencilerin de haftada bir kere giren öğrencilere göre siber zorbalık düzeyinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Özdemir ve Akar, lise öğrencilerinin günlük internet kullanım süresine göre; siber mağdur olma düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığını, ancak siber zorba olma düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaştığını; günlük internet kullanım süresi beş saati aşan katılımcıların diğer gruplara göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını saptamıştır (Akça, 2017: 12).

Burnukara'nın çalışmasında da çocuk ve ergenlerin daha küçük yaşlarda siber zorbalığa maruz kalma oranlarının daha yüksek olduğunu, buna karşılık daha büyük yaşlarda kurban olma oranı düşerken, zorba olma oranının yükseldiğini ortaya koymaktadır. Ergenlerin daha küçük yaşlarda zorbalık davranışları karşısında daha savunmasız olmalarına sebep olarak internet konusunda daha deneyimsiz olmaları, baş etme becerilerinden yoksun olmaları, tehditlere daha kolay inanabilmeleri ve bu tehditleri doğru biçimde değerlendirme becerilerinden yoksun olmaları gibi faktörler gösterilmiştir (Williams ve Guerra, 2007'den Akt. Akça, 2017: 11).

"Låftman vd. (2013) tarafından yürütülen bir araştırmada gerçek anne ve babalarının ikisiyle birlikte yaşamayan öğrencilerin daha fazla siber mağdur ya da fail oldukları; en azından bir ebeveyni üniversite eğitimi almış olan öğrencilerin, ebeveynleri üniversite eğitimi almamış olan öğrencilere oranla daha az siber zorba ya da mağdur oldukları görülmüştür. Buna karşın Sengupta ve Chaudhuri (2011) tarafından 12-17 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir başka çalışmada ise, anne ve babanın eğitim durumunun ya da evli/boşanmış olması gibi özelliklerinin ergenlerin siber zorbalığa maruz kalmalarıyla anlamlı bir şekilde ilişkili olmadığı bulgulanmaktadır. Aynı çalışmada, ailenin özelliklerinden çok, ergenlerin İnterneti ebeveyn gözetiminden uzak, özel bir alanda kullanmalarının siber zorbalığa maruz kalma durumuyla anlamlı şekilde ilişkili olduğu vurgulanmaktadır" (Akça, 2017: 12).

Slonje and Smith (2008) yaptıkları araştırmada resim veya video yoluyla yapılan siber zorbalığının etkisinin mağdurlar üzerinde daha fazla olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmalarında, resim ve video içeren siber zorbalıkta başkaları tarafından gözlemlenebilir olması, kimlerin görüp kimlerin görmediğinin bilinmemesi ve zorbalığın somut bir veri ile yapılması sebepleriyle bu türdeki siber mağduriyetin, mağdurlar için daha utanç verici olarak deneyimlendiğini belirtmişlerdir. Öte yandan öğrenciler, e-posta ya da sms yoluyla maruz kaldıkları siber zorbalıktan daha az olumsuz etkilendiğini dile getirmişlerdir. Bununla ilgili e-posta ya da sms' in kişisel olarak görülmemesi, mağdurların herkesin bu tür zorbalığa maruz kalabileceklerini ve kendilerinin özellikle seçilmemiş olduğunu düşünmeleri, ayrıca yollanan mesajları yüzeysel görmeleri gibi nedenler öne sürmüşlerdir (Slonje ve Smith, 2008 'den Akt. Duman, 2019: 1159).

5.1 Siber Zorbalığın Cinsiyet ve Yaş ile İlişkisi

Arıcak üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada siber zorbalığa katılmada cinsiyete göre öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunamadığını, fakat erkeklerin kızlardan daha fazla zorba rolünde olduklarını belirtmiştir. Buna karşılık Kowalski ve Limber yaptıkları çalışmada elektronik zorbalık deneyiminde kadınların %15‟inin, erkeklerin ise %7‟sinin kurban, kızların %10‟unun erkeklerin %4‟ünün hem kurban hem zorba, kızların %4‟ünün erkeklerin ise %5‟inin zorba olarak katıldıklarını bulmuşlardır. Kızlar erkeklere göre daha yüksek oranlarda kurban ve hem kurban hem zorba rolündedirler (Aksaray, 2011: 415).

Cinsiyet değişkenini soruşturan araştırmaların birçoğunda kurban ve zorba olmak açısından kız ve erkekler arasında bir fark bulunamamıştır. Cinsiyet farklılığı bulunduğunu belirten araştırmaların bir kısmına göre kurban olarak seçilen kızların oranı erkeklerden daha yüksektir. Zorbalık açısından ise, bazı araştırmalarda erkeklerin oranı kızlardan daha yüksek, bazı araştırmalarda ise, birbirine yakındır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, siber zorbalığa katılım açısından erkeklerin kızlara göre daha fazla kurban ve zorba rollerinde oldukları görülmektedir (Aksaray, 2011: 416).

Araştırmacıların çoğunluğu yaşla siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Siber zorbalık deneyimine katılım aynı zamanda elektronik iletişim araçlarının da yaygın olarak kullanıldığı 11-16 yaşlar arasında yoğunlaşmakta yaşın ilerlemesiyle birlikte azalmaktadır. Siber zorba ve siber kurban olma özellikle yedinci ve sekizinci sınıflarda en üst seviyeye ulaşmaktadır. Siber zorbalığın en sık görüldüğü yaşlar ilköğretimin ikinci dönemlerine rastlamaktadır. Bu nedenle ilköğretimin ikinci döneminde görev yapan öğretmenlerin, okul yöneticilerinin, danışmanların bu sosyal problemin farkına varmaları ve önlem alabilmeleri için eğitilmeleri gerekmektedir (Aksaray, 2011: 417-418).

“Araştırma bulguları, üniversite öğrencilerinin hem siber zorbalık hem de siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde fark gösterdiğini ortaya koymuştur. Yapılan analizler, erkeklerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, erkeklerin kadınlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını, aynı zamanda bu konuda daha çok mağduriyet yaşadığını göstermektedir”. Bayram ve Saylı (2013) örneklemi üniversite öğrencileri olan araştırmalarında, erkeklerin kızlara göre daha çok siber zorba davranışlar yaptığı sonucunu elde etmişlerdir (Gönültaş, 2019: 63).

Cinsiyetin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilse de ağırlıklı görüş erkekler arasında siber zorbalığın daha yaygın olduğu yönündedir. “Zira alan yazında, erkeklerin şiddet ve saldırganlığa kızlardan daha fazla eğilimli olduğu (Ayas & Pişkin, 2011; Durmuş & Gürcan, 2005’ten Akt. Gönültaş, 2019: 64), daha çok zorbalık yaptığı (Dölek, 2002’den akt. Gönültaş, 2019: 64) ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının kızlara oranla daha düşük olduğu (Kınay, 2012’den Akt. Gönültaş, 2019: 64) belirtilmektedir. Bunların yanı sıra, internet kullanımı açısından değerlendirildiğinde de erkeklerin internet kullanım sürelerinin daha yüksek olması (Bayraktar & Gün, 2007’den Akt. Gönültaş, 2019: 64), interneti daha çok problemli kullanması ve internet bağımlılığının daha yüksek olması bu durumu açıklayan diğer nedenler arasında gösterilebilir” (Zorbaz & Tuzgöl Dost, 2014; Yılmaz, Şahin, Haseski, & Erol, 2014’ten akt. Gönültaş, 2019: 64).

“Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalar bu öğrencilerin siber zorbalık farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Uysal ve diğerleri, 2014’ten akt. Uluçay ve Melek, 2017: 98). Kert ve Şahiner’in (2016) çalışmalarına göre üniversitede öğrenim gören öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları yüksektir. Benzer bir şekilde halkla ilişkiler lisans ve ön lisans öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmek amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın verilerine göre araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları da yüksektir (Aktan ve Çakmak, 2015’ten akt. Uluçay ve Melek, 2017: 98). Ancak üniversite düzeyi bir örneklem grubunun farkındalık düzeyinin yüksek olması, siber zorbalık sorununun ortadan kalktığının bir göstergesi olmayabilir. Konu üzerinde hassasiyetle çalışılmaz ise öğrenciler arasında gözlenen siber zorbalık eylemleri artabilir ve endişe verici sonuçlar doğurabilir” (Uluçay ve Melek, 2017: 98).

5.2 Literatürde Siber Zorbalık ve Sosyal Desteğe İlişkin Araştırma Bulguları

Konuyla ilgili bir araştırmada ergenlerin algıladıkları sosyal destek ile siber zorbalığa eğilimleri arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler incelenmiştir. Ergenlerin algıladıkları sosyal destek ile siber zorbalığa eğilimleri arasındaki ilişkinin yönü, düzeyi ve anlamlılık derecesi dikkate alındığında, algılanan sosyal destekle siber zorbalığa eğilim arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ergenlerin aileden, arkadaştan ve öğretmenden algıladıkları sosyal desteğin azalmasıyla birlikte siber zorbalığa eğilimlerinin arttığını göstermektedir. Bu sonuç alan yazındaki araştırma sonuçlarıyla aynı doğrultudadır (Bingöl, 2013; Calvete ve diğerleri, 2010; Wang ve diğerleri, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004b'den Akt. Peker ve Eroğlu, 2015: 770).

Bu bulgu ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyi yüksek olan ergenlerin siber zorbalıkla baş etmelerinin, siber zorbalığa karşı koymalarının ve kendilerini savunmalarının daha kolay olabileceği şeklinde değerlendirilebilir ve onların sanal ortamda zorbalıktan kaçınmasını ve bu durumla başa çıkabilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca ergenlerin çevrelerinden bulamadıkları sosyal desteği sanal ortamda bulmaya çalıştıkları, ancak sanal ortamda günlük hayattaki gibi davranışlarına yön veren sosyal normların olmamasından dolayı bu ortamda siber zorbalık davranışları gösterdikleri şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi düştükçe siber zorbalığa yönelik eğilimlerinin artacağı söylenebilir. Aileden algılanan sosyal destek ile siber zorbalığa eğilim arasındaki ilişkide arkadaştan ve öğretmenden algılanan sosyal desteğin aracılık rolü de incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde arkadaştan algılanan sosyal desteğin bu ilişkide tam aracı rol oynarken, öğretmenden algılanan sosyal desteğin kısmi aracı rol oynadığı belirlenmiştir (Peker ve Eroğlu, 2015: 770-772).

"Bu araştırma sonucunda çeşitli önerilerde bulunulabilir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre siber zorbalıkla etkin şekilde mücadele edilmesinin temel koşullarından birisi öğrencilerin aile, arkadaş ve öğretmenlerinden sosyal destek görebilecekleri fırsatlar oluşturulmasıdır. Bu süreçte özellikle ailelere ve öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Ailelerin çocuklarına problem çözme becerisi kazandırma ve bilgi verme, hatırlatma, takip ve geribildirim vermeyi içeren sorumluluk kazandırma programını uygulaması ergenlerin siber zorbalık yapmasını önleyici bir rol üstlenebilir. Ailelerin yanında okul idarecilerinin, öğretmenlerin ve okul rehber öğretmenlerinin siber zorbalığın farkında olmaları ve bu konuda öğrencileri bilgilendirmeleri siber zorbalıkla mücadele edilmesini kolaylaştıracaktır" (Peker ve Eroğlu, 2015: 772).

6. Literatürde Boyun Eğici Davranışlar İle Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Değişkeninin Rolünün İncelenmesi

Araştırma bulgularına göre, boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, kendisini başka insanlar karşısında zayıf olarak algılayan, başkalarının kendisi üzerinde güç ve kontrol kurmasını engelleyemeyen kişilerin internet ortamından yararlanarak saldırgan davranışlarda bulunmaları şeklinde açıklanmaktadır. Düşmanca duyguların ve psikotik belirtilerin siber zorbalığı açıklayan iki temel değişken olduğu, saldırganlık ve ilgi görme psikolojik ihtiyaçlarının siber zorbalığı olumlu olarak etkilediğinin belirlendiği araştırma sonuçları bu bulguyu desteklemektedir. Boyun eğici davranış gösteren bireylerin siber mağdur olma nedenlerini ise, günlük hayatta insanlarla ilişkilerinde boyun eğici davranan bireylerin sanal ortamda da bu davranışı sürdürmeleri sonucu zorbalığa maruz kalması şeklinde yorumlanmaktadır (Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 214).

"Araştırmanın diğer bir bulgusunda, boyun eğici davranışların cinsiyetler açısından farklılaştığı ve erkeklerin, kızlardan daha boyun eğici davrandıkları bulunmuştur. Bu sonuç boyun eğicilik düzeyinin erkeklerde daha yüksek olduğu ortaya konulduğu araştırmalarla benzerlik gösterirken, erkeklerin daha başat davranışlar sergiledikleri, kadınların ise daha boyun eğici davrandıkları saptadığı araştırmayla farklılaşmaktadır. Erkeklerde boyun eğici davranışların daha çok görülme sebebi, otoriter, sıkı disiplinli, baskıcı, aşırı kısıtlayıcı anne-baba tutumları ile yetiştirilmiş olmalarına, aile gelirinin düşük olmasına, aileden yeterince destek görülememesine (Yıldırım ve Ergene, 2003'ten akt. Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 214) ve aile içinde yaşanılan şiddet ve şiddet öykülerinin erkekleri daha çok etkilemesine bağlanabilir".

"Arkadaşlık ilişkilerinde olumsuz değerlendirilmekten endişe duyan (Gilbert, 2000'den akt. Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 216), sosyal kaygı yaşayan (Cheung ve diğerleri, 2004'ten akt. Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 216) ve yalnız kalmamak için gerçek duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen (Akın, 2009'dan akt. Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 216) boyun eğici erkeklerin, sosyal ilişkilerinden yeterli doyumu sağlayamadıkları ve bunu sanal ortamdaki sosyal ilişkiler aracılığıyla sağlamaya çalıştıkları ileri sürülebilir. Nitekim Çetin, Peker, Eroğlu, Çitemel (2011)'in sosyal ilişkilerinden yeterli doyumu elde edemeyen bireylerin bu doyumu sanal ortamdaki ilişkileri aracılığıyla sağlamaya çalıştığını bulması bu bulguyu güçlendirmektedir. Boyun eğici davranan erkeklerin gerçek yaşamdaki sosyal ilişkilerinde elde edemedikleri doyumu sanal ortamdaki ilişkilerinde gidermeye çalışırken tehdit etme, korkutma, aşağılama, iftira, alay etme ve dedikodu yapma gibi siber zorbalık olarak nitelendirilen davranışlara başvurmaları, erkeklerden baskın ve güçlü olmasının beklenmesine bağlanabilir" (Peker, Eroğlu ve Çetemel, 2012: 216).

7. Siber Zorbalığın Bireyler Üzerindeki Etkileri

Mishna, Saini ve Solomon (2009) çocuk ve gençlerin maruz kaldıkları siber zorbalığı ailelerine anlatmalarına engel olan nedenleri araştırmış ve en önemli sebep olarak ebeveynlerin çocukları korumak için onların bir daha internet ya da telefon kullanmasına izin vermeyeceği korkusu yaşamalarının olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu çocukların bilgisayar ya da cep telefonu kullanma haklarından mahrum kalışlarıyla, sosyal dünyalarıyla bağlantılarını kaybetmelerini düşünmeleri ve bunu bir ceza gibi algıladıkları bulgusunu desteklemektedir (Mishna, Saini ve Solomon, 2009'dan Akt. Duman, 2019: 1160).

Araştırma kapsamında Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde siber zorbalığın olumsuz etkileri ile ilgili önemli bulgular tespit edilmiştir. Baker ve Tanrıkulu'nun çalışmasına göre siber mağduriyet ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki vardır. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin çoğunluğu korktukları ve utandıkları için yaşadıkları olayları ailelerinden gizlemektedirler. Bunun bir sebebi olarak çocukların anne-babalarının telefonlarını ellerinden alma endişesi olduğu ortaya çıkmıştır. Mağdurların olayla ilgili gerginlikleri yüzünden aileleriyle çeşitli sorunlar yaşadıkları ve çocukların siber zorbalıkları geleneksel zorbalığa dönüşebilmekte ve bu durum öğretmen ve polisten öğrenilebilmektedir (Uluçay ve Melek, 2017: 100).

"Yapılan bir diğer çalışma, öğrencilerin siber zorbalıkla daha çok tek başlarına baş etmeye çalışmakta olduklarını göstermiştir. Diğer bir çözüm arayışı olarak en yakın arkadaşlarına başvurmaları çalışmanın diğer önemli bulgularındandır. Fakat deneyimledikleri gergin tecrübe yüzünden öfke, korku, tedirginlik gibi duygularla arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlandıkları, aşırı bir durum olarak intihar eğilimi gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmanın diğer sonuçlarına göre öğrenciler derslerine yoğunlaşamama ve ders çalışma sırasında sıkıntı çekme gibi problemleri mağduriyetleri boyunca yaşamaktadırlar" (Kestel ve Akbıyık, 2016, 856'dan Akt. Uluçay ve Melek, 2017: 100).

8. Siber Zorbalığı Önlemede Uygulanacak Stratejiler

Yapılan araştırmalarda siber zorbalığı önlemek için bazı stratejik yaklaşımlar önerilmiştir. Akbaba ve Eroğlu (2013) ilköğretim öğrencilerinde siber zorbalığı azaltmak için anne-babaların eğitim düzeylerinin, internet becerilerinin ve bilinçli ebeveyn denetiminin artırılması gerektiğini ortaya koymuştur (Uluçay ve Melek, 2017: 100).

"Peker ve İskender (2015), yaptıkları yarı deneysel çalışmada insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık davranışını azaltmada etkili olduğunu saptamıştır. Çalışmada etkinin kalıcı olduğu da gözlenmiştir. Siber zorbalığın nedenlerinin açıklanmaya çalışıldığı araştırmalara bakıldığında psiko-sosyal faktörlerin ciddi bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu faktörleri azaltmaya yardımcı olacak program ve çalışmalara önem verilmelidir. Çocuklar üzerinde insani değerler yönelimli psiko-eğitim programları uygulanması siber zorbalık ve mağdurluk durumlarını azaltmada ciddi etkiye sahip olacaktır" (Peker ve İskender, 2015'ten akt. Uluçay ve Melek, 2017: 101).

Siber zorbalığın önlenmesi için öğrencilere önerilerinin sorulduğu bir araştırmada öğrenciler de en çok "bilgilendirme" ifadesini kullanarak şu sözleri söylemişlerdir: "Öğretmenler seminerler düzenleyip öğrencilere internet kullanımı ile ilgili bilgiler vermelidir. Öğretmenler bu konuda aktif olmalı ve

öğrencileri aydınlatıp onları yönlendirmelidir." Çeşitli araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde siber zorbalıkla ilgili düzenli eğitim ve bilgilendirme yapılması ilk aşamada en etkili strateji olarak görülmektedir. Yine yurtdışında yapılan araştırmalar göstermektedir ki okullarda siber zorbalığı önlemeye yönelik politikalar üretilmesi gerekmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmaların sonuçları siber zorbalığı önleyici stratejilerin hala yeterli ölçüde olmadığını, önleyici faaliyetler almak konusunda eksik kalındığını göstermektedir. Oysaki önleyici stratejiler bağlamında gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde, insani değerler eğitiminin verilmesi, siber zorbalık farkındalık eğitiminin hem anne-babalara hem öğrencilere sağlanması, anne-babaların ve öğrencilerin doğru İnternet kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi gibi stratejilerin siber zorbalıkla mücadelede etkili olabileceği ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda ailenin çocuğa öz saygı gibi öz değerler kazanmak konusunda teşvik edici davranışları kazandırmaya çalışmasının konu üzerinde büyük etki yarattığı ortaya çıkmıştır (Uluçay ve Melek, 2017: 101-102).

9. Türkiye'de Siber Zorbalık Yasası

Amerikan ve Avrupa hukukunda siber taciz konusunda düzenlemeler olsa da Türk hukukunda bu alanda henüz bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Kanada'nın Manitoba Eyaleti Meclisi'nde 10 Temmuz 2013 de görüşülerek kabul edilen 214 sayılı Siber Zorbalığı Önleme Yasası'nın 28. Maddesine göre siber zorbalık şöyle tanımlanmaktadır: "Elektronik haberleşme cihazları kullanılarak, başta sosyal medya araçları olmak üzere anlık mesajlar, forumlarda yapılan yorumlar ve e-posta dahil olmak üzere tekrar eden bir surette saldırganın kasıtlı olarak ya da bir kısım sonuçların doğabileceğini varsaymak suretiyle mağdura zarar verme, korku ve kaygıya sürükleme, sağlığını tehdit etme, ruhsal dengesini bozma, özgüvenini kaybettirme, şan ve şöhretine zarar verme amacıyla bizzat fiili işlemesi ya da bu fiili işleyenlere yardım edip cesaretlendirmesi".

Durumun Türkiye'deki seyrine bakıldığında Türk Ceza Kanunu'nda siber taciz, bir fiil olarak değil de cinsel istismar suçunu oluşturan bir araç olarak kabul edilmektedir. Çocuğa karşı böyle bir zorbalıkta bulunan kişi, cinsel istismar suçundan yargılanacaktır. Görüldüğü üzere siber zorbalık Türk Ceza Kanunu'nda daha çok çocukların maruz kaldığı bir olguymuşçasına ele alınmaktadır.

Türk hukukunda 2007 tarihinde yapılan yasal düzenlemelerin ardından, bilişim sistemlerine karşı işlenen suçlar bilişim suçu olarak kabul edilmektedir. Yapılan yasal düzenlemelere karşılık halen kanunen tanımlı bir "siber zorbalık" suçu bulunmamaktadır. Konuyla ilgili yasaların yetersizliği, sosyal ağ siteleri ve benzeri web sitelerinin bu konudaki hassasiyetlerinin düşük olması ve internetle kişilerin kimliklerini kolaylıkla gizleyip anonim olabilmelerinden dolayı bireyler siber tehlike ile karşı karşıya durumdadırlar.

Türk Ceza Kanununda siber zorbalık davranışına uygulanabilecek pek çok hüküm bulunmaktadır: Sanal şiddet uygulayarak bir kimsenin yaşamına son verilmesi halinde kasten insan öldürme, (Madde 81) intihara yönlendirme, (Madde 84) eziyet, (Madde 96) tehdit, (Madde 106) şantaj, (Madde 107) ayrımcılık, (Madde 122) kişilerin huzur ve sükûnunu bozma, (Madde 123) hakaret veya sövme, (Madde 125) özel yaşamını izleyerek iletişimine müdahale ederek içeriğini alay konusu etmek, haberleşmenin gizliliğini ihlal, (Madde 132) kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması, (Madde 133) özel hayatın gizliliğinin ihlali, (Madde 134) kişisel verilerin kaydedilmesi, (Madde 135) kişisel verilerin kaydedilmesi, kişisel verileri yok etmemek (Madde 138) gibi. 2007 yılında yapılan düzenlemelere rağmen hala direkt olarak siber zorbalık adında bir suç düzenlenmemiştir.

Siber zorbalığın dünyada yasal zemine kavuşup kavuşmaması durumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Çoğu ülkede direkt olarak siber zorbalığı düzenleyen yasalar olmadığından, kesin olarak bir zaman söylemek çok da mümkün değildir. Ancak, Türkiye'dekine benzer şekilde diğer ülkelerde de hâlihazırda var olan yasalardaki hükümlerin olaya göre, siber zorbalık davranışlarına uygulanması mümkündür. İngiltere'de 1980 tarihli bir kanunun bir hükmü bile, duruma göre, siber zorbalık davranışına uygulanabilmektedir. Bu durumdan hareketle tüm dünyada, siber zorbalığa karşı yasaların yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

KTÜ ÖRNEKLEMİNDE SİBER ZORBALIK SAHA ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMU

1. Gereç ve Yöntem

Bu çalışmadaki veriler, 2020-2021 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ)'nde farklı bölümlerden öğrencilerden elde edilmiştir. Bu araştırmada hem nicel hem de nitel teknikler kullanılmıştır. Araştırma verilerinin bir kısmı nicel tekniklerle toplanmış nicel veriler, diğer bir bölümü de nitel tekniklerle toplanmış nitel verilerden oluşmaktadır. KTÜ kapsamında ve bağlamında yapılan bu araştırmada kullanılan veriler anket uygulama ve mülakat tekniği ile elde edilmiştir. Anket soruları 250 kişiye uygulanmış olan, yarı yapılandırılmış sorular ve likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda 30 üniversite öğrencisi ile de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Anket uygulamasına katılanların 180'i kadın 70'i erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Yaş grupları itibariyle % 58,8 ile en çok katılım sağlayan yaş grubu 18-21 yaş aralığıdır. Araştırmanın bağımlı değişkeni üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri, bağımsız değişkeni ise cinsiyet, yaş ve ailenin gelir durumudur. Bu çalışmanın verilerini değişik yaş ve eğitim düzeyinden katılımcıların verileri ile karşılaştırmak suretiyle daha farklı ve geliştirilmiş çalışmalar ve sonuçlar elde etmek mümkündür.

Tablo 1: İnternet Kullanım Süreniz Günde Kaç Saattir?

	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1 saatten az	2	0,8	0,8	0,8
1-2	15	6,0	6,0	6,8
2-3	36	14,4	14,4	21,2
3-4	50	20,0	20,0	41,2
4-5	72	28,8	28,8	70,0
6-7	41	16,4	16,4	86,4
8 ve üzeri	34	13,6	13,6	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Katılımcılara yöneltilen "internet kullanım süreniz günde kaç saattir?" sorusuna verilen yanıt en fazla 4-5 saat aralığında tezahür etmiş ve %28,8 oranında olduğu anlaşılmaktadır. Ardından %20'si 3-4 saat kullandığını beyan etmektedir. En düşük kullanım süresini ise % 0,8 ile 1 saatten az kullanan kişileri oluşturmaktadır.

Tablo 2. Cinsiyetiniz? * İnternet kullanım süreniz günde kaç saattir? Crosstabulation

			1 saatten az	1-2 saat	2-3 saat	3-4 saat	4-5 saat	6-7 saat	8 ve üzeri	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	0	10	26	31	60	29	24	180
		Yüzde	%0,0	%5,6	%14,4	%17,2	%33,3	%16,1	%13,3	%100
	Erkek	Sayı	2	5	10	19	12	12	10	70
		Yüzde	%2,9	%7,1	%14,3	%27,1	%17,1	%17,1	%14,3	%100
Toplam		Sayı	2	15	36	50	72	41	34	250
		Yüzde	%0,8	%6,0	%14,4	%20,0	%28,8	%16,4	%13,6	%100

Tablodaki veriler incelendiğinde görülmektedir ki kadın ve erkeklerde internet kullanım süresi değişkenlik göstermektedir. Kadın katılımcılarda 1 saatten az internet kullanan sayısı 0 iken erkeklerde ise bu oran %2.9 şeklinde gözlemlenmektedir. 2-3 saatlik kullanımda süre dengelense de bu oran 3-4 saatte değişmekte, erkeklerin kullanım süresi artmaktadır. 4-5 saatlik dilimde ise kadınlar büyük oranla

yükselmekte ve erkeklerinki düşmektedir. Genel dağılım incelendiğinde ise kadınların internet kullanım süresi erkeklere oranla daha yüksektir. Bu duruma gerekçe olarak kadınların sosyal medyayı daha aktif şekilde kullandıkları gösterilebilmektedir. Ayrıca kadınlar duygularını erkeklere göre daha fazla dışa vurabildiklerinden ötürü sosyal medyada beğeni ve yorum imgelemlerine daha fazla vakit ayırabilmektedir.

Yapılan araştırmalara göre yaşla siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya koyulmaktadır. Siber zorbalık deneyimine katılım aynı zamanda elektronik iletişim araçlarının da yaygın olarak kullanıldığı 11-16 yaşlar arasında yoğunlaşmakta yaşın ilerlemesiyle birlikte azalmaktadır. KTÜ örneklemine bakıldığında oranlar değişim gösterse bile tamamen azalmasından bahsetmek olanaksızdır.

İnternet kullanım süreniz günde kaç saattir? Sorusuna verilen yanıt 18-21, 22-25 ve 26-29 yaş gruplarında en çok 4-5 saat arasındadır. Katılımcıların üniversite öğrencisi oldukları göz önüne alınırsa günlerinin büyük bir kısmını derslerle geçirmektedirler. Uyku gibi temel ihtiyaçlar ve derslerden arta kalan vakitlerin azımsanamayacak bir kısmı internet ile geçirilmektedir. İnternette geçirilen bu zaman dilimi ise siber zorbalığa davetiye çıkarmaktadır.

Bununla ilgili olarak İnterneti daha çok gündüz mü yoksa gece mi kullanırsınız? sorusuna verilen yanıtların totali baz alındığında %53,2'si interneti gece kullandıklarını ifade etmişlerdir. Siber zorbalık eylemlerinin daha çok gece vaktinde gerçekleştiğini iddia etmek mümkündür.

Tablo 3: İnterneti Daha Çok Hangi Amaçla Kullanırsınız?				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Haber ve bilgi almak için	89	35,6	35,6	35,6
Eğitim için	12	4,8	4,8	40,4
Eğlence için	149	59,6	59,6	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

"İnterneti daha çok hangi amaçla kullanırsınız?" sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında en çok % 59,6 ile eğlence için kullanıldığı anlaşılmıştır. Kısa ve kolay yoldan boş vakti doldurma aracı olarak görülen internet günümüzde eğlencenin merkezi noktası haline gelmiştir. Bununla birlikte internetin özgür, gizemli ve kolay erişilebilir dünyası özellikle genç nesli gerçek hayattan izole edip yalnızlaştırırken, vaktin kontrolsüzce geçirilmesine de sebep olmaktadır.

Tablo 4. Cinsiyetiniz? * İnterneti daha çok hangi amaçla kullanırsınız? Crosstabulation						
			Haber ve bilgi almak için	Eğitim için	Eğlence için	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	59	4	117	180
		Yüzde	%32,8	%2,2	%65,0	%100
	Erkek	Sayı	30	8	32	70
		Yüzde	%42,9	%11,4	%45,7	%100
Toplam		Sayı	89	12	149	250

Tablo 5: İnterneti Daha Çok Gündüz mü Gece mi Kullanırsınız?						
			Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Gündüz			99	39,6	39,6	39,6
Gece			133	53,2	53,2	92,8
Diğer			18	7,2	7,2	100,0
Toplam			250	100,0	100,0	
		Yüzde	%35,6	%4,8	%59,6	%100

İnternetin kullanım amacına yönelik bu çaprazlamada kadınlar ve erkeklerin en yüksek oranla interneti eğlence için kullandıkları görülmektedir. Bunun ardından kullanım amaçları haber ve bilgi almak için kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda değişen tüketim alışkanlıklarıyla birlikte gazetenin yerini televizyonun ardından da internetin aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Burada da haber kaynağının değiştiğini sanal ortama yayıldığı görülmektedir. İşlevsel olarak eğitim amacıyla internetin kullanımının fazla olması beklenirken yapılan anket sonucunda bu beklentiyi karşılayacak düzeyde somut verinin ortaya çıkmadığı görülmüştür.

Kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla interneti daha yüksek oranda eğlence için kullandığı tespit edilmiştir. Bunun da yine yaşam tarzı, kültür ve sosyal sermaye ile ilgili olduğu söylenebilir.

Bu önerme yaş gruplarıyla çaprazlandığında şu veriler elde edilmektedir: 18-21 yaş grubundaki katılımcıların en yüksek olan %66,0 oranıyla interneti eğlence için kullandıkları, bunun ardından da %29,9 oranıyla haber ve bilgi almak için ve %4,1 oranıyla da eğitim için kullanıldığı görülmektedir. 22-25 yaş grubunda ise katılımcıların %56,2'si eğlence için, %38,2'si haber ve bilgi almak için, %5,6'sı ise interneti eğitim için kullanmaktadır. Burada görülmektedir ki katılımcıların yaşları arttıkça interneti eğlence için kullanma oranları düşüş göstermekte, haber ve bilgi almak için kullanım artmaktadır.

Günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla ivme kazanan eğlence faktörü özellikle genç kesim üzerinde etkisini gözler önüne sermektedir. Örneğin günümüzde yaygın bir meslek haline getirilen youtuberlık hem para kazanma hem de eğlence aracıdır. Basit gibi görünen bu sektörün arkasında da siber zorbalık vardır. Oyun videolarını paylaşan kişiden makyaj içeriği üreten kişilere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Youtube içeriği üreten kişiler, genellikle kendi hayatlarını diğer insanların gözleri önüne sermekte ve çoğu zaman linç kültürünün vazgeçilmez ögesi haline gelmektedirler. Videoların altında yer alan yorum bölümünde izleyiciler kendi fikirlerini özgürce paylaşmaktadırlar fakat bu özgürlük bazı zamanlarda hakaret, alay gibi ifadelere yer verilmesi sonucunda siber zorbalığı oluşturmaktadır.

26-29 ve üzeri yaş gruplarında internet kullanımı eğlence amacından haber ve bilgi alma amacına doğru değişim göstermektedir. Bu yaş grubundaki bireyler ilk yetişkinlik evresi olarak sınıflandırılmaktadır. Bu yüzden internet, eğlence için vakit geçirmek aracından çok bilgi sağlama aracı haline gelmektedir.

"İnterneti daha çok gündüz mü yoksa mi kullanırsınız?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde en çok kullanımın gece olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte diğer seçeneğinin oluşturduğu %7,2'lik kısım ise interneti her iki durumda da kullandığını beyan etmektedir.

Tablo 6: Fotoğraflarınızın İzniniz Olmadan Kullanıldığı Oldu mu?				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	42	16,8	16,8	16,8
Hayır	207	82,8	82,8	99,6
Diğer	1	0,4	0,4	100,00
Toplam	100	100,0	100,0	

Siber zorbalığın bir örneği olan izinsiz fotoğraf kullanımı hiç olmaması gereken bir durum iken üniversite öğrencilerinde bu oran %16,8'dir. İzinsiz fotoğraf kullanımının bu kadar yüksek çıkması bu örneklem grubunda farklı birtakım izinsiz kullanımların ve mağduriyetlerin de oluşabileceğinin habercisidir.

Tablo 7.Cinsiyetiniz? * Fotoğraflarınızın izniniz olmadan kullanıldığı oldu mu? Crosstabulation

			Evet	Hayır	Diğer	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	29	151	0	180
		Yüzde	%16,1	%83,9	%0,0	%100
	Erkek	Sayı	13	56	1	70
		Yüzde	%18,6	%80,0	%1,4	%100
Toplam		Sayı	42	207	1	250
		Yüzde	%16,8	%82,8	%0,4	%100

"Fotoğraflarınızın izniniz olmadan kullanıldığı oldu mu?" sorusuna verilen yanıtlar cinsiyet bazında dikkate alındığında oranlar arasında çok bariz bir fark görülmemekle birlikte "evet" cevabını verenlerin kadınlarda %16,1 erkeklerde %18,6 olması dikkat çekici bir orandır. Siber zorbalığın başka bir örneği olan izinsiz fotoğraf kullanımı hususunun yaygınlığı, mahremiyet gizliliğini altüst etmektedir. Örneğin, iki kişinin süregiden ilişkisinin aniden bozulması sonucunda bir tarafın karşı tarafa "Mahrem görüntülerini paylaşırım" söylemiyle tehditler yöneltmesi bu bağlamda değerlendirilebilmektedir.

Bu önerme yaş grupları ile çaprazlandığında 18-21 yaş aralığında fotoğrafı izinsiz kullanılan bireylerin oranı %19,7 iken 22-25 yaş grubunda %13,5, 26-29 yaş grubunda ise %11,1'dir. Bireylerin yaşı ilerledikçe bilinç düzeyleri de artmaktadır. Bu duruma örnek olarak geç ergenlik sınıfına tekabül eden 18-21 yaş aralığındaki bireylerin sosyal medya hesaplarını herkese açık bir şekilde kullanmaları gösterilebilir. Bununla birlikte yaş ilerledikçe bu gibi durumlarla karşılaşma olasılığı daha düşüktür.

Sosyal ağların kullanımı siber zorbalığa davet çıkartabilecek bir alandır. Bunlardan biri de kişinin, kişisel hesabının şifresinin ikinci bir şahıs tarafından bilinmesidir. Bu durum kendi alanımıza müdahale edilmesini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca oluşabilecek zorbalığa da zemin hazırlamaktadır. Kişisel hesabın şifresini bilen ikinci şahıslar olası durumlarda kişinin bilgilerine, özel alanına erişim sağlayarak siber zorbalık girişimine teknik olarak uygun hale gelmektedir.

İdealde kim olursa olsun sosyal medya şifrelerinin ikinci bir kişide bulunmaması gerekmektedir. Oysa öğrencilerin %21,6'sının hesabı kız veya erkek arkadaşlarında bulunmaktadır. Bu rasyonel olmayan güven esaslı bilgi paylaşımının bütün toplumda yaygın olduğunu göstermekte ve zamanla siber zorbalığa uygun teknik alt yapıya zemin hazırladığı düşünülebilir.

Kişisel hesabınızın şifresi kız/erkek arkadaşınızda bulunur mu? Sorusuna verilen yanıt tüm yaş grupları esas alındığında %77,2 oranıyla hayır olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenlerine bakıldığında üniversite öğrencilerinin farkındalık düzeylerinin yüksek olması, özgürlüklerine düşkün olmaları ve aldıkları eğitimle kendi benlik duygularını oluşturmaları şeklinde olabilmektedir. Ayrıca bu bireyler gizliliklerine önem verdikleri için kendi yaşam alanları haline gelen kişisel hesaplarının şifresini kimseyle paylaşmak istememektedirler.

Tablo 8: Kişisel Hesabınızın Şifresi Kız/Erkek Arkadaşınızda Bulunur mu?				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	54	21,6	21,6	21,6
Hayır	193	77,2	77,2	98,8
Diğer	3	1.2	1.2	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Derinlemesine mülakat yapılan kişilere yönlendirilen "siber zorbalığa maruz kaldınız mı, kaldıysanız bu durum sizi nasıl etkiledi?" sorusuna 23 kişi maruz kalmadım, 7 kişi maruz kaldım yanıtını vermiştir.

Siber zorbalıkla karşı karşıya gelen bu 7 kişinin 6'sı bu durumdan olumsuz etkilendiğini, 1 kişi ise bu durumdan etkilenmeyip kendisinin hallettiğini ifade etmiştir. Verilen yanıtlardan "Bir süre çok korktum. Kimseye bir şey anlatamadım sadece uyudum" ifadesi bireyin psikolojisinin ciddi bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. Bunun yanında siber zorbalık, bireyi psikolojik etkilemenin de ötesine geçerek intihara bile sürükleyebilmektedir.

Katılımcılara yöneltilen "Siber zorbalık mağduru olmaktan korkar mısınız? Neden?" sorusuna evet cevabını verenlerin sayısı 25'tir. Hayır cevabı ise 5 kişidir. Nedenlerin bazıları ise şu şekildedir:

"Elbette korkarım. Neden korkmayayım ki! En basta bu bir suç bununla birlikte kişisel haklarıma karşı yapılmış bir haksızlık. Bunu haricinde sanal ortam hayatımızın odak noktasında olsa da büyük oranda tam bir bilinmezlik ayni zamanda her şeyin kaydolduğu ve senin öyle hatırlandığın bir alan. Böyle bir zorbalıkla karşılaşsam adımla böyle bir şeyin anılması hiç hoş olmaz ve bunu sildirmek için ise çok çaba sarf etmem gerekirdi. Bir başkasının benim hayatimi bu kadar olumsuz etkilemesi hoş değil tabii."

"Korkarım çünkü herkesin olduğu gibi benim de özel hayatım var. Bu özel hayatıma izinsiz müdahale edilmesi beni rahatsız edecektir."

"Evet, kendime güvenim zedeleneceğinden, aynı şekilde özel hayatımın ifşa edilmesinden dolayı korkarım."

"Sosyal medya dediğimiz kitle eleştirilere açık bir kitle iletişim aracıdır. Eleştiri iyisiyle de kötüsüyle de olur bundan ötürü insanların söylemlerini pek düşünmem ve stres ettirecek kadar takıntı oluşturmam."

"Korkmam çünkü bunun bir suç olduğunun farkındayım ve utanmak için bir sebebim olmadığını biliyorum. Siber zorbalığa maruz kalırsam yasal olarak haklarımı ararım."

"Siber zorbalığın psikolojik yönden beni etkileyeceğini düşünmüyorum."

Tablo 9: İnternetteki Gizli Bilgi veya Mahrem Görüntüleri Kullanılarak İstemediği Davranışları Yapmaya Zorlanan En Az Bir Tanıdığım Var!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	26	10,4	10,4	10,4
Katılıyorum	37	14,8	14,8	25.2
Kısmen Katılıyorum	19	7,6	7,6	32,8
Katılmıyorum	58	23,2	23,2	56,0
Kesinlikle Katılmıyorum	110	44,0	44,0	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Kişinin, kendisi dışında çevresinde de gerçekleşen siber mağduriyetlere şahit olduğu, katılımcılara yönlendirilen "İnternetteki gizli bilgi veya mahrem görüntüleri kullanılarak istemediği davranışları yapmaya zorlanan en az bir tanıdığım var!" önermesine katılanların oranı % 32,8'dir. Mülakatta "Çevrenizde siber zorbalığa maruz kalan arkadaşınız veya tanıdığınız var mı? ne tür sorunlar yaşadı ve bu sorununu nasıl çözdü? Anlatabilir misiniz?" sorusuna verilen yanıtlar da bu yüksek oranı kanıtlar niteliktedir.

30 kişiden 10'unun tanıdığı siber zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Ne tür sorunlar yaşandığına dair cevapların birkaç tanesi şu şekildedir:

"Var, mesajlar ile uygunsuz bir şekilde rahatsız edildi çözüm olarak bir karakola giderek yardım istedik ama herhangi bir çözümünün olmayacağını düşününce numarasını değiştirdi."

"Benle birlikte bütün sınıf aynı zorbalığa maruz kaldı birisi cinsel içerikli fotoğraf atıyordu tüm sınıfa özellikle kızlara farklı numaralardan. Çözülemedi 2 defa karakola ve savcılık binasında siber güvenliğe gittim ama hepsi başka yere yönlendirdi kimse ilgilenmedi."

"Maruz kalan arkadaşım oldu. Önce benimle paylaştı ve siber zorbalığı yapan kişi ile iletişim kurmaya çalıştık hallettik zannettik tekrar aynı şeyi yaptı ve arkadaşımın ailesine durumu anlatarak çözdük."

"Var. Öncelikle bir birey olarak psikolojisi kötü anlamda etkilendi ve uyku problemleri yaşadı. Bu sorununu da arkadaşlarına yani bize anlatarak hafifletti ve siber zorbalık yapan kişiyle iletişim halinde olduk. Konuşup çözüldü."

"Çevremde siber zorbalığa maruz kalan birçok arkadaşım var olumsuz şeyler yaşadılar gerekli kişileri gerekli yere şikayet ettiler."

Bu soruya hayır cevabını veren kişi sayısı ise 20'dir.

Tablo 10: Teknolojinin Gelişmesi, Yaygınlaşması, Siber Zorbalık Oranını Artırmaktadır!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	81	32,4	32,4	32,4
Katılıyorum	77	30,8	30,8	63,2
Kısmen Katılıyorum	55	22,0	22,0	85,2
Katılmıyorum	25	10,0	10,0	95,2
Kesinlikle Katılmıyorum	12	4,8	4,8	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Teknolojinin gelişmesi ve birçok alana yayılması oranlarda da görüldüğü gibi siber zorbalık oranını arttırmaktadır. Gerek siber zorbalığa maruz kalan gerek bu duruma şahit olanlar ve sezgisel olarak olabilirliğini düşünenlerle birlikte bu önermeye katılanların oranı %85,2 dir.

Tablo 11: Siber Zorbalık Mağdurluğuna Ergenlik Dönemlerinde Daha Sık Rastlanır!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	80	32,0	32,0	32,0
Katılıyorum	95	38,0	38,0	70,0
Kısmen Katılıyorum	47	18,8	18,8	88,8
Katılmıyorum	15	6,0	6,0	94,8
Kesinlikle Katılmıyorum	13	5,2	5,2	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Literatür taramalarında da görüldüğü üzere siber zorbalığa ergenlik dönemlerinde daha sık rastlanmaktadır. Katılımcıların %88,8'i de bu duruma katılmakla birlikte bu kanıyı doğrulamıştır. Bu dönemlerdeki bireylerin daha fazla siber zorbalığa maruz kalmasının sebeplerine bakıldığında ise benlik duygularının gelişmemesi, kandırılmaya daha yatkın olmaları gösterilebilir.

Mülakatta benzer doğrultuda sorulan "Sizce siber zorbalığın özellikle gençler arasında yaygınlaşmanın nedeni nedir? Sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

"Sonuçlarının neler doğuracaklarını bilmemelerinden dolayı. Gençlerin çoğu hayatın artık çeşitli uygulamalarla döndüğünü düşünür ve burada gizli bir kimlik içindeymiş gibi hisseder yaptıklarını her şeyin kayıt altına alındığını bilmediğini düşünür bunun düzelmesi için bireyin bilinçlenmesi gerekir."

"Gelişen teknoloji bireylere sanal bir ortam sunmakla birlikte içi boş özgüvenlerde aşılıyor. Gençler sosyal medyayı amacına uygun kullanmıyor."

"Telefon bilgisayar tablet gibi teknolojik aletlerin ve internetin gençler arasında çok yaygın ve bilinçsiz şekilde kullanılması ayrıca kolayca çoğu şeye kolaylıkla erişebilmeleri."

"Bence gençlerin sanal alemle çok fazla ilişkili olması. Hepimiz istemeden de olsa sanal dünyayla iç içeyiz. Ancak sanal dünyada doğru ile yanlışın ayırt edilmesi, bilinçli mantıkla kararlar alınması ne yazık ki gerçek hayata göre bir tik daha zor gibi. Durum böyle olunca gençlerin bunalanda bilinçsizce ve kontrolsüzce bulunmaları yanlış yönlerin yönelmelerine neden olabilmektedir."

"Dikkat çekme çabası. Bastırılmış bilincin, kişiliğin internette rahatlıkla ortaya çıkabileceği ve internette olmadığın gibi görünmenin kolay olması."

"Çünkü gençler birbirlerini kıskanıyor ve karalama kampanyalarıyla ancak karşısındaki kendi seviyesine çekmeye çalışıyor."

"Küçük yaşta aile ortamında görmüş oldukları şiddet, fazla şımarıklık bunların başında gelir diye düşünüyorum."

"Gençler teknolojiyi daha iyi kavrıyor ve bunları lehine kullanmak istiyorlar."

"Her geçen gün sayısı artmakta olan bilinçsiz, eğitimsiz ve en önemlisi insanı insan yapan özelliklerden mahrum kalmış toplum ve onun en küçük yapı birimi olan ailedir."

Tablo 12: Sanal Ortamda İstenilen Olmayınca Küfür/ Hakarete Uğradım!

	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	56	22,4	22,4	22,4
Katılıyorum	45	18,0	18,0	40,4
Kısmen Katılıyorum	32	12,8	12,8	53,2
Katılmıyorum	46	18,4	18,4	71,6
Kesinlikle Katılmıyorum	71	28,4	28,4	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

İnternet ve sosyal medya kullanıcıların önemli bir kısmı kendilerine ulaşılamayacağı düşüncesiyle, aralarında husumet ve birbirini çekemeyen kişilerin, karşısındakinin düşüncesini beğenmemesi kişinin kendi hesabından ya da sırf bu nedenle oluşturdukları sahte hesaplar aracılığıyla serbestçe hakaret ve tehditler savurmaktan çekinmemektedirler. Kişiye yapılan bu durum sanal ortama bakılmaksızın suç niteliği göstermektedir. Katılımcıların %53,2'lik kısmı bu durumda mağduriyet yaşadığını beyan etmiştir.

Bu önerme yaş gruplarıyla çaprazlandığında, 18-21 yaş aralığında %57,1, 22-25 yaş aralığında %49,5, 26-29 yaş grubunda ise %33,3 oranlarında katılıyorum şeklinde dağılım göstermektedir. Buradan yola çıkarak yaş küçüldükçe küfür ve hakarete uğrama oranları artmaktadır. 18-21 yaş aralığındaki bireylerin olaylarla başa çıkma ve kendilerini savunma mekanizmaları diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğundan bu duruma maruz kalma olasılıkları daha yüksektir.

grubuna, yabancılara ve topluma yayılması çok kolay bir şekilde kamusal bir sorun haline gelebilmekte ve kanunlar nezdinde suç olarak nitelendirilebilecek bir cürme dönüşebilmektedir.

Öyle ki Türk Ceza Kanunu'nda " Bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına hukuka aykırı olarak giren ve orada kalmaya devam eden kimseye bir yıla kadar ve adli para cezası verilir." maddesi yer almaktadır. Katılımcıların %24,4'lük kısmının arkadaşları, kendi kişisel hesaplarına izinsiz giriş yapmışlardır. Katılımcıların %24,4'ünün arkadaşlarının kanunsuz bir eylemde bulunduğu söylenebilmektedir.

Tablo 14: Web Kamerası Aracılığıyla Görüntülerim Onayım Olmadan Başkalarıyla Paylaşıldı!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	8	3,2	3,2	3,2
Katılıyorum	16	6,4	6,4	9,6
Kısmen Katılıyorum	11	4,4	4,4	14,0
Katılmıyorum	47	18,8	18,8	32,8
Kesinlikle Katılmıyorum	168	67,2	67,2	100,0
Toplam	250	100	100	

Tablo 13: Arkadaşlarım Haberim Olmaksızın Kişisel Hesabıma Giriş Yaptı!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	13	5,2	5,2	5,2
Katılıyorum	23	9,2	9,2	14,4
Kısmen Katılıyorum	25	10,0	10,0	24,4
Katılmıyorum	52	20,8	20,8	45,2
Kesinlikle Katılmıyorum	137	54,8	54,8	100,0
Toplam	250	100	100	

Bir kişinin arkadaşı da olsa başka bir kişinin siber alandaki kişisel hesabına ulaşabilecek şekilde şifre türü mahrem bilgilere sahip olması bu tür gizli kalması gereken bilgilerin arkadaş

Özel hayatın gizliliğini ihlal eden web kamerasıyla izinsiz görüntü paylaşma önemli bir husustur. Burada kişinin direkt mahremine müdahale vardır. İdealde 0 olması gereken bu olayın %14'lere ulaşması toplumda bu eğilimlerin yüksek bir potansiyelinin bulunduğunu gösteren sosyal bir sorundur.

Tablo 15. Cinsiyetiniz? Web kamerası aracılığıyla görüntülerim onayım olmadan başkalarıyla paylaşıldı! Crosstabulation								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	4	9	7	35	125	180
		Yüzde	%2,2	%5,0	%3,9	%19,4	%69,4	%100
	Erkek	Sayı	4	7	4	12	43	70
		Yüzde	%5,7	%10,0	%5,7	%17,1	%61,4	%100
Toplam		Sayı	8	16	11	47	168	250
		Yüzde	%3,2	%6,4	%4,4	%18,8	%67,2	%100

Web kamerası aracılığıyla görüntülerim onayım olmadan başkalarıyla paylaşıldı! önermesine katılan kadınların oranı %11,1 iken erkeklerde bu oran %21,4 şeklindedir. Bu durum erkeklerin daha cesur, gizliliğe daha az önem vermesi ve bazı durumlarda herkese açık gönderiler paylaşarak kendini göstermeye çalışıp ilgi çekme arzusu ile açıklanabilmektedir.

Tablo 16: İnternet Ortamındaki Gizli Bilgileri Başkalarıyla Paylaşan En Az Bir Tanıdığım Var!				
	Sıklık	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	19	7,6	7,6	7,6
Katılıyorum	23	9,2	9,2	16,8
Kısmen Katılıyorum	31	12,4	12,4	29,2
Katılmıyorum	47	18,8	18,8	48,0
Kesinlikle Katılmıyorum	130	52,0	52,0	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Gizli bilgilerin veya kişisel bilgilerin yayılması, kişisel verilerin üçüncü kişilere duyurulması anlamına gelmektedir. İnternet üzerindeki bir web sitesinde kişisel verileri yayınlamak, birçok kişiye elektronik posta veya kısa mesaj yoluyla göndermek, yazılı veya görsel medyada yayımlamak gibi hareketler sosyal bir sorun olarak kabul edilmektedir. %29,2 oranıyla da görüldüğü üzere bu durumla karşılaşan internet kullanıcıları yaygındır. Bu konu basit gibi görünen bir e-posta adresinin yayılmasıyla, ahlak dışı görüntülerin üçüncü kişilerle paylaşılmasına kadar uzanmaktadır.

Demografik veriler ve sorular çaprazlandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 17. Cinsiyetiniz? * Sosyal medyayı yeni arkadaşlar edinmek için kullanırım! Crosstabulation								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	5	22	43	65	45	180
		Yüzde	%2,8	%12,2	%23,9	%36,1	%25,0	%100
	Erkek	Sayı	12	17	12	14	15	70
		Yüzde	%17,1	%24,3	%17,1	%20,0	%21,4	%100
Toplam		Sayı	17	39	55	79	60	250
		Yüzde	%6,8	%15,6	%22,0	%31,6	%24,0	%100

"Sosyal medyayı yeni arkadaşlar edinmek için kullanırım" önermesine verilen yanıtlara bakıldığında %38,9 kadın %58,5 oranıyla erkekler katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya verilen cevapta erkeklerin kadınlara kıyasla interneti çok daha fazla oranda arkadaş bulmak için kullanmaları onların gerçek sosyal hayatta duygularını karşı tarafa açma noktasında sorun yaşadıklarını, bu anlamda girişken olamadıklarını ve internet yoluyla bu kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları şeklinde yorumlanabilmektedir.

Bu önerme yaş gruplarıyla çaprazlandığında katılıyorum oranları 18-21 yaş aralığında %47,6, 22-25 yaş aralığında %34,8 şeklindedir. Üniversiteye yeni başlamış ve yeni bir arkadaş çevresi oluşturma çabası içerisinde olan 18-21 yaş grubundaki bireyler sosyal medyayı aktif olarak kullanabilmektedir. Bununla birlikte 22-25 arasındaki bireylerin arkadaş çevresi kısmen de olsa netlik kazandığı için yoğun bir arayış içinde değillerdir.

Tablo 18. Cinsiyetiniz?* Sanal ortamda siber zorbalığa maruz kaldığımda haklarımı savunmam! Crosstabulation								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	3	20	17	42	98	180
		Yüzde	%1,7	%11,1	%9,4	%23,3	%54,4	%100
	Erkek	Sayı	7	4	14	12	33	70
		Yüzde	%10,0	%5,7	%20,0	%17,1	%47,1	%100
Toplam		Sayı	10	24	31	54	131	250
		Yüzde	%4,0	%9,6	%12,4	%21,6	%52,4	%100

Sanal ortamda siber zorbalığa maruz kaldığımda haklarımı savunmam önermesine katılanların oranı kadınlarda %22,2 erkeklerde %35,7 şeklindedir. Bu oranlara bakıldığında her iki cinsiyet için de fazla olduğu görülmektedir. Erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri gereği bu durumla karşılaştıklarında çözüm olarak kendi yöntemlerine başvurması yaygın olarak gözlemlenmektedir.

Sanal ortamda siber zorbalığa maruz kaldığımda haklarımı savunmam önermesine verilen yanıtlar incelendiğinde yaş çaprazlamasında katılıyorum oranı 18-21 yaş aralığında %23,8 iken 22-25 yaş aralığında da %30,4 şeklinde dağılım göstermektedir. Her iki yaş aralığındaki oranlar incelendiğinde de bu durum üniversite öğrencilerinin farkındalık düzeyleri yüksek ve kendi haklarını savunabilen bireyler olduğu algısına ters düşmektedir. Bununla birlikte 26-29 yaş aralığındaki katılımcıların hepsinin bu duruma kesinlikle katılmıyorum şeklinde yanıt vermeleri dikkat çekmektedir. Birey gençlik döneminden ilk yetişkinliğe doğru ilerledikçe bilinç duygusu artmakta ve olaylara daha korkusuzca yaklaşmaktadır.

Bu önerme ailenin gelir durumuyla çaprazlandığında şu sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 19. Ailenizin aylık toplam geliri aşağıdakilerden hangisine uygundur? * Sanal ortamda siber zorbalığa maruz kaldığımda haklarımı savunmam!								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Aylık Toplam Geliri	1500-2500	Sayı	1	10	13	10	22	56
		Yüzde	1,8%	17,9%	23,2%	17,9%	39,3%	100,0%
	2501-3500	Sayı	3	6	10	7	35	61
		Yüzde	4,9%	9,8%	16,4%	11,5%	57,4%	100,0%
	3501-4500	Sayı	3	5	4	13	26	51
		Yüzde	5,9%	9,8%	7,8%	25,5%	51,0%	100,0%
	4501-5500	Sayı	0	2	2	8	19	31
		Yüzde	0,0%	6,5%	6,5%	25,8%	61,3%	100,0%
	5500 ve üzeri	Sayı	3	1	2	16	29	51
		Yüzde	5,9%	2,0%	3,9%	31,4%	56,9%	100,0%
Toplam		Sayı	10	24	31	54	131	250
		Yüzde	4,0%	9,6%	12,4%	21,6%	52,4%	100,0%

Sanal ortamda siber zorbalığa maruz kaldığımda haklarımı savunmam! önermesine en yüksek % 42,9 oranıyla katılan, ailesinin aylık toplam geliri 1500-2500 arasında dağılım gösteren kesimdir. Bu durumun nedenine bakıldığında kişi hem öğrenci hem de ailesinin geliri düşük olduğu için maddi anlamda haklarını savunma arayışında yetersiz kalabileceğini düşünebilmektedir. Diğer taraftan ailesi 5500 ve üzeri gelire sahip olan öğrencilerde bu oranın % 11,8'e düşüş gösterdiği görülmektedir.

Tablo 20.Cinsiyetiniz? * Kimliğimi sanal âlemde gizlediğim oldu!

			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	20	39	32	40	49	180
		Yüzde	11,1%	21,7 %	17,8%	22,2%	27,2%	100,0%
	Erkek	Sayı	20	16	7	10	17	70
		Yüzde	28,6%	22,9%	10,0%	14,3%	24,3%	100,0%
Toplam		Sayı	40	55	39	50	66	250
		Yüzde	16,0%	22,0%	15,6%	20,0%	26,4%	100,0%

Kimliğimi sanal alemde gizlediğim oldu önermesi siber zorbalık için önemlidir. Çünkü genel olarak bakıldığında siber zorbalık yaparken kişi kimliğini gizlemektedir. Bu duruma güvenerek eylemlerini daha rahat gerçekleştirmektedir. Kadınların bu duruma katılma oranı %50,6 iken erkeklerde %61,5 olduğu görülmektedir. Aslında bu oranların %1 olması gerekirken katılımcıların yarısı ve yarısından fazlası kimliğini gizlemektedir. Bu oranın erkeklerde daha fazla olmasının sebebi ise kendine güvenmemesi ve iletişime geçmekten çekinmesi gösterilebilir. Birey risk almak yerine sanal kimliğini gizleyerek kendini korumaktadır.

Kimliğini sanal alemde gizlediğini belirten kişiler yaş gruplarıyla çaprazlandığında veriler 18-21 yaş aralığında katılanların oranı %56,4, 22-25 yaş aralığında %49,4, 26-29 yaş aralığında ise %44,4 şeklindedir. İlk yaş grubundaki bireyler daha önceki verilerde de görüldüğü üzere interneti eğlence amaçlı kullanmaktadır. Bu yüzden bazen eğlencenin sınırları aşıldığında doğabilecek olumsuz sonuçlara karşı bir önlem olarak kimlik gizlenebilmektedir.

Tablo 21.Cinsiyetiniz? * Daha önce rahatsız edici, taciz ve tehdit boyutuna ulaşan mesajlara maruz kaldım!

			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	43	24	27	46	40	180
		Yüzde	23,9%	13,3%	15,0%	25,6%	22,2%	100,0%
	Erkek	Sayı	9	9	8	18	26	70
		Yüzde	12,9%	12,9%	11,4%	25,7%	37,1%	100,0%
Toplam		Sayı	52	33	35	64	66	250
		Yüzde	20,8%	13,2%	14,0%	25,6%	26,4%	100,0%

Daha önce rahatsız edici, taciz ve tehdit boyutuna ulaşan mesajlara maruz kaldım önermesine katılanların oranı kadınlarda %52,2 erkeklerde ise %37,22dir. Toplumda kadınların savunmasız, güçsüz vb. olduğu kanısı vardır. Ataerkillik ve despotluk kendini sadece sosyal yaşam alanında değil sanal alemde de kendini göstermektedir. Siber zorbanın bu yaygın kanıyla hareket ettiği düşünülürse hedef kitlesinin ağırlıklı olarak kadınlar olacağı düşünülebilir.

Bu önerme yaş gruplarıyla çaprazlandığında katılanların oranı 18-21 yaş aralığında %51, 22-25 yaş aralığında %45, 26-29 yaş aralığında ise %33,3'tür. Bu üç yaş grubuna bakıldığında oranların düştüğü görülmektedir. Zorba tarafından küçük yaş grupları daha savunmasız görülebilmekte ve onların diğer yaş gruplarına göre kendileri için daha az tehlike arz ettikleri düşünülebilmektedir.

Taciz, tehdit ve rahatsız edici mesajlar siber zorbalığın en belirgin şeklidir. Çoğu zaman bu durum başkalarıyla paylaşılmamaktadır. Mülakatta da katılımcılara sorulan "Siber zorbalığa maruz kaldığınızda çevrenizle bu durumu paylaştınız mı? Cevabınız evet veya hayır ise nedenini belirtiniz." sorusuna verilen yanıtlarda 30 kişiden 23'ü siber zorbalığa maruz kalmadığını ifade etmiştir fakat burada önemli olan hususlardan biri de kişilerin siber mağdur oldukları halde bu durumu paylaşmaktan çekinme ihtimalleridir. 3 kişi de bu durumu çevresiyle paylaşmayıp kendi yöntemleriyle çözmeye çalışmıştır. Bu kişilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Hayır çünkü kendim halledebildim."

"Hayır çünkü çok korkmuştum ve bana kızacaklar diye çekindim."

"Hayır. Siber zorbalığı yapan kişiyi engelleyerek veya spamlayarak hallettim."

4'ü ise siber zorbalığa maruz kalmış ve bu durumu çevresi ile paylaşmıştır. Bu cevaplar ise şu şekildedir:

"Evet çevreme söyledim çünkü korkuyordum." (2)

"Evet çünkü görmek veya duymak istemeyeceğim şeylere maruz kaldım."

"Evet çünkü çevremin de bilinçlenmesini istedim."

Tablo 22. Cinsiyetiniz? * Adıma sahte hesap açılarak kullanılmasına maruz kaldım!

			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	23	18	20	42	77	180
		Yüzde	12,8%	10,0%	11,1%	23,3%	42,8%	100,0%
	Erkek	Sayı	5	11	5	19	30	70
		Yüzde	7,1%	15,7%	7,1%	27,1%	42,9%	100,0%
Toplam		Sayı	28	29	25	61	107	250
		Yüzde	11,2%	11,6%	10,0%	24,4%	42,8%	100,0%

Adıma sahte hesap açılarak kullanılmasına maruz kaldım! önermesine katılıyorum oranı kadınlarda %33,9 erkeklerde ise %29,9'dur. Görüldüğü gibi sahte hesap kullanımı yaygınlık göstermektedir. Bunun sebebi merak duygusunun tetiklediği başkalarının hayatından haberdar olma isteği ve bu durumun günümüzde bir tür eğlence aracı olarak görülmesidir. Özellikle kadınlar adına sahte hesap açılması hem onların dişiliklerini kullanarak hem de daha güvenli olabileceği düşüncesinden ötürü bu tür bir mağduriyete maruz kalmaktadırlar.

Tablo 23.Cinsiyetiniz? * Sanal ortamda cinsel konuşulmaya zorlandım!								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	15	12	23	39	91	180
		Yüzde	8,3%	6,7%	12,8%	21,7%	50,6%	100,0%
	Erkek	Sayı	6	11	5	12	36	70
		Yüzde	8,6%	15,7%	7,1%	17,1%	51,4%	100,0%
Toplam		Sayı	21	23	28	51	127	250
		Yüzde	8,4%	9,2%	11,2%	20,4%	50,8%	100,0%

Sanal ortamda cinsel konulara konuşulmaya zorlandım önermesi kadınlarda %27,8 erkeklerde ise %31,4'tür. Her iki grupta da bu oranlar yüksektir. Bireyler istenmediği konulara zorla dahil edilmiş, özgürlük alanlarına müdahale edilmiştir. Zorbalar sanal ortamın verdiği kolaylıklarla birlikte güdülerini bastırma eğilimi göstermemektedir. Ayrıca kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin aşılamış olduğu davranış biçimiyle hareket etmekte ve bu olaylarla karşılaşsalar bile toplumun taciz edenden çok taciz edileni yargılaması düşüncesiyle bu tip sorunları dile getirmekte çekingen davranmaktadırlar.

Sanal ortamda cinsel konular konuşulmaya zorlandım! önermesi yaş gruplarıyla çaprazlandığında katılanların oranı 18-21 yaş aralığında %27,2, 22-25 yaş aralığında ise %28,1 şeklindedir. Hemen hemen her yaş grubundaki katılımcıların böyle bir deneyime sahip olduğu görülmektedir. Bu oranların dikkat çekecek düzeyde olması önemlidir.

Türk toplumu sosyal ve kültürel yapısı itibarıyla, cinselliğin tabu olarak görüldüğü ve cinsel konuların açık olarak konuşulmadığı toplumlardan biridir. Zorbalık yapan kimse ise bu tabuları yıkarak toplumun normlarını çiğnemektedir.

Tablo 24. Cinsiyetiniz? * Kendini farklı biri olarak tanıtan şahıs veya şahıslar tarafından dolandırıldım!								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	6	7	14	39	114	180
		Yüzde	3,3%	3,9%	7,8%	21,7%	63,3%	100,0%
	Erkek	Sayı	7	8	2	17	36	70
		Yüzde	10,0%	11,4%	2,9%	24,3%	51,4%	100,0%
Toplam		Sayı	13	15	16	56	150	250
		Yüzde	5,2%	6,0%	6,4%	22,4%	60,0%	100,0%

Kendini farklı biri olarak tanıtan şahıs veya şahıslar tarafından dolandırıldım önermesine katılan kadınların oranı %15 erkeklerin ise %24,3'tür. Bu durum bireylerin duygu durumundan faydalanarak iyi niyetlerini gasp etmeleriyle açıklanabilir. Günümüzde de yaygın olan bu tür dolandırıcıların en sık kullandığı yöntemlerden olan telefon dolandırıcılığında insanlar kandırılıp tuzağa düşürülmektedirler. Bu kişiler kendilerini polis, savcı ya da asker şeklinde tanıtıp genellikle "suça karıştınız", "terör örgütüne yardımda bulundunuz" gibi ithamlarda bulunarak para talep etmektedir. Bunlar dışında kendisini banka çalışanı olarak tanıtanlar otomatik ödeme talimatı ile faturalarını ödeme imkanı gibi kampanyalar sunarak mağdurların kredi kartı numarasını elde etmeye çalışmaktadırlar.

İnternet üzerinden yapılan dolandırıcılık da başka bir yaygın siber zorbalık türüdür. Örneğin hediye kazanılmış ürün vaadiyle gelen e -postalar, yüksek takipçi kitlesi olan satış siteleri kendini saygın konumda gösterip müşteriye güven duygusu vererek maddi-manevi hasara sebep olmaktadır.

Ayrıca yaygın bir uygulama olan faceapp ile birlikte kişi somurtkan iken güler yüzlü, yaşlıyken genç ve erkek iken de kadın olabilmektedir. Örneğin bir erkek yüzünü kadın yüzüne dönüştürdüğünde kendini başka bir insan olarak tanıtmaktadır. Oranlarda da görüldüğü gibi erkekler bu durumda daha çok mağdur olmaktadır. Çünkü erkekler kadınlara oranla daha dikkatsiz, umarsız ve gizli bilgilerini diğer bireylerle paylaşma konusunda daha açık oldukları için bu gibi durumlarla karşılaşmaları olasıdır.

Kendini farklı biri olarak tanıtan şahıs veya şahıslar tarafından dolandırıldım! Önermesi yaş gruplarıyla çaprazlandığında katılanlar 18-21 yaş aralığında %16,3, 22-25 yaş aralığında ise %20,2 oranındadır. Aslında bu yaş grupları sosyal medya ve teknolojiyle daha içli dışlı olan kesimi oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu kesimin dolandırıcılık haberleri ile daha çok karşılaşması ve bu durum hakkında fikir sahibi ve uyanık olması beklenmektedir. Sonuca bakıldığında ise durumun beklenilen gibi olmadığı ve dolandırılanların oranlarının fazla olduğu görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus bu iki yaş grubundaki kişilerin maddi dolandırıcılığın dışında duygusal olarak da gerçekleşebileceği görüşüdür.

Tablo 25. Cinsiyetiniz? * İnternetteki gizli bilgilerim kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım!

			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	4	7	7	38	124	180
		Yüzde	2,2%	3,9%	3,9%	21,1%	68,9%	100,0%
	Erkek	Sayı	5	5	2	15	43	70
		Yüzde	7,1%	7,1%	2,9%	21,4%	61,4%	100,0%
Toplam		Sayı	9	12	9	53	167	250
		Yüzde	3,6%	4,8%	3,6%	21,2%	66,8%	100,0%

İnternette gizli bilgilerim kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım önermesine katılanların oranı kadınlarda %10 erkeklerde ise %17,1'dir. Bu durumda erkeğe yapılan zorlama bir kadın veya erkek tarafından da olabilir. Erkekteki duyarsızlık ve sorumsuzluk onları birtakım durumlarla karşılaştırma ve istenmediği davranışları yapmaya zorlamaktadır. Gönültaş, araştırmasında erkeklerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, erkeklerin kadınlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını, aynı zamanda bu konuda daha çok mağduriyet yaşadığını göstermektedir. Ayrıca Bayram ve Saylı üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, erkeklerin kadınlara göre daha çok siber zorba davranışlar yaptığı sonucunu elde etmişlerdir. Benzer durum KTÜ örnekleminde de görülmektedir.

Bu önerme yaş grupları ile çaprazlandığında katılanların oranı 18-21 yaş aralığında %13,7, 22-25 yaş aralığında %9, 26-29 yaş aralığında ise %0'dır. Bu oranların fark edilir derecede düşüş göstermesi önemlidir. Küçük yaş grubunda yer alan bireyler zorba tarafından daha kolay yönlendirilebilir oldukları düşüncesiyle bu duruma daha çok maruz kalmaktadır. Zorba tarafından kandırılması olası olan genelde bu kişilerdir. Aileye karşı şantaj yapma gibi durumlar bu bireylerde daha fazla kaygıya sebep olabileceği düşünüldüğü için bu konuda kolayca zorlanmaktadır.

İnternetteki mahrem görüntülerim kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım ve yaptım! önermesine katıldığını belirtenlerin oranı gelir seviyesi yükseldikçe düşüş göstermektedir. Kişiler maddi yetersizliklerinin de etkisi ile siber zorbaya karşı gelip kendini savunamadığı için istenilen davranışları yapmaya daha çok zorlanmaktadır.

Tablo 26.Cinsiyetiniz? * İnternetteki mahrem görüntülerim kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım ve yapmak zorunda kaldım!

			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Cinsiyetiniz	Kadın	Sayı	1	7	8	36	128	180
		Yüzde	0,6%	3,9%	4,4%	20,0%	71,1%	100,0%
	Erkek	Sayı	5	5	4	11	45	70
		Yüzde	7,1%	7,1%	5,7%	15,7%	64,3%	100,0%
Toplam		Sayı	6	12	12	47	173	250
		Yüzde	2,4%	4,8%	4,8%	18,8%	69,2%	100,0%

İnternetteki mahrem görüntüler kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım ve yapmak zorunda kaldım önermesine kadınlar % 8,9 oranıyla erkekler de % 19,9 oranıyla katılmaktadırlar. Burada erkeklerin yapmak zorunda kalmalarının sebebi kendi imajlarını yitirme korkusu, toplumdan dışlanma endişesi, sosyal medyada paylaşım yaparken kadınlara oranla daha cesur olmaları ve sonunu düşünmeden eylemde bulunmaları gösterilebilir.

Bu önerme ailenin aylık gelir durumuyla çaprazlandığında şu sonuçlar elde edilmiştir:

İnternetteki mahrem görüntülerim kullanılarak istemediğim davranışları yapmaya zorlandım ve yapmak zorunda kaldım! Önermesine katılanların oranı 18-21 yaş aralığında %12,2 iken 22-25 yaş aralığında %11,2 şeklindedir. Bu oranların farkındalık düzeylerinin yüksek olmaları beklenen üniversite öğrencilerinde %1 ve altında olması beklenirken bu oran %10 üzerine çıkarak şaşırtıcı sonuçlara sebep vermektedir. Hesap gizliliği, mahrem görüntülerin paylaşımı gibi önemli konularda daha bilinçli gibi görünen 18-25 yaş aralığı beklenen bilinç düzeyinde hareket etmemiştir. Bireyin burada yapmak zorunda kaldığı davranışı gerçekleştirme sebebi toplumun telkin ettiği değerlere ters düşmemek ve toplumsal damgalanmaya maruz bırakılıp dışlanmasını önlemek olabilir.

Yapılan derinlemesine mülakatta katılımcılara yönlendirilen sizce siber zorbalıkla ilgili alınan önlemlerde ailenin ve öğretmenlerin yeri ne olmalıdır? Sorusuna verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

"Bir çocuğun eğitimi aile ortamında başlar. Çocuklara siber zorbalık yapılırsa derhal ebeveynlere bildirilmeli sonrasında polise gerekli bilgiler verilmelidir. Ayrıca okullarda seminerler, konferanslar çoğaltılmalıdır."

"Ailenin çocuğun siber zorbalığa maruz kaldığında bu durum için onlara sinirlenmemesi çözümleyici ve anlayışlı bir aile profili çizilmesi gerekiyor. Öğretmenlerin ise algılarının daha açık olması gerek."

"Temelde çocukluktan itibaren bireylerin özel hayatına ve kişisel özelliklerine saygı duyulması konusunda öğretmen ve ebeveynler tarafından daha sık bilgi aktarımları olmalı."

"Aile bunun bilincinde olup çocuklarını her zaman rahatlatmalı ve onlarla bir şeyler paylaşabileceğini göstermelidir. Öğretmenler de bunun eğitimini yeterli derecede vermelidir."

"Utanılacak bir tarafı olmadığını, maruz kalındığında şikayet etmeleri gerektiğini gençlere aşılamalılar."

"Kişi ailesiyle bu durumu başlanması için öncelikle ailenin bu konuda bilgi sahibi olması ve çocuğuna güven vermesi gerekir. Aynı şekilde öğretmende kendine tanışan öğrencisine yapılacakları söylemeli ve onu sakin tutmalıdır."

"En başta aile çocuğuna internetin vs nasıl kullanılacağını doğrusunun yanlışının neler olduğunu söylemelidir. Çocuk ailesinden aldığı bu uyarıyı veya eğitimi öğretmeniyle birlikte de daha doğru bir noktaya çıkartabilir."

"Bir şahsiyetin yetişmesindeki en büyük iki etken olan aileler ve öğretmenler eğer yetişmekte olan şahsiyetlere doğru örnek olabilir ve doğru şeyler öğretebilirse sorun kökünden çözülmüş olacaktır ve siber zorbalık yapacak kişiler yetişmeyecektir."

Sizce siber zorbalık nasıl önlenebilir? sorusuna verilen yanıtlar ise şu şekildedir:

"Öncelikle devletin kurum ve kuruluşlarının bu alanda cezalandırma çalışmalarını ciddiye alması gerekiyor."

"Daha çok reklam, daha çok seminer, daha çok ebeveyn bilgilendirmesiyle."

"Ülkelerin sosyal medyayı sınırlaması birey hak ve özgürlüklerini kısıtlar. Bu pek mümkün olmayacağı için en azından siber zorbalığı yapan kimselerin daha ağır yaptırımlarla karşı karşıya gelmesi, ileride bu tarz eylemlerde bulunacak kişilerin bir nebze de olsa geri çekilmesini sağlaması açısından yaralı olabilir."

"Ailelere ve öğrencilere okullarda, televizyon kanallarında, sosyal medya hesaplarında bilgilendirilmelidirler. Konferanslar, seminerler, birçok bilgilendirici Metin hazırlanmalıdır."

"Öncelikle bunun başlangıcı bir bireyin öfkesi veya nefreti başlatabilir. Bu nedenle insanların öfke kontrolü gibi eğitimleri alıp bu zorbalığın sonucunda oluşan veya oluşabilecek durumları anlatmalı bunu herkesin izleyebileceği veya okuyabileceği yerlerde yayınlanmalı insanlar bilinçlendirilmelidir."

"İnsanlarımızı eğiterek, hesapların kontrol edilmesi ve kötü sitelerin kaldırılması. Siber zorbalık yapan grup ve kişiye iyi bir ceza verilmesi."

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada KTÜ'de öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalıp kalmadığını ve ne tür sorunlarla karşılaşmış oldukları incelenmiştir. Siber zorbalığa maruz kalanların yaşadıkları bazı sorunlar şunlardır; bireylerin uygunsuz görüntülerini gizlice veya ikili ilişkileri iyiyken kayıt altına alınması, sosyal ilişkiler veya ikili ilişkiler kötüleşince rızası ve haberi olmadan bu görüntüleri sosyal medya platformlarında paylaşılması veya paylaşmakla tehdit edilmesi, elektronik posta ya da cep telefonu mesajları ile cinsel taciz, tehdit, aşağılayıcı şiddet içeren mesajlara maruz kalmak ve web sayfası hazırlanarak mağdura ilişkin dedikodu, anti-propaganda ve iftira gibi birçok saldırgan davranışları kapsamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre; erkeklere göre kadınların daha çok rahatsız edici, taciz ve tehdit boyutuna ulaşan mesajlara maruz kaldıkları, adına sahte hesap açıldıkları ve sahte hesap kullananların ahlak dışı görüntüleriyle karşılaştıkları görülmektedir. Ancak kadınlara göre erkeklerin de daha çok web kamerası aracılığıyla görüntülerinin kendi onayı olmadan başkalarıyla paylaşılması, kendini farklı biri olarak tanıtan şahıs veya şahıslar tarafından dolandırıldıkları ve internette mahrem görüntüler kullanarak istemediği davranışları yapmaya zorlandırıldıkları görülmektedir. Ayrıca sosyal

medyayı gece kullanan bireylerin daha çok siber zorbalık mağduru oldukları, sosyal medya hesaplarının şifrelerini erkek/kız arkadaşlarıyla paylaşan kişilerin aynı zamanda siber zorbalık mağduriyetini daha çok yaşadığı gözlemlenmiştir. Siber zorbalığa maruz kalmış kişiler psikolojik bunalıma girebilmektedir. Bu durumun onların sosyal hayatını tümüyle etkilediği görülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere baktığımızda burada önemli olan hususlardan biri kadınların siber mağdur oldukları halde bu durumu başkalarıyla paylaşması ya da ankete dökme aşamasında çekinme ihtimalleridir. Buradan hareketle, kadınların kendi mağduriyetlerini erkekler kadar açmadıkları iddia edilebilir. Ayrıca kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin aşılamış olduğu davranış biçimiyle hareket etmekte ve bu olaylarla karşılaşsalar bile toplumun taciz edenden çok taciz edileni yargılaması düşüncesiyle bu tip sorunları dile getirmekte çekingen davranmaktadırlar. Toplumda kadınların savunmasız, güçsüz vb. olduğu kanısı vardır. Ataerkillik ve despotluk sadece sosyal yaşam alanında değil sanal âlemde de kendini göstermektedir. Siber zorbanın bu yaygın kanıyla hareket ettiği düşünüldüğünde hedef kitlesinin ağırlıklı olarak kadınlar olduğu düşünebilir. Erkekler ise bu durumlarda daha dikkatsiz, umarsız ve gizli bilgilerini diğer bireylerle paylaşma konusunda daha açık oldukları yani tedbirsiz davrandıkları görülmektedir. Erkekteki duyarsızlık ve sorumsuzluk onları birtakım durumlarla karşılaştırma ve istenmediği davranışları yapmaya zorlamaktadır. Erkeklerin yapmak zorunda kalmalarının sebebi kendi imajlarını yitirme korkusu, toplumdan dışlanma endişesi, daha cesur olmaları ve sonunu düşünmeden eylemde bulunmaları gösterilebilir. Ayrıca erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri gereği bu olaylarla karşılaştıklarında çözüm olarak kendi yöntemlerine başvurması yaygın olarak gözlemlenmektedir. Özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte gündeme gelen yeni saldırganlık türü olan siber zorbalık açısından cinsiyet farklılıklarının olmasıdır. Genel olarak bakıldığında, kadınlar ile erkekler arasında var olan farklılıkların, büyük oranda sosyal rollerin bir sonucu olduğu gerçeğidir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin etiketlemeler ve bu yöndeki beklentiler, kadınlarla erkekler arasındaki saldırganlık eğiliminin temel belirleyicisi gibi görünmektedir. Belki de bunu kırmanın yolu, toplumların, saldırganlık eğiliminin hem kadınsılıkla hem de erkeksilikle uyuşmayan bir nitelik olduğu vurgusunun yapılmasından geçmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermek isteyen kişiler kısa bir süre sonra içinde çok sayıda kişiye ulaşabilir. Bu durum birçok insanın siber zorbalığa maruz kalma açısından risk altında olduğunu göstermektedir. Özellikle okullarda öğrenciler bu araçları; eğlenmek, şakalaşmak veya intikam almak için kullanabilir. Bundan dolayı okul psikolojik danışmanı, bilgi-iletişim teknolojilerinin doğru kullanılması ve siber zorbalığın belirti ve sonuçlarının neler olduğu, siber zorbalıkla başa çıkma gibi konularda ailelere, öğretmenlere ve öğrencilere seminerler düzenlenmelidir. Okullarda siber zorbalık müdahale çalışmaları yapılmalı, mağdur öğrencilerin psikolojik destek almaları sağlanmalıdır. Okullarda siber zorbalık konusunda yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarına okul, aile ve toplumun ortaklaşa katılımı oldukça önemlidir. Siber zorbalığın, intihara kadar götüren bir ruh haline sebep olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Okul Yöneticileri siber zorbalıkla ilgili okul kural ve politikalarını belirlemeli, şüpheli durumları derhal ortaya çıkarmalı ve polise bildirmelidir. Anne babaların birçoğu günümüzde modern iletişim araçlarına yabancı kalmakta, teknolojik gelişmeleri takip edememektedir. Bu nedenle çocuklarıyla aralarında uçurumlar oluşmakta, onlarla iletişimleri azalmakta ve çocuklarının siber zorbalık deneyimlerini fark edememektedir. Anne babalar teknoloji konusunda kendilerini geliştirmeli, çocuklarıyla açık bir iletişim içinde olmalıdır. Anne babalar çocuklarının gelişim düzeylerine uygun olarak interneti ve diğer elektronik iletişim araçlarını nasıl kullanacakları konusunda onlara rehberlik yapmalı, sınırlamalar koymalı ve sık sık denetlemelidir. Siber zorbalığın önlenmesi ve yaygınlaşmasının önüne geçilebilmesi için tüm devlet kurumlarının bilgilendirilmesi ve birlikte çalışmalar yürüterek bilişim yasasının gündeme gelmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *26*(1), 105–122. https://doi.org/10.19171/uuefd.48902

Akça, E., & Sayımer, İ. (2017). Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme. *AJIT-e Online Academic Journal of Information Technology*, *8*(30), 7–19. https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.5.001.x

Aksaray, S. (2011). Siber Zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(2), 405–432. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4387/60297

Arıcak, O. T., Kınay, H., & Tanrıkulu, T. (2012). *Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları*. *17*, 101–114.

Baştak, G., & Altınova, H. H. (2015). Lise Öğrencilerinde Yaratıcı Drama Yöntemiyle Siber Zorbalık Hakkında Duyarlılık Oluşturma. *Yaratıcı Drama Dergisi*, *10*(1), 91–102. https://doi.org/10.21612/yader.2015.009

Bayram, N., & Saylı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, *71*(1), 107-116–116.

Dikmen, M., & Tuncer, M. (2017). Akademisyenlerin Siber Zorbalığa Yönelik Algıları ve Mücadele Etme Yöntemleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *31*, 675–686. https://doi.org/10.14582/duzgef.1806

Duman, N., & Bridge, E. N. (2019). Siber Mağduriyet. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. https://doi.org/10.26466/opus.528679

Erbiçer, E. S. (2020). Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Sosyal Uyuma ve Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Pamukkale University Journal of Education*, *49*, 190–222. https://doi.org/10.9779/pauefd.559831

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalik ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Egitim ve Bilim*, *40*(177), 93–107. https://doi.org/10.15390/EB.2015.3698

Gönenç, N. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Duygusal Zeka ve Psikolojik İyi Oluş Açısından İncelenmesi*.

Gönültaş, M. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Proplemli İnternet Kullanım Düzeyleri ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi*.

İğdeli, F. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. 121.

Kayman, Ş. S. (2017). İşletmelerde Siber Zorbalık, Duygusal Zeka ve Üretim Karşıtı Davranışlar İlişkisi. *Вестник Росздравнадзора*, *4*, 9–15.

Korkmaz, A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. *TRT Akademi*, *1*(2), 620–639. https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/23620/252055

Peker, A., & Eroğlu, Y. (2015). *Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Ve Siber Zorbalığa Eğilim Arasındaki İlişkiler: Arkadaştan ve Öğretmenden Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolü*. *10*, 759–778.

Peker, A., Eroğlu, Y., & Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *Ulusarası İnsan Bilimleri Dergisi [International Journal of Human Sciences]*, *9*(1), 205–221. http://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/viewFile/2051/840

Uluçay, D. M., & Melek, G. (2017). Türkiye'deki Okullarda Siber Zorbalık: Bir Literatür Değerlendirmesi. *Online Academic Journal of Information Technology*, *8*(30), 19–42. https://doi.org/10.5824/1309

Urfalı, S. O. (2013). *Sosyal Medya ve Siber Zorbalık*. *165*, 1–5.

URL 1: https://wmaraci.com/nedir/siber-zorbalik